

T.C.

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

YALVAÇ İLÇE SINIRLARI İÇERİSİNDE BULUNAN KAYA MEZARLARI

Hakan ALPASLAN

1130231009

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. Mehmet ÖZHANLI

ISPARTA – 2015

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Tez Savunma Sınav Tutanağı 2

Öğrencinin Adı Soyadı	HAKAN FİDANSLAN	
Anabilim Dalı	Klasik Arkeoloji	
Tez Başlığı	Dalvağ İlçe Sınırları İçerisinde Bulunan Kaya Mezarları.	
Yeni Tez Başlığı ¹ (Eğer değişmesi önerildi ise)		
<p>Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği hükümleri uyarınca yapılan Yüksek Lisans Tez Savunma Sınavında jürimiz 09/10/15 tarihinde toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin Yüksek Lisans tezi için;</p> <p>☒ OY BİRLİĞİ ☐ OY ÇOKLUĞU²</p> <p>ile aşağıdaki kararı almıştır.</p> <p>☒ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarılı bulunmuş ve tez KABUL edilmiştir. ☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarısız bulunmuş ve tezinin REDDEDİLMESİ³ kararlaştırılmıştır.</p>		
TEZ SINAV JÜRİSİ	Adı Soyadı/Üniversitesi	İmza
Danışman	Prof. Dr. Mehmet ÖZKANLI - Süleyman Demirel Üniversitesi	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Bilge HÜRMEZLİ - Süleyman Demirel Üniversitesi	
Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. Eray BÖKÜ - Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	
Jüri Üyesi		
Jüri Üyesi		

¹ Tez başlığının DEĞİŞTİRİLMESİ ÖNERİLDİ ise yeni tez başlığı ilgili alana yazılacaktır. Değişme yoksa çizgi (-) konacaktır.

² OY ÇOKLUĞU ile alınan karar için muhalefet gerekçesi raporu eklenmelidir.

³ Tezi REDDEDİLEN öğrenciler için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır. Tezi reddedilen öğrenci, yeni tez konusu belirler.

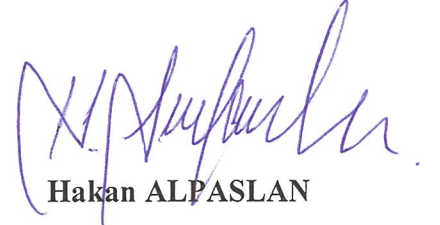

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “ **Yalvaç İlçe Sınırları İçerisinde Bulunan Kaya Mezarları** ”adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Hakan ALPASLAN
23.10.2015

ÖZET

YALVAÇ İLÇE SINIRLARI İÇERİSİNDE BULUNAN KAYA MEZARLARI

HAKAN ALPASLAN

Süleyman Demirel Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Mehmet ÖZHANLI

Günümüz Türkiye Cumhuriyeti Devletinin, şuan üzerinde bulunmuş olduğu coğrafya antik dönemde “Asia Minor (Küçük Asya)” olarak adlandırılmaktaydı ve Asia Minor kendi içerisinde birden fazla bölgeye ayrılmış bulunmaktaydı. Bu bölgelerden bir tanesi, antik dönemde Pisidia Bölgesi olarak bilinen, bugün ise Göller Bölgesi olarak nitelendirilen Isparta ve Burdur il sınırlarını içerisinde alan coğrafyadır. Pisidia Bölgesi ismine ilk olarak, M.Ö.5 yy.’da yaşamış olan Ksenophon ve ünlü tarihçi Herodot’un yazmış olduğu antik kaynaklarda rastlanmaktadır. Birçok medeniyete ve uygarlığa ev sahipliği yapan bölge Paleolitik Dönemden (600.000 – 12000) itibaren başlayarak sırasıyla Neolitik Dönem, Kalkolitik Dönem, Tunç Devri, Demir Çağı gibi dönemlerde yerleşim görmüş olup, bu yerleşme ve iskân hareketi Büyük İskender, Roma ve Bizans Hâkimiyetiyle devam ederek Türkiye Cumhuriyeti Devletine kadar kesintisiz olarak sürmüştür. Bölge 19. yy.’dan bu yana birçok seyyah ve gezginin uğrak yeri olmuş ve hala da yerli ve yabancı bilim adamlarının araştırmak için rekabete girdiği, her bir karışında ayrı bir kültürün izlerini barındıran bakir bölgelerden bir tanesidir. Tez konusunu oluşturan kaya mezarlarının bulunduğu Yalvaç ilçesi, Pisidia Bölgesinin en kuzey ucunda Frigya Bölgesi sınırında yer almaktadır. Isparta iline bağlı bu ilçede temelleri Hellenistik dönemde atılmış ve daha sonra Roma İmparatorluğu döneminde geniş çaplı imar faaliyetleriyle büyütülmüş ve zamanla dönemin metropolü haline gelmiş Pisidia Antiokheia antik kenti bulunmaktadır. Kent bulunduğu konum itibariyle çok geniş bir teritoryuma sahiptir. Çalışma konusu olan kaya mezarları ise bu yayılım alanı içerisinde farklı yerlerde bulunmaktadırlar. 6 adet Eğirdir Gölünün kuzey kısmında Hoyran olarak adlandırılan bölgede, 1 adet Yalvaç ilçesine bağlı Kumdanlı Kasabası ve 1 adet de Yalvaç ilçesine bağlı Akçaşar Köyü Göynücek mevkiinde, 2 adet Sağır Köyü, 1 adet Yukarıkaşıkara köyü, 1 adet Çakırçal köyü ve 1 adet de Sücüllü kasabasında olmak üzere toplam 13 adet kaya mezarı yer almaktadır. Bu çalışmada Antiokheia antik kenti ile doğrudan ya da dolaylı olarak bağlantılı olduğu düşünülen bu mezar yapıları önce kendi

içlerinde, akabinde de çevre bölgeler (Lykia, Karia, Pamphylia v.b.) dâhilinde bütünüyle irdelenmesi amaçlanmaktadır. Çalışma sonunda elde edilecek olan bütün veriler değerlendirilecek ve böylece hem bölge içi hem de bölge dışı sosyal, siyasal ve kültürel etkileşimler tespit edilerek bilim dünyasına sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Pisidia, Kaya Mezarı, Etkileşim, Yalvaç

ABSTRACT

YALVAÇ COUNTY IS LOCATED WITHIN THE BOUNDARIES OF THE ROCK-CUT TOMBS

HAKAN ALPASLAN

Süleyman Demirel University, Department of Archaeology Master Thesis

Consultant: Prof. Dr. Mehmet ÖZHANLI

The geography, the Republic of Turkey is located now, was known as “Asia Minor” in ancient period and Asia Minor was divided into more than one region in itself. One of these regions is the geography which was known as Pisidia Region in ancient period and which is characterized as Lake District Region today that covering Isparta and Burdur provincial borders. The name of Pisidia region is first found in ancient sources written by Xenophon and famous historian Herodotus who lived in the 5th century B.C. The region has hosted many civilizations and cultures since Paleolithic Age (600.000 – 12000) in order of Neolithic Age, Chalcolithic Age, Bronze Age, and Iron Age. This settlement and housing movement has uninterruptedly continued under the domination of Alexander the Great, Romans and Byzantine until the foundation of the Republic of Turkey. The region has been a haunt for many travelers and tourists since 19th century and it is also one of the virgin areas, for which domestic and foreign scientists are still in competition to research, and it carries the traces of a separate culture on each part of it. Yalvaç county, where there are the rock tombs forming the subject of this thesis, is located on the northernmost end of Pisidia region, on the border of Phrygia Region. Pisidian Antioch ancient city, whose foundations laid in Hellenistic Period and then enlarged with a wide range of construction activities during the Roman Empire and became the metropolis of time, is located on this county of Isparta. The city has a very broad territory because of its location. The rock tombs, the subject of this study, are located in different places in this expansion area. There are located a total of 13 grave rocks including 6 in the northern of Eğirdir lake called Hoyran, 1 in Kumdanlı town of Yalvaç county, 1 in Akcaşar village in the vicinity of Göynücek, 2 in Sağır village, 1 in Yukarıkaşıkara, 1 in Çakırçal village and 1 in Sücüllü. In this study, it is aimed to examine the rock graves, which are thought to be directly or indirectly connected to Antiochia ancient city, in

themselves at first, and then with the ones in the surrounding regions (Lykia, Karia, Pamphylia, etc) thoroughly. At the end of the study, all obtained data will be evaluated and by this way, social, political and cultural interaction both inside the region and outside the region will be identified and presented to the scientific community.

Key Words: Pisidia, Rock Tomb, Interaction, Yalvaç

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMA TUTANAĞI	II
YEMİN METNİ.....	III
ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	VI
İÇİNDEKİLER	VIII
ÖNSÖZ	XI
KISALTMALAR	XIV
BİRİNCİ BÖLÜM	1
1.GİRİŞ	1
İKİNCİ BÖLÜM.....	5
2.PISIDIA BÖLGESİ COĞRAFYASI.....	5
2.1.Bölgenin Konumu ve Sınırları.....	5
2.2.Bölgenin Dağları ve Ovaları	6
2.3.İklim ve Bitki Örtüsü	7
2.4.Akarsular ve Göller	10
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	13
3.PISIDIA BÖLGESİNİN TARİHİ.....	13
3.1.Pisidia Adının Kökeni	13
3.2.Tarih Öncesi Dönemlerde Pisidia Bölgesi	14
3.3.Persler Döneminde Pisidia Bölgesi	17
3.4.Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Pisidia Tarihi.....	18
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	22
4.BÖLGEDE GÖRÜLEN MEZAR TİPLERİ VE ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ	22
4.1.Mezar Tipleri	23
4.1.1.Urne Mezarlar	23
4.1.2.Tümülüsler	24
4.1.3.Kaya Mezarları	26
4.1.3.1.Termessos Kaya Mezarları	27
4.1.3.2.Etenna Kaya Mezarları	28
4.1.3.3.Tymandos Nekropolü Ve Kaya Mezarları.....	28

4.1.3.4.Sagalassos Kaya Mezarları	29
4.1.4.Lahit Mezarlar	30
4.1.4.1.Termessos Lahitleri.....	31
4.1.4.2.Neapolis Lahitleri	33
4.1.4.3.Ariassos Lahitleri	34
4.1.4.4.Pednelissos Lahitleri	35
4.1.5.Yeraltı Oda Mezarlar	36
4.1.5.1.Kibyra Yer altı Oda Mezarları	38
4.2.ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ	39
4.2.1.İnhumasyon	39
4.2.2.Kremasyon.....	41
BEŞİNCİ BÖLÜM.....	43
5.YALVAÇ KAYA MEZARLARI ve MEZARLARIN KONUMLARI.....	43
5.1.Hoyran 1 Nolu Üçgen Alınlıklı Kaya Mezarı.....	47
5.2.Hoyran 2 Nolu Kaya Mezarı	48
5.3.Hoyran 3 Nolu Kaya Mezarı	49
5.4.Hoyran 4 Nolu Kaya Mezarı	49
5.5.Hoyran 5 Nolu Kaya Mezarı	50
5.6.Hoyran 6 Nolu Kaya Mezarı	51
5.7.Göynücek Kaya Mezarı	52
5.8.Kumdanlı Kasabası Kaya Mezarı	53
5.9.Sağır Köyü 1 Nolu Kaya Mezarı	54
5.10.Sağır Köyü 2 Nolu Kaya Mezarı	55
5.11.Yukarı Kaşıkara Köyü Kaya Mezarı	55
5.12.Sücüllü Kasabası Kaya Mezarı	56
5.13.Çakırçal Köyü Kaya Mezarı.....	57
ALTINCI BÖLÜM	58
6.KOMŞU BÖLGE MEZAR KÜLTÜRLERİ VE KÜLTÜRLER ARASI ETKİLEŞİM.....	58
YEDİNCİ BÖLÜM.....	67
7.YALVAÇ KAYA MEZARLARI TİPOLOJİ ve İKONOĞRAFİSİ.....	67
7.1.Tipoloji	67

7.1.1.Cephesi Bezemeli Olanlar	67
7.1.1.1.Hoyran 1 Nolu Mezarı	67
7.1.2.Cephesi Yalın Olanlar	69
7.1.2.1.Hoyran 2 Nolu Mezarı	69
7.1.2.2.Hoyran 3 Nolu Mezarı	70
7.1.2.3.Hoyran 4 Nolu Mezarı	70
7.1.2.4.Hoyran 5 Nolu Kaya Mezarı	70
7.1.2.5.Hoyran 6 Nolu Kaya Mezarı	71
7.1.2.6.Akçaşar / Göynücek Kaya Mezarı	72
7.1.2.7.Kumdanlı Kaya Mezarı	73
7.2.Şapelin İkonografisi	74
SEKİZİNCİ BÖLÜM.....	76
8.DEĞERLENDİRME ve SONUÇ	76
KAYNAKÇA	83
KATALOG	92
LEVHALAR LİSTESİ.....	99
LEVHALAR	101
RESİMLER LİSTESİ	132
RESİMLER.....	135
ÖZGEÇMİŞ	167

ÖNSÖZ

Yalvaç İlçe Sınırları içerisinde bulunan kaya mezarları konulu bu tez çalışmasında, adı geçen kaya mezarları sosyal ve kültürel açıdan incelenerek, şimdiye kadar detaylı bir çalışma ve araştırma yapılmamış olan hem Yalvaç ilçesi hem de Pisidia Bölgesi ölü gömme gelenekleri ve kültürleri, komşu bölgelerde bulunan kaya mezarları ile benzer ve farklı özellikler; ayrıca bölgeler arası etkileşim olgusu ele alınmıştır.

Tez çalışmamız Süleyman Demirel Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi (BAP) 3784-YL2-13 nolu proje olarak desteklenmiş ve Suna-İnan KIRIÇ Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü' nün (AKMED) sağlamış olduğu maddi desteklerle finanse edilerek hazırlanmıştır.

Uzun soluklu meşakkatli bir çalışmanın ürünü olan bu tezde birden fazla kişinin emeği bulunmaktadır. Üniversite hayatım boyunca kapılarını her zaman sonuna kadar bana açık tutan, fikir ve düşünceleriyle beni doğru olanı bulmaya ve yapmaya yönlendiren, hayata ve insanlığa dair tecrübeleri ile ufku genişleten, tez konumun belirlenmesi ve sonraki süreçte de her türlü yardım ve desteği ile yanımda olan; kendisine hocam demekten her zaman onur ve gurur duyduğum Prof. Dr. Mehmet ÖZHANLI' ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Kaynaklara ulaşma konusunda yardımlarını esirgemeyen hocalarım Doç. Dr. Bilge HÜRMEZLÜ KORTHOLT, Yrd. Doç. Dr. Ayça GERÇEK, Yrd. Doç. Dr. Eray DÖKÜ ve Dr. Murat FIRAT' a ve yapıcı eleştirileri ile beni yönlendiren Prof. Dr. İnci Delemen'e ayrıca teşekkür etmek isterim.

Arazi çalışmalarım esnasında ve mezarların çizimlerinin yapılması aşamasında yanımda bulunan değerli dost Mustafa AĞGÜL ve beraberinde Arkeoloji Bölümü öğrencilerinden Ersin ÖZEN, Nihal ÇEVİK ve Veysel ERDOĞAN' a; çizimlerin dijital ortama aktarılmasında ise özverili çalışmalarından dolayı Eser YAYAN' a ve Fatih HURATA' ya ne kadar teşekkür etsem azdır. Daha önce tespiti ve tescili yapılmamış olan ve tez kapsamında ele aldığımız Göynücek mezarına ulaşmam konusunda bana mihmandar olan Yalvaç ilçesi Akçaşar köyü sakinlerinden Bayram GÜLŞEN' e de teşekkür ederim. Manevi destekleri ile her zaman yanımda olan, Nurgül SİNCAR' a, tez konularımızın

benzer olması nedeniyle bilgi alışverişinde bulunduğum Serdar BERBER' e teşekkür etmek isterim.

Ayrıca tez çalışmamın en başından sonuna kadar manevi destekleri ile her daim yanımda olan sevgili Sıla UYSAL' a özellikle teşekkür etmek istiyorum.

Tezimle ilgili Fransızca çevirilerde yardımlarını esirgemeyen hemşerim Doç. Dr. Battal OĞUZ' a, İngilizce çevirilerde ise Ayşe İREN, Fatma DEDE ve Erhan ÖZKAN' a çok teşekkür ederim. Yükseköğrenimim süresince manevi desteklerini esirgemeyen anne ve babam muhakkak ki en büyük teşekkürü hak edenlerdir.

Hakan ALPASLAN

Isparta / Ağustos 2015

Elleri Nasırlı, Yüzü Güneş Yanığı

Anadolu Emekçisi

Anne ve Babama...

Hakan ALPASLAN

Pisidia Antiokheia – 2015

KISALTMALAR

ADALYA	:Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yıllığı, Antalya.
ANAT ST	:Anatolian Studies, Journal of the British Institute of Archaeology at Ankara, London.
ANMED	:Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya.
AST	:Araştırma Sonuçları Toplantısı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, Ankara.
Bkz	: Bakınız
CM	:Santimetre
Çev	:Çeviri
İ.Ö	:İsa'dan Önce
İ.S	:İsa'dan Sonra
İÜEF	:İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul.
KST	:Kazı Sonuçları Toplantısı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, Ankara.
M.Ö	:Milattan Önce
M.S	:Milattan Sonra
OLBA	:Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi Yayınları, Mersin.
S	:Sayfa
SDÜ	:Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
SDÜSBE	:Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
TAD	:Türk Arkeoloji Dergisi, Ankara.

TAY :Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri, İstanbul

TTK :Türk Tarih Kurumu, Ankara

YKY :Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

BİRİNCİ BÖLÜM

1.GİRİŞ

“...Ölüm hepimizin yazgısıdır; kader ölüm döşeğine serince insanı, tanrılar bile uzaklaştıramaz uğursuz ölümü oradan....”

Homeros, Odysseia III, 235-237

Varlığının bilindiği Paleolitik Dönemden itibaren insanoğlu, evrenin neresinde olursa olsun, her zaman ölüsüne saygı duymuş ve sahip çıkmıştır, tıpkı günümüzde olduğu gibi... Geçirilen tarihsel dönemlere baktığımızda birden fazla ölü gömme âdeti ve geleneklerine rastlamaktayız. Bu çeşitlilik bazen ikamet edilen bölgeye göre, bazen içinde yaşanılan topluma göre, bazen de içinde bulunulan zamana göre değişiklik göstermiştir. Bu çeşitlilik içerisinde insanoğlu ölüsünü, kimi zaman urne adı verilen büyük toprak kaplar içerisine, kimi zaman yakıp küllerini muhafaza ederek, kimi zaman ise devasa kaya kütlelerini işleyerek tapınak ve ev biçiminde anıtsal mekânlara bırakmıştır. Anadolu coğrafyası içinde aynı çeşitlilik söz konusudur. Antik Dönemde Anadolu toprakları, günümüzde olduğu gibi farklı bölgelere ayrılmıştır. Her bölge kendisine hâkim olan toplumun ölü gömme geleneğini uygulamış ve bu gelenek değişen her uygarlıkla birlikte sürekli değişmiştir. Antik Dönemde bu değişimleri belirgin olarak yaşayan bölgelerden biri de Pisidia Bölgesidir.

Antik Coğrafya 'da Pisidia Bölgesi, Doğuda İsauria ve Lykaonia, kuzeyde Frigya, batıda Karia ve Likya, güneyde ise Pamphylia bölgeleriyle çevrelenmiş, bugünkü Türkiye Cumhuriyeti'ni sınırlarında Göller Bölgesi olarak anılan Isparta – Burdur il sınırlarını içine alan dağlık coğrafyadır. Pisidia Bölgesi olarak bilinen bu coğrafya, tarih boyunca birden fazla uygarlık medeniyeti bünyesinde barındırmıştır. Buna rağmen Pisidia ismine ilk olarak, yazılı kaynaklarda M.Ö. 6. yy. da Ksenophon'un Anabasis' inde ve tarihin babası olarak nitelendirilen ünlü tarihçi Herodot' un yazmış olduğu kitaplarda rastlamaktayız. Bölge tarihine kesin olarak ışık tutacak olan verilere, M.Ö. 334 yılında Helen kültürüyle bölgeyi tanıştıran Büyük İskender ile birlikte ulaşmaktayız. Akabinde ise M.Ö. 1. yy sonlarına doğru, Büyük İskender'in Anadolu' da dâhil zorlu coğrafyaların sınırlarını aşarak Hindistan' a kadar götürdüğü Helen kültürünün artık zayıflamaya başladığını ve yerini Latin Kültürünü yayma politikası gütmekte olan Roma İmparatorluğu'nun aldığını ve bölgede çok etkin bir şekilde kendini göstermeye başladığını görmekteyiz. En

başından beri belirtmiş olduğumuz bu uygarlıklar, Pisidia Bölgesi'ne sadece siyasi olarak değil dinsel, sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda da bazı değişiklikler getirmişlerdir. Farklı medeniyet ve toplumların bölgeye getirdiği bu yenilikler Roma sonrası Bizans, Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğu ile devam ederek günümüze ulaşmıştır.

Yukarıda kısaca anlatmaya çalıştığımız Pisidia Bölgesi, 19. ve 20. yy. araştırmacı ve bilim adamlarının ilgisini çeken, geçmişinin araştırılmasını ve gün yüzüne çıkartılarak insanlığa ve bilim dünyasına sunulmayı bekleyen el değmemiş bakir bir bölge durumundadır. Bu bağlamda bölgenin ilk ziyaretçisi 1824 ve 1833 yıllarında bölgeye gelen İngiliz Papaz F.V.J. Arundell 'dir. Daha sonraları 1836 ve 1837' de W.J. Hamilton, 1838 C.H. Fellows, 1841 ve 1842' de A. Schönborn, 1872 – 1878 G. Hirschfeld, 1883 J.R.S. Sterrett, 1885 G. Radet, 1906 H.Rott, 1982 S. Mitchell, W.M. Ramsey, D.M. Robinson, M. Özsait, M. Waelkens, L. Vandeput gibi birden fazla bilim adamı bölgede çeşitli alanlarda araştırmalar yapmışlardır. Bölgenin bu ziyaretçileri daha çok Pisidia Bölgesi'nde yer alan kent ve yerleşim alanlarının lokalizasyonu ile ilgili araştırmalarda bulunmuşlardır.

Tez konusunu oluşturan Yalvaç İlçe sınırlarında bulunan kaya mezarlarından bu araştırmacılar içerisinden bahseden olmamıştır. Hoyran Gölü Kirkinler mevkiinde bulunan 6 adet kaya mezarıyla ilgili Prof. Dr. Mehmet ÖZSAİT Yalvaç ve Köyleri Yüzey Araştırmasında sadece mezarların konumlandıkları alandan kısaca söz etmiştir. Ardından konuyla ilgili ilk detaylı çalışmayı G. Fiedler ve M. Taşlıalan gerçekleştirmişlerdir. Bu araştırmacılar sadece cephesi işlenmiş olan üçgen alınlıklı kaya mezarı üzerinde yoğun olarak durmuşlar, nekropoldeki diğer 5 kaya mezarını araştırmalarına dâhil etmemişlerdir. Taşlıalan ve Fiedler yaptıkları çalışma sonunda üçgen alınlı mezarı, cephe kabartmaları ve işçiliği yönüyle erken dönem Frig kaya anıtları arasına, M.Ö. 8 – 6. yy arasına tarihlemişlerdir. Sonrasında bu mezarlar hakkında herhangi bir görüş belirten olmamıştır.

Bu tez çalışması kapsamında Pisidia Bölgesi'nin en kuzey ucu ve Frigya Bölgesi ile sınır oluşturan, Yalvaç ilçesi sınırları içerisinde kalan kaya mezarlarının tamamı çalışmaya dâhil edilerek irdelenecektir. Buna yönelik olarak bütün mezarların cephe, plan ve kesit çizimleri tamamlanmış, fotoğrafları çekilmiş ve literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Tez konusunu, toplam 13 adet kaya mezarı oluşturmaktadır. Bu kaya mezarların 6 adedi

Hoyran Gölü kenarında Kirkinler Mevkiinde, 1 adedi Yalvaç' a bağlı Eyüpler Köyü / Göynücek Mezrasında, 1 adedi ise Yalvaç – Senirkent karayolu üzerinde konumlanmış olan Kumdanlı Kasabasında, 2 tanesi Sağır köyünde, 1 tanesi Sücüllü kasabasında, 1 tanesi Çakırçal köyünde ve sonuncusu ise Yukarıkaşıkara köyünde yer almaktadır. Pisidia Bölgesinin en kuzey noktasında bulunan bu mezarlar, öncelikli olarak kendi içinde değerlendirmeye tabi tutulacak ve daha sonra ise komşu bölgeleri olan Frigya, Lidya, Likya, Karia, Pamphylia ve İsauria Bölgelerinde yer alan kaya mezarı yapılarıyla karşılaştırmaları yapılacak, aralarındaki benzer ve farklı özellikler ortaya konulacaktır.

Böyle bir tez çalışmasının gerçekleştirilmesindeki öncelikli amaç; bölgenin en kuzey ucunda ve aynı zamanda Phrygia ve Isauria Bölgeleri sınırında yer alan bu kaya mezarlarının yapılış tarihleri ve ilk olarak kimler tarafından yapıldıklarını ortaya koymak; Hoyran nekropolünde yer alan bu mezarların bir aile mezarı mı yoksa farklı kişiler için yapılmış mezarlar mı olduğu yönündeki bilinmezlere ulaşmak ve Hoyran nekropolü mezarları ile Göynücek, Kumdanlı, Sağır ve Yukarıkaşıkara mezarları arasında düşüncede, mimaride ve konumlarında benzerliklerin olup olmadığını belirlemek, Anadolu coğrafyasında, ilk olarak M.Ö. 13. ve 6. yüzyıllar arasında bugünkü Doğu Anadolu Bölgesinde hüküm süren Urartu uygarlığıyla başlayan ve süregelen kaya mezarı yapma geleneğinde bölgeler arası herhangi bir etkileşimin var olup olmadığını açıklığa kavuşturmak, eğer etkileşim varsa bunun ne tür bir etkileşim olduğu ve nasıl gerçekleştiği ile birlikte bölgede uygulanmış olan ölü gömme gelenekleri hakkında bilim dünyasına veriler sunmaktır.

Yukarıda belirtilen amaç doğrultusunda, mezarların lokalize edilmiş oldukları konumları daha iyi anlayabilmek ve yorumlayabilmek adına bölgenin coğrafi yapısı, nehirleri, dağları, gölleri ve bitki örtüsü gibi özelliklerinin de göz önünde bulundurulması çalışmaya ayrıca katkı sağlayacaktır.

Çalışma konusunu da oluşturan kaya mezarlarının yapılabilmesi için yaşanan bölgede muhakkak kayalık alanların bulunması gerekir ki, Pisidia Bölgesi bu bakımdan oldukça dağlık ve kayalık bir araziye sahiptir. Güneyinde Pamphylia ovası ile arasında sınır oluşturan Toros dağları ve bu dağların uzantısı olan diğer dağ silsileleri, Doğusunda İsauria bölgesi ile hudut oluşturan Sultan Dağları, kuzeyinde ve batısında ise Karakuş dağları ile iç içe olan antik bir bölgedir. Bütün bu dağlar ve uzantıları Pisidia bölgesinde

derin vadilerin ve sarp kayalıkların oluşmasında önemli rol almışlardır. Böylesine dağlık bir topoğrafyaya sahip Pisidia Bölgesinde, yerleşim alanı olarak bu dağların zirvelerinin veya eteklerinin seçilmiş olduğu görülmektedir. Buna paralel olarak kentlerin bir parçası olan nekropollerin de yerleşim alanlarına bağlı bölgelerde bu kayalık alanlarda yer almaları oldukça normaldir. Termessos nekropolü, Etenna ve Yalvaç-Hoyran nekropolü bu yapılaşmanın bölge içindeki en iyi örnekleridir. Bu durum sadece Pisidia bölgesi için değil, aynı koşullara sahip diğer bölgeler ve yerleşimler için de aynıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

2.PISIDIA BÖLGESİ COĞRAFYASI

2.1.Bölgenin Konumu ve Sınırları

Antik Dönemde Asia Minor olarak adlandırılan Anadolu toprakları günümüzde olduğu gibi Antik Çağda da coğrafi bölge ve birimlere bölünmüştü ve bu bölgeler çoğunlukla bölgede yaşayan yerli halkın adıyla anılmaktaydılar. Modern coğrafyada, Isparta ve Burdur il sınırlarını kapsayan ve bugün Göller bölgesi olarak tanımlanan bölgenin Antik Dönemdeki adı Pisidia Bölgesi'di¹. (Res.1-2) Pisidia, batıda Karia ve Lidya², güneybatıda Lykia, güneyde Pamphylia, Güneydoğu' da Kilikia, doğuda Isauria ve Lykanoia, kuzeyde ise Frigya bölgeleri ile çevrilidir. Toros dağlarının yüksek kitleleriyle kaplı olan bölgenin ortalama rakımı 1000 metreden fazladır. Genelde etrafı tepelerle çevrili düzlüklerde ya da kalker yükseltilerde oluşmuş olan göller (Eğridir, Beyşehir, Kovada, Burdur, Suğla, Kestel vd.) bölge ikliminde önemli derecede etkili olmuş ve buna bağlı olarak da bölgede zengin bir bitki örtüsü görülmesine sebep olmuştur³.

Amasyalı ünlü coğrafyacı Strabon, Pisidia Bölgesi'nin sınırlarını "Pisidialılar Pamphylia Ovası'nı çeviren dağlık arazide oturuyorlardı" şeklinde tanımlamaktadır⁴. Strabon yazmış olduğu coğrafya kitabında, Helenistik Dönem yazarlarından Artemidoros'un, bölge kentlerinin Selge, Sagalassos, Pednelissos, Adada, Tymbriada, Kremna, Pityassos, Amblada, Anabura, Sinda, Arrassos (Ariassos), Tarbassos ve Termessos'tan oluştuğunu ve Antiokheia kentini Pisidia Antiokheia'sı olarak aktardığını belirttikten sonra "Bunlardan bazıları tamamen dağlarda yaşarken, bazıları da dağların eteklerine Pamphylia ve Milyas' a kadar uzanırlar ve barışçı halklar olan Frigya, Lidya ve Karialılarla komşulardır⁵" der.

Strabon' un söylediği gibi dağlık arazi üzerinde yaşamlarını sürdüren Pisidia halkı, kentlerini de bu dağlık ve zorlu topoğrafya üzerine inşa etmek zorunda kalmıştır.

¹ Bingöl 1994, 43.

² Pisidia Bölgesi'nin çevreleyen komşu bölgeler hakkında detaylı bilgi için bkz. Mehmet Özsait - İlkçağ Tarihinde Pisidya - 1980, 55 vdd.

³ Umar 1987, 3.

⁴ Strabon 2000, 12.7.1-2.

⁵ Strabon 2000, 12.7.2.

Kentlerden bazılarını sınır ve bölge güvenliğini sağlamak amacıyla kavşak noktalara inşa etmişlerdir, Pisidia Antiokheia'sı gibi. Antiokheia kenti bölgenin kuzeydoğusundaki en uç noktada Sultan Dağlarının eteklerinde yer almakta olup; kuzeyde Frigya, doğuda Lykaonia ve İsaoria bölgeleri ile bölge sınırını çizmektedir.

Kentin önünde uzanan Yalvaç ovasını sonlandıran Hoyran gölü ve ovası bölgenin Frigya ile olan sınır hattını oluşturmaktadır. Sınır görevi üstlenmiş olan Hoyran gölünün güneyinde yükselen dağlık ve kayalık alanda yer alan Hoyran mezarları da bu göreve ortak olmuşlardır. Kendilerine özgü konumları ve birbirinden farklı mimari döşemeleri ile Hoyran mezarları özellikle bu sınır hattına lokalize edilerek iki bölge arasındaki ayrım oluşturulmaya çalışılmış olmalıdır.

2.2.Bölgenin Dağları ve Ovaları

Bölgede' ki dağlar, genel olarak bakıldığında Alp sistemi içinde yer alırlar. Bunlar Aksu (Kestros), Kovada ve Eğirdir (Limnae) gölleri ekseninin iki yanında dörder sıra oluştururlar. Batıdaki birinci sıra Teke yarımadasından başlayıp kümeler halinde Karamanlı'nın batısında yükselip kuzeye doğru Mürseller Dağı ve Söğüt Dağları ile uzanırlar. Bu dağlar üçüncü zamanın ilk dönemi Eosen' de oluşmuşlardır. Kınık' tan (Ksanthos) başlayan ikinci sıra aynı yönde uzanarak Burdur ile Isparta arasındaki Sorkun Dağları ile Burdur Gölü' nün doğusuna ulaşır. Bu sıradaki dağlardan Bozmusa Mesozoik; Kestel, Kıravgaz Jura ve Sorkun Dağları Eosen yaşındadır. Birinci ve ikinci sıralar arasındaki Bozçay (Lysis) Vadisi ve Burdur Gölü' nün güneydoğusunda Pleistosen döneminde oluşan verimli alüvyon ovalar, tarihin en erken dönemlerinden beri bölgedeki yerleşimde önemli bir etken olmuştur⁶.

Rakım olarak deniz seviyesinden ortalama 1000 m'yi aşan yükseklikte olan Pisidia Bölgesi, yükseltisi zaman zaman 2500m.yi aşan dağlar arasında, yer yer göller ya da ovalarla kaplı çukur alanlardan oluşmaktadır. Batı Toros sistemine dâhil silsileleri meydana getiren ve Teke yarımadasından kuzeydoğuya, Göller Yöresi 'ne doğru uzanan bu dağlar Eğirdir gölü çevresinde bir düğüm oluşturarak, doğuya doğru birkaç sıra halinde ilerlerler. Bu çok dağlık görünüme karşın, bölgedeki engebelerin antik dönemdeki

⁶ Büyükkolancı 1996, 8.

adları ve özellikleri konusunda kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Bölgede uzanan dağ sıraları arasında, kısmen göller ve bataklıklarla kaplı, birtakım çukur alanlar bulunmaktadır ki, en yoğun nüfus birikimi de bu bereketli çukurluklarda toplanmıştır. Bölgenin Prehistorik dönemlerden beri yerleşilmiş en bereketli yerleşimler arasında: batı uçtaki Burdur, Keçiborlu, Tefenni (1100m.) ve Bozova; orta kesimde Isparta (1000m.) Kuleönü ovaları ile kuzey uçtaki Senirkent ve doğu uça güney bölümüne Killania denen Yalvaç-Şarkıkaraağaç düzlükleri (Karaağaç Ovası) bu bereketli alanlar arasında gösterilebilir⁷.

Bunların yanı sıra bölgenin doğu sınırını oluşturan ve eteklerinde verimli arazileri bulunan Sultan Dağları, kuzey güney yönünde uzanarak bölgenin doğusunu, kuzeyde yer alan Karkuş dağları ise doğu-batı doğrultusunda, Sultan dağları ile birleşerek bölgeyi çevrelemektedir. Bölgenin etrafını saran bu dağlar dışında, bölge içerisinde de bazı dağlar ve silsileleri yer almaktadır. Gelendost ilçesi ile Yalvaç arasında oluşum göstermiş, Hoyran gölünün güney kıyısında yükselen ve Hoyran kaya mezarlarının da üzerinde yer aldığı Kirişli dağı⁸ bölge içindeki yüksek ve kayalık dağlardanır. Oldukça kayalık bir yapıya sahip olduğundan Yalvaç bölgesinin tek kaya mezarı nekropolü bu dağ üzerindedir. Nekropoldeki 6 adet kaya mezarının tamamı Kirişli Dağı'nın Hoyran gölüne bakan yamaçlarına, göl manzarasına nazır bir şekilde oyulmuşlardır. Sadece Hoyran mezarları değil, Göynücek mezarı da Kirişli Dağı'nın uzantıları üzerinde yer almaktadır.

2.3.İklim ve Bitki Örtüsü

Pisidia Bölgesi iklim olarak, bulunduğu coğrafi konumu dolayısı ile Akdeniz Bölgesi ile İç Batı Anadolu Bölgesi arasında bir geçiş iklimine sahiptir. Ancak daha çok Akdeniz iklimine yakın özellikler taşımaktadır. Özellikle kuzeyden güneye doğru akan ırmakların derin vadileri Akdeniz iklimi etkilerinin ve buna bağlı değişimlerin iç kısımlara kadar sokulmasında önemli etkenlerdendir⁹. Bunun yanı sıra güney yönlü rüzgâr ve hava akımlarının bölgede egemen olması ılıman ve nemli iklimin Pisidia Bölgesinde ağırlıklı

⁷ Sevin 2007, 153-154.

⁸ Özsaıt 2009, 361.

⁹ Sevin 2007, 154.

olarak görülmesinde ayrıca etkili olmuştur¹⁰. Bütün bunlara bağlı olarak bölgede yazlar Akdeniz Bölgesine oranla biraz daha serin; kışlarsa Akdeniz kıyılarına göre daha karasal, fakat İç Anadolu Bölgesi'ne göre oldukça ılık geçmektedir¹¹.

Yıllık ısı ortalaması yönünden kıyı Akdeniz Bölgesine göre daha serin, İç Batı Anadolu'dan ise daha sıcak olan bölgede, Antalya' da yıllık ortalama sıcaklık 19 ve Kütahya' da 10 derecedir; Göller Bölgesi'nde 12-13 derecedir. Bu durum sıcaklığın aylara göre dağılımı bakımından da aynıdır. İklim şartlarını etkileyen en önemli unsur bölgenin yüksekliğidir. İç Anadolu'nun karasal iklimi bölgede tam görülmemekle beraber Akdeniz' in sıcak iklimini de görmek mümkün değildir. Burada yüksekliğin yanı sıra, göllerin çok sayıda oluşu da önemli bir etkidir¹².

Bitki örtüsü, bölge genelinde görülen karakteristik Akdeniz iklimine paralel olarak, karaçam, palamut meşesi, köknar, selvi, sedir ve ardıç ağaçlarından oluşmaktadır¹³. Plinius ise, aselbent ağacından ve bu ağacın kabuklarının çizilmesiyle elde edilen, reçinesi hekimlikte ve parfüm yapımında kullanılan bitki türünün de bu bölgede yetiştiğinden söz etmektedir¹⁴.

Dağlık ve engebeli bir bölge olan Pisidia'nın önemli ekonomik zenginliklerinin büyük kısmı ormanlardan meydana gelmekteydi. Bölge hudutları dâhilinde, özellikle Eğirdir ve Beyşehir Gölleri¹⁵ civarında çok fazla yetişen sedir ve selvi gibi gemi yapımının vazgeçilmez malzemesi olarak kullanılan ağaçların varlığı bölgeye ayrı bir önem kazandırıyordu. Pamphylia Bölgesinde Akdeniz'e dökülen Kestros, Eurymedon ve Melas gibi nehirlerin vadilerinin bölge içlerine doğru sokulması, Pisidia'da zeytin ağacının yetiştirilmesine de vesile olmuştur. Strabon, Pisidialılardan bahsederken, onları “*zeytin ağaçlarıyla dolu tepelerde otururlar*” sözleriyle tanımlamaktadır¹⁶. Antik Dönemde

¹⁰ Özsaıt 1980, 38.

¹¹ Sevin 2007, 154.

¹² Büyükkolancı 1996, 10. Detaylı bilgi için bkz. Veli Sevin - *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I* - 2007, 154 – 155., Mehmet Özsaıt - *İlk Çağ Tarihinde Pisidia* - 1980, 39 vdd.

¹³ Özsaıt 1980, 38-39.

¹⁴ Plinius, *Naturalis Historia* XII, 125.

¹⁵ Özsaıt 1980, 38-39 vdd.

¹⁶ Strabon 2000, 12,7, 1.

bölgede şarapçılığın da bazı yörelerde oldukça ileri düzeye ulaşmış olduğu görülmektedir. Sözelimi Strabon Amblada'nın tıbbi perhizlerde kullanılan bir tür şarap ürettiğinden söz etmektedir¹⁷. Bölgede uzun yıllar araştırmalarda bulunan F.V.J. Arundell, Isparta' da üretilen şarabı Avrupa'nın en iyi şaraplarıyla eş değer görmesi Strabon'un aktardıklarını doğrulamaktadır¹⁸. Bağcılık ve Şarap kültürü bugün hala Isparta ve Eğirdir civarında devam etmektedir¹⁹. Bunların yanında Selge'nin süseni ve bundan yapılan merhemlerin de antik çağ hekimleri için oldukça önem arz ettiği bilinmektedir. Ayrıca Plinius' un söylediği aselbent ağacından kabukların çizilmesiyle elde edilen, hekimlik ve parfüm yapımında kullanılan reçinenin Selge ekonomisine önemli katkılarda bulunuyordu. Hem tıbbi açıdan hem de bölge ekonomisi açısından, bu bitkinin önemli olduğu, resmi kent sikkeleri üzerindeki betimlerinden anlaşılmaktadır.²⁰ Yine Strabon, Selge' de (Zerk Köyü) gördüğü, bölgenin bitki zenginliğini şöyle açıklar: “ Bölgede tabiat fevkaladedir, zira Torosların zirveleri arasında öyle bir ülke vardır ki nüfusun onbinlercesini barındırabilir ve o kadar çok verimlidir ki birçok yerde zeytin ağaçları vardır ve nefis bağları ile davarlar için bol miktarda merası bulunmaktadır. Bu ülkenin üst tarafında, çeşitli ağaçlardan oluşan ağaçlıklar bulunur. Bunlar arasında en çok sytraks (Tesbih ağacı) bulunur “²¹ der. Bütün bu özellikleri Pisidia Bölgesinin, sınırları içerisinde ilk yerleşmenin tespit edildiği Üst Paleolitik Dönemden itibaren başlayarak erken dönemlerde yoğun bir iskân süreci geçirmiş olduğu görüşlerinin su götürmez birer delilleridir.

Genel hatları ile Pisidia Bölgesinin iklim ve bitki özelliklerine baktıktan sonra, tez konusunu oluşturan kaya mezarlarının bulunduğu Yalvaç coğrafyadaki iklim ve bitki örtüsüne değinmek yararlı olacaktır. Antik coğrafyacı Strabon, Pisidialılardan bahsederken onların zeytin ağaçları ile dolu tepelerde yaşadıklarını söyler. Ancak o günden bugüne iklim ve bitki örtüsü değişmiş olmalı ki, bugün Yalvaç bölgesinde neredeyse zeytin ağacı görmek imkânsızdır. Bugün Yalvaç geneline bakıldığında daha çok ekonomiye yönelik elma ve kaysı ağaçlarının bolluğu göze çarpar. Doğal bitki örtüsü

¹⁷ Strabon 2000, 12,7, 2.

¹⁸ Özsait 1980, 40.

¹⁹ Özsait 1980, 40.

²⁰ Sevin 2001, 156.

²¹ Strabon 2000, 7, 1.

olarak ise Sultan Dağlarının doruklarında ve Men Tapınağının bulunduğu Gemen Korosunda özellikle ardiç ağaçları görülür.

2.4.Akarsular ve Göller

Pisidia Bölgesi'nin en önemli özelliklerinden birisi de, sınırları içerisinde birden fazla göl bulunmasıdır. Çoğunlukla kalker yükseltiler arasında, yahut tepelerle çevrili olan bu göller, bölge iklimini değiştirici etmenlerin en önemlilerindedir. Aynı zamanda bu göller bölgenin sadece ikliminde değil manzarasında da etkili olmuşlardır. Bu göllerden bazılarının tatlı, bazılarının da tuzlu suya sahip olmaları hem bölgede yaşayan halk üzerinde hem de dolaylı olarak bölge ekonomisinde önemli rol oynamıştır. Diğer bir ifadeyle bu farklı göl suları bölgenin tarihi gelişimi boyunca, insan gruplarının buraları iskanında önemli tercih sebeplerinden biri olmuştur²².

Bölge ırmakları genelde kuzeyden güneye doğru akıp sularını Antalya Körfezine boşaltırlar. Ortak özellikleri ise kireçli yerden gelen suyu bol kaynaklarla beslediklerinden yazın fazla fakirleşmemeleridir. Bunların başında kaynaklarını Isparta Çayı ile Ağlasun Suyunun oluşturduğu ve Hitit İmparatorluk Çağı Belgelerinde *Kastaraja* olarak geçen *Kestros* (Aksu) gelir. Bunun doğusunda yine dağlık Pisidia yaylasından doğup, dar ve derin vadiler içerisinde zaman zaman çağlayanlar yaparak Pamphylia düzlüğüne inerek Aspendos yakınlarında denize dökülen *Eurymedon* (Köprüçay) yer alır. Batı uçtaki Polybios'un *Kolobatos*, Livius'un *Cobulatus* dediği *Tauros* (Bozçay) ise, ötekilerin aksine, güneyden kuzeye doğru akarak sularını şimdi kurutulmuş olan Kestel Gölüne boşaltıyordu. Kuzeyde, sularını *Limnai* (Eğirdir) gölüne boşaltan iki küçük çay vardır. Bunlar, Uluborlu Ovası boyunca batıdan doğuya uzanan *Hippohoras* (Pupa Çay) ile doğudan batıya doğru akan *Anthios* (Akçay/Yalvaç Çayı) dur. Pisidia göl bakımından oldukça zengindir. Nitekim günümüzde bu yöreye Göller Bölgesi denilmektedir. Batıdan doğuya doğru ilk göl *Askania* (Burdur Gölü)'dir. Doğuya doğru *Limnai* (Eğirdir ve Hoyran), Strabon'un *Koralis* olarak tanımladığı²³ *Karalis* ve doğu uçtaki *Trogitis* bölgenin belli başlı göllerini oluşturmaktadır. Bunlardan *Askania*'nın suları, hemen batısında, Phrygia'daki *Anaua* (Acıgöl) gölününki gibi tuzludur. Ayrıca, batı uçtaki

²² Özsait 1980, 41 vd.

²³ Strabon 2000, 12, 6 , 2.

Takina (Yaraşlı) ile bunun biraz güneydoğusundaki, şimdi kurutulmuş olan *Paludes* (Kestel) yöresinin küçük çaplı gölleri arasındadır²⁴.

Gerçekten de günümüzde aldığı Göller Bölgesi ismine fazlasıyla yakışan antik Pisidia Bölgesi, bu göller ve akarsular kenarında şekillenmiş, yerleşim yerleri bu kaynaklara göre seçilmiş ve oluşturulmuş bir coğrafyaya sahiptir. Antik dönemin ünlü mimarlarından Vitruvius, antik yerleşmelerin kurulacağı alanların yer seçiminde bazı olmazsa olmaz kriterler belirtmektedir ki; akarsulara veya su kaynaklarına yakınlık Vitruvius' un en önemli kriterlerindedir.

Tarihsel süreç içerisinde Pisidia Bölgesi yerleşim alanlarına bakıldığında, birçok yerleşimin yukarıda isimleri geçen akarsu, göl veya nehirlerin civarında olduğu görülür. Çünkü hiçbir canlı yoktur ki su olmadan yaşayabilsin. Bölge içinde göl kenarlarına kurulmuş olan yerleşimler dikkat çekicidir; Uylupınar, Parlais, Prostanna gibi yerleşimler bunun en göze çarpan örnekleridir. Sadece kent yerleşimleri değil, kentlere ait olan bazı unsurların da göl ve akarsu yakınlarında varlığı bilinmektedir. Bölgenin belli başlı nekropollerinden olan Hoyran nekropolü, Eğirdir gölünün kuzey kısmında, ayrıca adını da almış olduğu Hoyran gölü adı verilen su kaynağının güneydoğu kıyısında yükselen Kirişli Dağı'nın göle bakan yamacında, gölün mavi sularının batan güneşin kızılılığı ile birleştiği eşsiz manzarasına bakacak şekilde konumlandırılmıştır. Hoyran Gölünün öbür tarafında yani kuzeyinde Yukarı kaşıkara mezarı yer alır. Hoyran mezarlarının üzerinde yer aldığı Kirişli Dağı'nın uzantıları üzerinde bulunan Göynücek mezarı ise doğusunda oluşturulmuş olan baraj gölüne yakın mesafededir. Sağır köyü mezarları, köy yerleşiminin güneybatısından geçen ve mezarlar ile köyü birbirinden ayıran derin vadinin en tepe noktasında yer alır. Mezarların bulunduğu alanın önünden geçen bu derin vadiden gelen sular yakında bulunan Kırkbaş köyü barajını oluşturmuştur. Çalışma dâhilindeki mezarlar içerisinde sadece Kumdanlı mezarı yakınlarında herhangi bir su kaynağı bulunmamaktadır. Fakat bugün mezar odasının hemen önünden geçen modern viyadükler, antik dönemde yine buradan geçen su kanalının veya akarsuyun ardılı niteliğinde olabilir. Sonuç olarak bakıldığında, Pisidia Bölgesi yerleşimlerinin bölge içinde yer alan akarsu, göl veya nehirlerle yakın ovalık ya da biraz daha yüksek alanlarda bulunduğu görülmektedir. Ayrıca nehir ve akarsu yataklarına yakın kurulmuş olan bu

²⁴ Sevin 2007, 154-155 vd.

antik yerleşim alanlarının bugün bazı dönüşümlere uğrayarak hala kullanılıyor olması, antik dönemde görülen yerleşim yeri seçimindeki geleneklerin devam ettiğini göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.PISIDIA BÖLGESİNİN TARİHİ

Coğrafya bölümünde değinildiği üzere Pisidia Bölgesi bugünkü Göller Bölgesi olarak değerlendirilmektedir. Günümüz Göller Bölgesi antik dönemde birçok uygarlığın uğrak yeri olmuş, tarihsel süreçlerin hemen hemen tamamını yaşamış Anadolu bölgelerindedir. Çalışmaya konu olan kaya mezarlarını daha iyi anlayabilmek ve yorumlayabilmek için bölgenin geçirmiş olduğu tarihsel evrelere değinmek yerinde olacaktır. Tarihsel evrelerle birlikte bölge mezar mimarisi de ele alınacaktır.

3.1.Pisidia Adının Kökeni

Adlarına ilk kez İÖ V. yüzyılın sonlarında Ksenophon'da²⁵ rastlanan Pisidialıların, Toroslar üzerinde yaşayan Milyas, Solymos, Kabalis ve Isaurialılar, hatta kıyıdaki Lykialılar ile aynı kökenden gelen bir halk olmaları olasıdır. Anadolu halklarının kökenleri ile ilgili araştırmalarda Pisidialıların Sami kavimler grubuna girdiği benimsenmişti. Ancak son zamanlarda yapılan araştırmalarda Pisidialıların yerli Anadolu halklarından olduğu kabul edilmektedir. Klasik Dönemde bölgede görülen “ss”, “nt”, “nd” son ekli yer adlı ile M.Ö. II. Binde yine bölgede konuşulan Luvca arasında bir bağ ve etnik devamlılık söz konusudur²⁶.

Heredotos bu bölgeyi Solymler'in ülkesi Milyas olarak tanımlamaktadır²⁷. Antik yazarlardan Homeros, komşu bölge Likya'dan gelen Bellerophontes'in Solymoslularla yaptığı savaşta öldüğünü söyler²⁸. Plinius, Pisidialıların önceleri Solymi adını taşıdıklarından²⁹; Strabon ise Kabalialıların Solymoslularla aynı olduklarının söylendiğini belirttikten sonra, Termessosluların kaleleri üzerinde bulunan tepeye Solymos, kendilerini de Solymoslular diye adlandırdıklarından bahsetmektedir³⁰. Ancak Pisidia dili ile Solym dilinin farklı olduklarını bildirmesi, her iki halkın akraba olmakla birlikte ayrı yaşadıklarına işaret etmektedir³¹. Pisidia dili hakkında ortaya konulan

²⁵ Ksenophon 1998, 1, 11.

²⁶ Büyükkolancı 1996, 14.

²⁷ Herodotos 2007,1, 173.

²⁸ Büyükkolancı 1996, 14.

²⁹ Plinius, *Naturalis Historia* 5, 94.

³⁰ Strabon 2000, 13, 16.

³¹ Sevin 2007, 151.

çalışmalardan bu dilin Luvca ve Lykçe ile akraba oldukları anlaşılmaktadır. Bu da Pisidialıların Anadolu'nun yerli halklarından olduğu görüşünü doğrulamaktadır³².

Pisidialılar, çoğu şeflerinin yönetiminde, iyi korunmuş kalelerin çevresinde boylar halinde yaşayan ve hafif silahlarla çarpışan bu halk geçimini çoğunlukla yağma ve soygunculuktan sağlamaktaydılar³³. Romalıların Augustus zamanında bu bölgede pek çok Roma kolonisi kurmalarının nedeni de, yörenin güvenliğini bozan Toroslar üzerindeki boyları denetim altına almaktı. Pisidialıların kendilerine özgü bir dilleri ve Yunanca ile ilişkili bir alfabeyle yazılmış yazıları bulunmaktaydı. Roma İmparatorluk dönemine değin kullanılan bu dil okunamamakla birlikte, özellikle Doğu Pisidia'daki mezar anıtları ve steller üzerinde görülmektedirler³⁴.

3.2.Tarih Öncesi Dönemlerde Pisidia Bölgesi

Antik Dönem Anadolu'sunun birçok bölgesinde olduğu gibi Pisidia Bölgesinde de, Tarih öncesi dönemlere ilişkin veriler bulunmaktadır. Fakat bununla birlikte, Pisidia Bölgesi'nin, Persler dönemine kadar olan tarihi henüz tam anlamıyla açıklığa kavuşturulmamıştır³⁵. Bölge Üst Paleolitik³⁶ dönemden itibaren başlayarak sırayla gelen bütün tarihsel evreleri geçirmiştir. Ancak arada karanlık dönem olarak adlandırılan ve hala hakkında kesin bilgiler verilemeyen bazı tarih aralıkları bulunmaktadır³⁷. Bölgede Üst Paleolitik Döneme dair yerleşim ve buluntular Isparta il sınırları içerisindeki Senirce – Bozanönü mevkiinde yer alan doğal kaya sığınıklarında tespit edilmiştir³⁸. Bunun yanı sıra Baradız, Gödürle ve Findos höyük yerleşimleri Bozanönü ile çağdaş yerleşim

³² Büyükkolancı 1996, 15 vd.

³³ Sevin 2007, 151 vd. Pisidialılardan savaşçı ve yağmacı olarak bahseden antik kaynaklar ve için bkz. Ksenophon, *Anabasis* I, 11 ve Strabon - *Antik Anadolu Coğrafyası* - Kitap XII, VII, 2.

³⁴ Sevin 2007, 151 vd.

³⁵ Hürmüzlü 2007a, 3., Pisidia Bölgesi'nin Pers İmparatorluğu'na kadar olan tarihi için ayrıca bkz. Mehmet Özsait - *İlkçağ Tarihinde Pisidya* - 1980, 119 vdd., Anadolu'da Pers egemenliği için Vildan Konaç " Anadolu'da Pers Dönemi Süvari Betimlemeleri " Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2007, 10 vdd.

³⁶ Özsait 1980, 63 vd.

³⁷ Karanlık Dönem olarak bilinen bu süreçle ilgili bkz. Fahri Işık " Erken Demir Çağ Doğu-Batı Kültür ve Sanat İlişkilerinde Anadolu " TAD (Türk Arkeoloji Dergisi) Ankara, 1989, sayı 28, 1-41.

³⁸ Özsait 1980, 63 vd; Özsait M., Özsait N., 2013, 5vd.

alanlarıdır³⁹. Bölge Neolitik, Kalkolitik ve Tunç Çağı'na ait farklı kültürleri bünyesinde barındırmıştır⁴⁰.

Pisidia Bölgesi'nde bulunan Hacılar, Bademağacı, Kızılkaya, Kuruçay, Suberde, Höyücek, Erbaba gibi yerleşimler Anadolu Neolitiği ve Kalkolitiği açısından önemli yerleşim merkezlerdir⁴¹. İlk Tunç Çağı'nda bölgedeki yerleşim yerlerinin daha çok İç Ege ve Menderes Havzası kültürleriyle ilişkiler içinde olduğu anlaşılmaktadır. Kuruçay, Gündürle Höyük, Bozanönü ve Senirce kazılarında ele geçirilen ve Kusura, Elmalı Semahöyük, Yortan ile Aphrodisias İlk Tunç Çağı buluntularına benzer materyallerin bulunmuş olması bu görüşü desteklemektedir⁴². Ayrıca bölgede varlığı tespit edilen Aliköy Höyük, Yuğ Höyük, Pamuklu Höyük gibi yerleşmeler bölgedeki İlk Tunç Çağına ait diğer yerleşim merkezleridir. Bu merkezlerden Aliköy Höyük, Pamuklu ve Yuğ Höyük Roma Döneminde tekrar yerleşim görmüşlerdir⁴³. Yürütülmekte olan kazı çalışmalarının yetersizliği dolayısı ile bölgenin Orta ve Son Tunç Çağlarına ait detaylı bilgiler henüz bulunmamaktadır. Ancak M.Ö. II. Binde Hitit İmparatorluğunun güçlü olduğu dönemlerde bölgenin Arzawa Krallığına dâhil olduğu düşünceleri vardır⁴⁴.

Bu bölge her ne kadar II. Binde Hitit egemenliğine girmiş olduğu söylene de, bugün bölge genelinde Hititler dönemine ait gösterilebilecek herhangi bir bulgu söz konusu değildir. Fakat Konya-Beyşehir ilçesinde yer alan Eflatunpınar Anıtı, Hititlere ait Pisidia Bölgesine en yakın arkeolojik eserdir.

Hititler sonrasında bazı bilim insanlarının öne sürdüğü karanlık dönem başlamış ve yaklaşık olarak dört yüz yıl sürmüştür. Anadolu'nun tamamında olduğu gibi Pisidia Bölgesinin bu dönemine ışık tutacak arkeolojik veriler yakın zamana kadar bulunmamaktaydı. Bu karanlık dönem sonrasında Anadolu' da Frigler, Lidyalılar gibi bazı halkların ortaya çıktığı bilinmektedir ki, tarihsel sürece bakıldığında bu

³⁹ Özsait 1986, 323 vd., Detaylı bilgi için bkz. Mehmet Özsait "IV. Araştırma Sonuçları Toplantısı" 1986, 323 vdd.

⁴⁰ Özden 2007, 4 vdd.

⁴¹ Büyükkolancı 1996, 13 vd.

⁴² Büyükkolancı 1996, 13-14.

⁴³ Özsait 1986, 325 vd.

⁴⁴ Büyükkolancı 1996, 14., Bölgedeki varlığı tam olarak bilinmeyen Arzawa Krallığı ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Mehmet Özsait - *İlkçağ Tarihinde Pisidia* - 1980, 95 vdd.

uygarlıklardan önce Friglerin⁴⁵, daha sonra da Lidyalı'ların bölgeye hâkim olduğu antik kaynaklar ve arkeolojik veriler yoluyla tespit edilmiştir.

2008 yılından itibaren Kuzeybatı Pisidia⁴⁶ Bölgesi'nde gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında seramik gibi elde edilen küçük veriler ile bölgede Frig yayılımının varlığını kanıtlanmıştır. Bununla birlikte Delipınar Tümülüsleri⁴⁷ ve Çeştepe Tümülüsleri⁴⁸ gibi Frig geleneği olan mezarların bölgede tespiti ile Frig izleri netlik kazanmıştır. Ayrıca yine Phrygia Pisidiası⁴⁹ olarak bilinen bu coğrafyada Pisidia Antiokheia ve Konane kentlerindeki mezar stellerinde görülen Frigce⁵⁰ isimler ve Büyükkabaca⁵¹ buluntuları ise Frig kültürünün izlerini destekleyen bir başka kanıttır. Bunlar dışında Pisidia Bölgesinin kuzeyinde Frig etkilerini işaret eden en önemli bulgu, Antiokheia kentinin 5 km. doğusunda bulunan Gemen korosu üzerindeki Frig kökenli Men Tapınağıdır⁵². Yüzey araştırmalarında ele geçirilen seramik parçaları⁵³, yazıtlar üzerindeki Frig menşeli isimleri ve mimari yapı olarak da Men Tapınağının varlığı Kuzey Pisidia'daki Frig kültürünün yadsınamayacak kanıtlarıdır.

Frig sonrası bölgenin durumunu tarihin babası Heredotos aktarmaktadır. Perslerin Sardes şehrini ele geçirdikleri MÖ. 546-47 tarihine kadar, Halys ırmağının batı yakasının Lidyalıların egemenliğinde olduğunu söyler. Bölgenin Lidya egemenliğine girmiş olduğu sürece dair bazı somut veriler de söz konusudur. Isparta'nın Yassıören mevkiinde yer alan Delipınar Tümülüsleri⁵⁴ içinde ele geçirilen anthemion başlıklı steller, Pisidia Bölgesi'nin Lidya egemenliğine girdiği MÖ. 6.yy'a tarihlenmekte ve bölgedeki Lidya yayılımına delil niteliği taşımaktadır.

⁴⁵ Hürmüzlü 2007a, 3.

⁴⁶ Hürmüzlü 2011, 166.

⁴⁷ Özsait – Özsait 2007, 159

⁴⁸ Hürmüzlü 2009a, 209.; Gerçek 2013, 51.

⁴⁹ Ptolemaios, V.5.5.

⁵⁰ Hürmüzlü ve Diğ. 2012, 3.

⁵¹ Gerçek 2013, 57.

⁵² Özhanlı 2013b, “*Frig Tanrısı Men'in Pisidia'daki Hac Merkezi*”, IV. Uluslararası Marsyas Kültür ve Sanat Festivali, Uluslararası Dinar ve Frigya Bölgesi Araştırmaları, 283-290, Dinar, 2013.

⁵³ Hürmüzlü 2009b, 495; Hürmüzlü 2010, 67.

⁵⁴ Hürmüzlü 2007a, 7-12; Özsait-Özsait 2007, 159.

3.3.Persler Döneminde Pisidia Bölgesi

Pisidia bölgesinin tarihi de Anadolu'nun bazı bölgelerinde olduğu gibi Pers hâkimiyetinin ortalarına kadar oldukça belirsizdir. Bu belirsizliğin temel sebebi, daha önce bahsetmiş olduğumuz ve arkeoloji literatürüne karanlık dönem olarak geçen tarih sürecinin çok iyi araştırılmamış olmasıdır. Hitit İmparatorluğu'na son veren Ege Göçleri sırasında Anadolu'ya gelerek, bugünkü Eskişehir, Kütahya ve Afyon il sınırlarını kapsayan bölgeye yerleştikleri düşünülen Frigler'in hâkimiyet sahasının Pisidia'nın batı kesimine kadar ulaştığı anlaşılmaktadır. Herodotos'un eserinde anlatıldığına göre, M.Ö. 6. yüzyılın Halys'in batısındaki halklardan, Lykia ve Kilikia dışında hepsi Lydia kralı Kroisos (Karun) tarafından yenilmiş ve toprakları ele geçirilmişti. Lydialılar'ın bölgeye hâkim olduğuna dair bundan başka kanıt bulunmamaktadır⁵⁵.

Pisidialıların ismine Lydia Devletinin M.Ö. 546 yılında Persler tarafından yıkılmasından sonraki Pers hâkimiyetinin yaklaşık ilk yüz elli yılı içinde hiç bir kayıta rastlanmıyor olması bu halkın bu dönemde başka bir isimle anılıyor olması ya da olasılıkla bağımsızlıklarını bir ölçüde korumuş olabilecekleri ihtimalini güçlendirmektedir. Pisidia şehirlerinden Termessos, Sinda ve Ariassos'un bazı kaynaklarda Milyas şehirleri olarak da geçmesi tarihin bir döneminde Pisidia'nın tamamının olmasa da güney-batı kesiminin bu isimle anıldığını akla getirmektedir. Herodotos Pers hâkimiyeti döneminde bu bölgenin durumu hakkında şunları yazar: "İonialılar, Asialı Magnesialılar, Aioliyalılar, Kariyalılar, Lykialılar, Milyaslılar ve Pamphyliyalılar dört yüz gümüş talantosluk vergilerini birlikte ödemekteydiler ve birinci satraplığı meydana getiriyorlardı⁵⁶. Pisidia'nın geri kalanı hakkında Herodotos'un kayıtlarında herhangi bir bilgiye rastlanmamasının sebebi olarak Herodot'un bütün Pisidia Bölgesini Milyas olarak tanımlamış olması veya bölge halkının Perslere vergi ödemiyor olabileceği ihtimalinden dolayı olabilir.

Pisidia adının geçtiği en eski kayıt, M.Ö. 5. yüzyılda Batı Anadolu satrapı Genç Kyros'un büyük kardeşi Pers kralı II. Artakserkses'e (M.Ö. 405-359) karşı yapacağı seferin hazırlıklarını anlatan Ksenophon'un Anabasis'idir. Kenophones'e göre Kyros yapacağı

⁵⁵ Ramsay 1960, 437.

⁵⁶ Herodotos 2007, 3, 90.

bu seferin gerçek niyetini gizlemek amacıyla, Frigya'ya yağma akınları düzenleyen Pisidialıları cezalandırmak için bu seferi düzenleyeceğini bildirmiştir. Bu ifadeden Frigler ve Lydialılar gibi Persler' in de bölgeyi tam olarak egemenlikleri altına alamadıkları anlaşılmaktadır⁵⁷.

Pisidia Bölgesi, her ne kadar tam anlamıyla hiçbir uygarlığın boyunduruğu altına girmese de, bu uygarlıkları anımsatan bazı kalıntıları bünyesinde bulundurmaktadır. Ksenophon'un Anabasisinde değinildiği üzere Perslerin Pisidia üzerine seferlere çıktıkları bilinir. Ancak Perslerin bölgeyi işgaline ve hâkimiyetine dayanak olarak gösterilecek çok fazla materyal yoktur. Bölge içinde Pers⁵⁸ izlerini yansıtan ve şu ana kadar tespit edilen tek şey Yassı ören-Delipınar Tümülüslerinden ele geçirilen mezar stelleridir⁵⁹. Bu örnek dışında herhangi bir buluntu ya da mimari yapı söz konusu değildir. Bu da bilim adamlarının Pisidia Bölgesi için ileri sürdükleri, Pisidialıların Büyük İskender' e kadar tam anlamıyla hiçbir uygarlığın hâkimiyetine girmemiş oldukları savını desteklemektedir.

3.4.Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Pisidia Tarihi

Pisidia Bölgesinin, Phryg (M.Ö. 9.yy), Lydia (M.Ö. 6.yy), Pers (M.Ö. 546) uygarlıklarının egemenliği altında kaldığı söylene de⁶⁰ antik yazarlar Ksenophon ve Herodotos'un anlattıkları kadarı ile bilinen Pisidia Bölgesi'nin tarih sahnesine çıkışı Büyük İskender'le başlayan Hellenistik Dönemdir⁶¹. Büyük İskender Anadolu' ya ayak bastıktan sonra, Likya, Pamphylia ve Pisidia'yı aşarak Phrygia bölgesine ulaşmıştır. Tarihçi Arrianos' un aktarımına göre İskenderin Pisidia Bölgesi'nin bütün kentlerine uğramadığı bilinmektedir⁶². Büyük İskender'in ölümünden sonra M.Ö. 307'de Antigonos Monophtalmos'un yönetimine giren Pisidia Bölgesi, M.Ö. 301 yılında İpsos savaşında galip gelen Seleukoslar'a bağlandı⁶³. III. Antiokhos'u yenen Roma İmparatorluğu

⁵⁷ Sevin 2001, 152.

⁵⁸ Özhanlı 2014a, 3.

⁵⁹ Hürmüzlü 2007b, 103; 2007a, 9.

⁶⁰ Özden 2007, 5.

⁶¹ Büyükkolancı 1996, vdd.

⁶² Hürmüzlü 2007a, 4.

⁶³ İpsos savaşı ile ilgili detaylı bilgi için bkz. A.M. Mansel - Ege ve Yunan Tarihi - 2011, 465-467., İpsos savaşı sonrası toprak dağılımı üzerine ayrıca bkz. M.Özsait - *İlkçağ Tarihinde Pisidya* - 1980, 31.

tarafından Apameia barışı (M.Ö. 188) ile birlikte Bergama kralı II. Eumenes'e bırakılmıştır⁶⁴.

Bölge, Bergama Kralı III. Attalos'un M.Ö. 133 yılında krallığını vasiyet yoluyla Roma'ya bırakması üzerine, bölge toprakları dolaylı olarak Roma'ya dâhil edilmiş olmalıdır⁶⁵. Bölge Romalılarca, Pamphylia ve Lykaonia ile birlikte Kappadokia Krallığı'na bırakıldıysa da, oldukça güçsüz olan bu krallığın bölge üzerinde kalıcı bir denetim sağlayabilmesi olası değildi. Bu otorite boşluğu korsanlığa yol açmıştı. Bu anarşi ortamının gitgide son derece olumsuz sonuçlara yol açması üzerine, Roma M.Ö. 102 yılında, içinde Pamphylia, Lykia, Lykaonia ve Pisidia'nın da olduğu Kilikya eyaletini kurarak korsanlara karşı savaş açtı. Özellikle Sulla'nın M.Ö. 78 tarihinde, sonradan Isauricus unvanını da alacak olan Publius Servilius Vatia'yı Kilikya Eyalet valisi olarak Küçük Asia'ya göndermesinden sonra bölgede bir süre için huzur sağlandıysa da bu huzur uzun ömürlü olmadı⁶⁶. Bölge M.Ö. 49 yılına değin Kilikia Eyaleti'ne, bu tarihten sonra da Asia eyaletine bağlandı. M.Ö 39 yılında Antonius tarafından Galatia kralı Amyntas'a bırakıldı⁶⁷. Amyntas'ın M.Ö. 25'teki ölümünden sonra Augustus zamanında M.Ö. 25 yılında Roma'nın Galatia eyaletine dâhil edildi ve bu dönemde bölgenin önemli şehirleri olan Antiokheia, Kremna, Parlais, Olbasa ve Komama kolonileştirildi⁶⁸.

M.S. 43 yılında bölgenin batı ve güney kısımları, İmparator Cladius tarafından kurulan Lykia-Pamphylia Eyaleti'ne dâhil edildi. Bu yeni oluşturulan eyalet Dağlık Kilikia'nın batı bölümünü de kapsamı içine alıyordu. M.S. 74 yılında Vespasianus'un kurduğu Galatia-Kappadokia Eyaleti'ne; 107-113 yıllarından sonra da Traianus tarafından yeniden düzenlenen Galatia eyaletine bağlandı⁶⁹. Roma uygarlığının bölgeyi etkisi altına alması başlangıçta çok yavaş olduysa da kentleşme M.S. II. yüzyılda hız kazandı ve bölge Roma

⁶⁴ Sevin 2001, 152.

⁶⁵ Sevin 2001, 152.

⁶⁶ Özsait 1985, 69. Hiçbir antik kaynak Pisidia'nın hangi eyalette bulunduğu kesin olarak işaret etmemektedir.

⁶⁷ Özsait 1985, 81; Jones 1971 s. 132'de Pisidia, Pamphylia ve Lykaonia'nın İÖ 36 yılına kadar Kilikya eyaletinin bir parçası olarak kaldığını ileri sürmektedir.

⁶⁸ Sevin 2001, 152; Ramsay ise eyaletin kuruluş yılını İÖ 20 yılı olarak kabul eder bkz. W. M. Ramsay (Çev: Mihri Pektaş) - *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası* - Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1960.

⁶⁹ Magie 1950, 556.

yapılarıyla donandı⁷⁰. Diocletianus Döneminde (MS. 284-305) imparatorluk 12 dioikesis'e ayrılır ve eyaletler tekrar düzenlenir. Pisidia Bölgesi tarihte ilk defa Pisidia Antiokheia'sı başkenti olmak üzere başlı başına bir eyalete dönüşür (M.S. 297)⁷¹.

Hellenistik Dönem ve sonrası Roma İmparatorluk Dönemi boyunca Pisidia Bölgesinde yukarıda genel hatlarıyla bahsedilen gelişmeler görülmüştür. Bölgeye ve içindeki antik yerleşimlere bakıldığında, Hellenistik dönemle birlikte, şehircilik ve kentleşme açısından önemli gelişmelerin yaşandığı dikkat çekicidir. Bölgede birçok kentin⁷² temelleri bu dönemde atılarak imar faaliyetleri başlatılmıştır. Dönem içerisinde hem bölgenin kuzey sınırını garanti altına almak maksadıyla hem de Hellenistik krallıkların yayılma politikalarını güçlendirmek adına Antiokheia, Seleukeia Sidera, Apollonia ve Neapolis gibi koloni şehirleri⁷³ kurulmuştur. Kurulan bu şehirlere başka yerlerden getirilen kolonistler yerleştirilerek Hellenleştirme politikası güdülmüş, bir yandan da bu kentlerde imar faaliyetleri başlatılarak ihtişamlı yapılar inşa edilmiştir. Bu yapılar sadece merkez krallık tarafından değil kentlere yerleştirilen zengin kolonistler tarafından da inşa edilmiştir. Bu kentlerden biri olan Antiokheia kenti, MÖ. 281 yılında Seleukoslar tarafından kurulmuş bölgedeki koloni kentlerindedir. Ana merkez konumunda olan bu kentin yanı sıra, çevrede Yukarıkaşıkara Kalesi, Kurusarı, Kozluçay, Dedeçam, Teknepınar ve Çetince gibi birçok köy-kent⁷⁴ yerleşimi bu dönemde kurulmuş ve muhtemelen Antiokheia bağlanmışlardır. Merkez konumundaki Antiokheia kentine Hippodamik⁷⁵ kent planı uygulanmış, kentin omurgası olan ana caddeleri ve tiyatrosu bu dönemde inşa edilmiştir.

Kent asıl önemine, İskender sonrası Roma İmparatorluk Döneminde kavuşmuştur. MÖ. 25 yılında Colonia Caesera⁷⁶ sıfatıyla kent, Roma koloni kentine dönüştürülmüş ve koloniler arasında başkent seçilmiş, bu önemini yaklaşık iki yüz yıl boyunca korumuştur. Kentin Roma kolonisine dönüştürülmesindeki başlıca amaç⁷⁷; sağlanan barışla birlikte

⁷⁰ Ramsay 1960, 438.

⁷¹ Özden 2007, 9.

⁷² Özsait 1985, 128-130.

⁷³ Özcan 2008, 77.

⁷⁴ Özsait 1998, 3 vd.

⁷⁵ Özhanlı 2013a, 157 vd.

⁷⁶ Taşlıalan 1991, 5.

⁷⁷ Taşlıalan 1998, 12 vd.

Roma ordusu içinde sayıları oldukça fazla olan askerleri emekliye ayırıp bu kente yerleştirerek, bölgenin güvenliğini sağlamak ve Latin kültürünü egemen kılmaktı. İmparator Augustus ile başlayan ve Roma toprakları içinde yaklaşık iki asır devam eden Roma Barışı ile birçok yenilik kendini göstermiştir. Hem Roma kolonisi olmasının getirdiği ayrıcalıkla hem de tüm Roma toprakları içinde sağlanan Pax Romana ile birlikte bu dönemde kent içinde imar faaliyetleri çoğalmış, kökü Hellenistik Dönemde atılmış ve ana merkezleri Antiokheia olan köy-kentler⁷⁸ bu dönemde iyice gelişmiş ve sayıları daha da artmış; bazıları ovalara ve akarsu kıyılarına, bazıları ise yollara ve ovalara hâkim tepeler üzerine güvenlik amaçlı kurulmuşlardır. Merkez Roma'nın Romalılaştırma politikalarından olan, mevcut kentler içerisinde yeni imar faaliyetleri ve bayındırlık çalışmaları ile Antiokheia'ya mimari yapı eklenmiştir. Augustus Tapınağı, Tiberius Forumu, Nymphaeum ve Stadion gibi. Bunların yanı sıra eski yapılar da onarılarak ya da Romalı karaktere dönüştürülmüştür. Bu yapılaşma sadece başkent Antiokheia' da değil, kendisine bağlı olan komelerde de görülmüş olmalıdır.

İmparatorluğun genel politikası olan Roma barışı ile surların yıkılması sonucu, Roma'ya bağlı diğer kentlerde olduğu gibi Antiokheia'nın da surları yıkılmış ve territoriumu genişlemiş olmalıdır. Böylece önceki dönemlerde surlarda dışına yapılan nekropoller bu uygulama ile zamanla kent içerisinde kalmışlardır. Ayrıca, Roma ile birlikte zenginleşen dini, sivil ve konut mimarisi, öldükten sonraki yaşamın devam ettirildiği mekân olan ve ölünün evi olarak kabul gören nekropoller içindeki kaya mezarlarına ve diğer mezar türlerine de yansımış olmalıdır. Kent içerisinde imparator adına yapılan ve onu temsil eden tapınaklar, kentin en can alıcı ve görkemli noktasına Roma mimarisinin üst düzey ihtişamı ile inşa edilmiştir. Bölgedeki mezarlar da buna benzer alanlara, kent içindeki dini mimarinin yansımaları olarak yapılmışlardır. İmparatora ait olan kent merkezindeki tapınak nasıl ihtişamlı yapılarak onu temsil ediyor ise, kentte yaşayan bir beyi ya da yöneticiyi de böyle karakterli yapılar temsil etmeliydi.

⁷⁸ Özsait 1998, 4.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.BÖLGEDE GÖRÜLEN MEZAR TIPLERİ VE ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ

Pisidia Bölgesi'nde de, Anadolu'nun diğer bölgelerinde olduğu gibi, mezarlar öbür dünyaya göç eden kişinin evi, ölümden sonraki yaşamını sürdüreceği mekân olarak yer edinmiş; ölüye gösterilen saygının gereği olarak da mezarların tasarımı bir ev mimarisinden farksız yapılmıştır⁷⁹. Dağlık ve engebeli bir coğrafi yapıya sahip olan Pisidia Bölgesi, hem mezar tipleri hem de ölü gömme gelenekleri bakımından oldukça zengin bir bölgedir. Anadolu'nun diğer bölgelerinde olduğu gibi, Pisidia Bölgesi' ne de tarih boyunca birden fazla medeniyet ve halkların yerleşmiş olması bölge kültürü ve bu kültürün çeşitliliği açısından önem arz etmektedir. Bölgede iskân eden her uygarlığın kendine ait geleneklerden izler bırakmış olması sonucunda bu coğrafyada bir kültür mozaïği oluşmuştur. Bu kültürel kalıntıların önemli bir parçası olan ölüm ve sonrasında gerçekleştirilen adetler ve ritüeller, bölgeyi anlamamız ve tanımamız bakımından oldukça önemlidir.

Bölge genelini, Anadolu'nun diğer bölgeleriyle kıyasladığımızda, Pisidia Bölgesi'nde yaşanmışlığı kanıtlanmış olan Üst Paleolitik Dönemden başlayarak Geç Antik Çağ sonuna kadar Anadolu coğrafyasında kullanılan mezar tipleri ve ölü gömme geleneklerinin bu bölgede de her dönem, dönemin sosyal, siyasal ve ekonomik özelliklerine göre kullanılmış olduğu yapılan araştırmalar sonucunda ortaya konulmuştur. Bölge sınırları dâhilinde gerçekleştirilen kazı çalışmaları ile yüzey araştırmaları sonucunda tespit edilen ve bölge tarihi açısından oldukça önemli olan bölgedeki mezar tipolojisi ve gömü çeşitleri bu bölümde detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

Pisidia Bölgesi nekropollerinde kaya mezarları, lahitler, khamosorion mezarlar, yer altı oda mezarları, urneler ve Tümülüsler gibi mezar türlerinin birçoğundan meydana gelmektedir. Bu türler içinden, bölgenin dağlık ve kayalık yapısına uygun olarak kaya mezarlar, lahitler ve khamosorion mezarlar tercih edilen türler olmuştur. Urneler bölgenin tarih öncesi dönemine ait yerleşim yerlerinde görülürken, diğerleri Hellenistik ve Roma Dönemlerinde yaygın olarak bölge nekropollerinde kullanılmışlardır. Bölge geneline bakıldığında en az kullanılan mezar tipinin Tümülüs olduğu görülür ve birkaç örnek söz

⁷⁹ Yılmaz 2007, 196.

konusudur. Bölge nekropollerinde görülen bu mezar türleri detaylı olarak aşağıda ele alınacaktır.

Çalışma konusunu bu mezar tiplerinden olan Yalvaç ilçesindeki kaya mezarları oluşturmaktadır. Bu çerçevede mimari, tipoloji, köken ve tarihleme hususunda ele alınacak olan 13 adet kaya mezarı bulunmaktadır. Bu mezarlar genel hatları ile irdelenerek, etkileşimde buldukları bir uygarlık ya da bölge var mıydı, yoksa bu mezarlar Pisidia Bölgesi'nin kendine özgü kaya yapıtları mıydı konusundaki bilinmezlikler çözülmeye çalışılacak ve literatürdeki benzer örnekler ile karşılaştırılarak tarihlemeleri yapılacaktır.

4.1.Mezar Tipleri

4.1.1.Urne Mezarlar

Urneler⁸⁰, ölünün mezar çukuruna veya mezar odasına direk konulmadan önceden hazırlanmış olan, tunçtan⁸¹ ve çoğunlukla pişmiş topraktan yapılmış kaplardır. Urneler genelde kremasyon gömü tarzının vazgeçilmezi olsa da inhumasyon gömülerde de kullanılmışlardır. Ölü yakma işleminin ardından ceset kalıntılarının konulduğu bu kaplar, kısa silindirik boyunlu, ağız kenarları dışa çekik, şişkin karınlı, düz dipli olarak yapılmışlardır⁸². Urneler, kaya mezarı odalarında bulunan nişlere⁸³, doğal kaya boşluklarına konulmaktaydılar⁸⁴. Çoğu zaman ağızlarının ters çevrilmiş bir kâse ile kapatıldığı görülmüştür. Ağız kapatılan urnelerin omuz kısımlarına birden fazla delikler açılmaktaydı. Sebebi ise ölü ruhunu serbest bırakmak, ruhun giriş çıkışını sağlamaktır⁸⁵.

Urne mezar tipi, Anadolu'da ilk olarak Neolitik ve Kalkolitik dönemlerde görülmeye başlanmış olan bu tip, diğer tiplere göre daha çok kullanılmıştır⁸⁶. M.Ö. 1200 yıllarına

⁸⁰ Çevik 2000, 39 vdd.

⁸¹ Konyar 2011, 225.

⁸² Çevik 2000, 40 vd; Konyar 2011, 225.

⁸³ Fahri Işık, nişleri taka olarak adlandırmaktadır. Günümüz Doğu Anadolu Bölgesi köy evlerinin duvarlarında günlük kullanım eşyalarının konulduğu nişlere köylüler bugün hala taka demektedirler. Bu konu hakkında detaylı bilgi için bkz: F. Işık, II. Battalgazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu, 1988, 150 vdd.

⁸⁴ Işık 1987, 549-580.

⁸⁵ Konyar 2011, 225-226.

⁸⁶ Özgüç 1948, 31.

kadar kullanımda kalmıştır. Komşu uygarlıklar olan Mezopotamya, İtalya, Girit, Yunanistan'ın aksine Anadolu'da çok tercih edilen tip olmuştur⁸⁷.

Pisidia Bölgesi'nde ise Göndürle höyük, Bademağacı, Kuruçay, Hacılar gibi yerleşim merkezlerinde bu mezar tipine çok fazla rastlanılmaktadır.

4.1.2. Tümülsler

Toprak, çakıl, kum ve taş gibi çeşitli materyallerle yapılan, doğal olmayan yığma tepe ve tümseklere Tümülüs denilmektedir. Bu mezarlar Anadolu'nun piramitleri sayılmaktadırlar. Dağlar, yol kenarları ve yamaçlara yapılarak ölünün sürekli anımsanması ve mezarın soyguna uğramaması amacıyla yapılan mezar türüdür⁸⁸. M.Ö. 9. ve 7. yy.' da yaygın olan bu uygulamada, ölü ahşaptan yapılmış mezar odasına eşyaları ile birlikte yukarıdan konulduktan sonra mezar odasının çatısı örtülüp üzeri taşlarla kapatılmaktadır. En son olarak taşların üzerine kil ya da toprak dökülmektedir⁸⁹. Tümülüs mezar geleneğinin Anadolu'ya Phryglerle geldiği bilinmektedir. Phryglerin ise bu geleneği Kafkasyalı Kimmerler' den öğrenmiş oldukları düşünülmektedir; ancak bu görüş henüz ispatlanamamıştır⁹⁰. M.Ö. 9 ve 7. yy' da yaygınlaşan Tümülüsler, M.Ö. 5. ve 4. yy' da yönetici sınıfın onurlandırıldığı ve yüceltildiği "Heroon" lara dönüştürülmüştür⁹¹.

Tarihin babası olarak bilinen ünlü tarihçi Herodotos⁹², Historia adlı eserinde Traklar'ın ölü gömme adetlerinden birisi ve en önemlisi olan tümülüs geleneği ile ilgili olarak şunları söylemektedir;

"...Ölüyü üç gün seyre koyarlar, çeşitli kurbanlar keserler, yanıp yakılırlar ve arkasından büyük bir tören tertiplenir. Sonra gömerler, ölü ya toprağa verilir ya da külleri alınır; bir tümsek yaparlar, çeşit çeşit oyunlar oynarlar, en yüksek kazanç ise teke tek yapılan güreşler için konulan ödüdür..."

⁸⁷ Akyurt 1998, 107; Baytak 2008, 85.

⁸⁸ Uçankuş 2002, 33.

⁸⁹ Önalın 1982, 17 vd.

⁹⁰ Uçankuş 2002, 33-34.

⁹¹ Şahin 2010, 150.

⁹² Herodot 2007, 5-8.

Batıda Lidyalıların, kuzeyde ise Phryglerin mezar tipleri arasında önemli bir yeri olan Tümülüsler, Pisidia Bölgesinde çok fazla tercih edilen bir mezar türü olmamıştır. Bölge sınırlarında bu mezar türünün Lidya ve Phrygia sınırına yakın yerlerde bulunduğu bilinmektedir.

Bölge içlerinde Tümülüs mezar kullanımı çok fazla söz konusu değildir. Bölgede Tümülüslerin varlığının bilindiği kentlerin başında Tymandos gelmektedir. Tymandos, Senirkent ilçesi Yassıören kasabası Değirmen Deresi'nin batısında yer alan Mandas Kırı'na lokalize edilmektedir⁹³. Antik Tymandos kentinin bir kısmının modern Yassıören kasabasının altında kaldığı da tahmin edilmektedir⁹⁴. Kentin önce Caracalla, sonra da Diocletian döneminde kent statüsü kazanmış olduğu ele geçirilen yazıtlardan öğrenilmektedir⁹⁵.

Kentte yer alan Tümülüsler, Delipınar olarak bilinen mevkide iki adet olmak üzere yan yana bulunmaktadır. Konumlandıkları mevkiinin ismi sebebiyle Delipınar Tümülüsleri olarak literatüre geçmişler ve tescilleri Isparta Arkeoloji Müzesi tarafından yapılmıştır. Hürmüzlü⁹⁶, Tümülüslerin içinde bulunduğu bu mevkiinin, Tymandos kentine ait Persler Dönemi'nden itibaren kullanılmakta olan ve geç dönemlerde de kullanımı devam eden bir Tümülüs mezarlık alanı olduğunu söylemektedir. Tümülüslere yakın mesafede kayaya oyulmuş başka mezarların varlığı Hürmüzlü'nün bu alanın mezarlık olabileceği savını doğrular niteliktedir.

Delipınar Tümülüsleri kısmen ana kayaya oyularak yapılmış; her iki Tümülüs de kayalık bir platforma oturtulmuştur. Bu durumdan yola çıkılarak, Delipınar Tümülüslerinin mezar odalarının ve dromoslarının ana kayanın oyulması sonucu yapılmış olmaları olası ihtimaller dâhilindedir⁹⁷. Mezarların tarihlenmeleri ile ilgili, bu alandan buldukları bilinen ve Isparta Müzesi'nde sergilenmekte olan M.Ö. 6.yy' a tarihlenen Pers mezar stelleri⁹⁸ ile çağdaş olabilecekleri şimdilik akla en yakın ihtimaldir.

⁹³ Özsaıt 2010, 129.

⁹⁴ Hürmüzlü 2009c, 122.

⁹⁵ Özsaıt 2010, 129.

⁹⁶ Hürmüzlü 2009c, 123.

⁹⁷ Hürmüzlü 2009c, 123.

⁹⁸ Hürmüzlü 2009c, 123. Isparta Müzesi'nde sergilenen söz konusu mezar stelleri ile ilgili detaylı bilgi için ayrıca bkz: B. Hürmüzlü "Pisidia Bölgesi'nde Ele Geçen Anthemion Tipi Steller", Colloquium Anatolicum VI, 2007, 97-114.

Tymandos haricinde Pisidia Bölgesi'nde Burdur Karamanlı ilçesi Bademli köyünde yer alan M.Ö. 5. ve 4. yy' a tarihlenen Üç Tümülüsler⁹⁹ ve Çeştepe Tümülüsleri bilinmektedir. Bunlar dışında bölgede sürdürülen yüzey araştırmalarıyla da bazı merkezlerde¹⁰⁰ Tümülüsler tespit edilmiştir.

4.1.3.Kaya Mezarları

Kaya mezarı, kaya yüzeyinin traşlanıp düzleştirilerek, bir ya da daha fazla odalı, konut mimarisine uygun bir şekilde yapılan mezar türüdür. Kaya mezarları ölü evleri olarak da adlandırılabilirler¹⁰¹. Bu mezar türünün Anadolu'daki öncüsü¹⁰² M.Ö. 9.yy'da yaşamış olan Urartu uygarlığıdır. Kaya mezarlarının, sunaklarının ve kaya çanaklarının biçimlendirilmesinin Anadolu'da Demir Çağı uygarlıklarına ait olduğu ileri sürülmekte; bunun örneklerinin Urartu, Phryg ülkelerinde bulunduğu, ayrıca aynı geleneğin Lykia'da devam ettirildiği bilinmektedir¹⁰³. Kalıcı ve hazır yapı malzemesi olarak kayalar her dönemde ve her işlevde yaygınca kullanılmıştır¹⁰⁴. Sığınaktan eve, mezardan depoya, ahıra ve kiliseye kadar pek çok amaçla kayaya odalar açılmıştır. Başlangıçta mezar odası amacıyla oyulan kayanın daha sonra şapel, ev, depo veya dervişlerin inziva odası olarak kullanıldığı ve sonraki kullanımlarına yönelik olarak değişiklikler ya da ekler yapıldığı da bilinmektedir¹⁰⁵.

Komşu bölgelerde görülen bu mezar türü, bu bölgelerde olduğu kadar sık görülmesine de Pisidia' da da görülür. Bölge kentleri arasında Termessos ve Etenna kentlerindeki kaya mezarları dışında, tam anlamı ile araştırılmış başka mezarlar söz konusu değildir. Bu kentlerin mezarları tekil örnekler olarak değil nekropoller oluşturmaları açısından bölgede ayrı yere sahiptirler. Bunların dışında bölgenin kuzeydoğusunda Hoyran

⁹⁹ Ekinci 2006, 143-145.

¹⁰⁰ Pisidia Bölgesi'nde gerçekleştirilen yüzey araştırmaları sonunda Sia, Ariassos ve Pednelissos' ta Tümülüsler tespit edilmiştir. Sia Tümülüsleri için bkz: S. Mitchell " 1995 Yılı Pisidia Araştırmaları " XIV-I 47-62, 1997; Pednelissos ve Ariassos için bkz: L. Vandeput-V. Köse" Pisidya Yüzey Araştırması Projesi: Pednelissos Antik Kenti Yüzey Araştırması 2003", 95-100, Anmed 2004-2.

¹⁰¹ Akyurt 1998, 115.

¹⁰² Işık 1989, 17. Kaya mezarlarının Anadolu'daki öncüleri ve uygarlıklar arası etkileşimle ilgili detaylı bilgi için bkz: N. Çevik - *Urartu Kaya Mezarları ve Ölü Gömme Gelenekleri* - 2000.

¹⁰³ Işık 1989, 15; 1995, 110-123; Çevik 2003, 213; Erten 2005, 14-25; Baytak 2008, 73.

¹⁰⁴ Çevik 2000, 24.

¹⁰⁵ Çevik 2000, 25 vd.

nekropolü yer alır. Bu nekropollerden başka bölge içinde toplu mezarlar bilinmemektedir. Bunların haricinde, bölge genelinin oldukça kayalık bir yapıya sahip oluşu sebebiyle hemen hemen her kentin yakınında tekil kaya mezarı örnekleri görülmektedir. Sağır Köyü, Kumdanlı Kasabası, Yukarıkaşıkara ve Asarbaşı kaya mezarları, bölgedeki bu tekil mezarlara örnek oluştururlar. Çalışma konusunu oluşturan hem tekil mezarların hem de Hoyran nekropolündeki mezarların daha iyi anlaşılabilmesi ve örnek oluşturması açısından bölgedeki kaya mezarlarına bakmak faydalı olacaktır.

4.1.3.1. Termessos Kaya Mezarları

Termessos antik kenti, Antalya ilinin 34 km. kuzeybatısında, Batı Torosların ön sıralarını oluşturan Güllük veya Güldere (antik Solymos) dağı üzerinde konumlanmış, bölgenin en zor ulaşılan kentlerinden biridir¹⁰⁶. Kentin ilk kuruluşundan bu yana kesin bilgiler bulunmamakla birlikte, kentin adına ilk olarak Makedonya Kralı Büyük İskender'in Asya seferi sırasında rastlanılmaktadır¹⁰⁷.

Anadolu'daki diğer antik kentlerde olduğu gibi Termessos'ta da çeşitlilik arz eden nekropoller mevcuttur. Termessos'un konumlanmış olduğu topoğrafyanın çok fazla dağlık ve kayalık oluşu, mezar tipi olarak, kayanın oyulmasıyla yapılan ve oldukça zor işçiliğe sahip kaya mezarlarının ve daha başka kayadan yapılan mezar türlerinin kent nekropolü içinde yer almasını sağlayan muhtemel etkenlerden bir tanesi olmuştur.

Termessos Nekropelleri ve gömüleri üzerine gerçekleştirilen çalışmalarda kent teritoryumu içerisinde birden fazla mezar tipi tespit edilmiştir¹⁰⁸. Kentte bulunan nekropolün geneline bakıldığında Kaya mezarlarının nekropoldeki diğer mezar türlerine oranla daha az olduğu görülmüştür. Daha az sayıda bulunan kaya mezarları kendi içinde iki farklı gruba ayrılmıştır¹⁰⁹:

¹⁰⁶ Abbasoğlu 1987, 213.

¹⁰⁷ Çelgin 1994, 154.

¹⁰⁸ Çelgin 1994, 158 vd. Termessos Antik kenti nekropollerinde tespit edilen mezar tipleri ve ölü gömme adetleri ile ilgili detaylı bilgi için bkz. A.V. Çelgin " Termessos Kenti Nekropelleri " Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1990.

¹⁰⁹ Çelgin 1994, 160-161.

- 1) Ahşap Mimariyi Taklit Eden (Likya Tipi) Kaya Mezarları
- 2) Arcosolium Tipi Kaya Mezarları

Kent içerisinde bu iki mezar grubunu oluşturan toplam 16 adet kaya mezarı bulunmaktadır.

4.1.3.2.Etenna Kaya Mezarları

Etenna kenti, Melas vadisi içerisinde yer alan, Hitit metinlerinde “*Watanna*” olarak geçen Pisidia kentidir¹¹⁰. Kent Pisidia, Pamphylia ve Kilikia bölgelerinin kesiştiği noktada, Akseki'nin batısında uzanan Manavgat (Melos) vadisi içinde, bugünkü Sırt köyüne lokalize edilmektedir¹¹¹. Kenti ziyaret eden 19.yy araştırmacılarından Von Aulock kentin sikkede bastığını aktarmaktadır¹¹².

Çevik, kentin nekropolünde çok sayıda mezar tespit etmiş; bu mezarları da kendi aralarında anıt mezarlar ve kaya mezarlar olmak üzere iki gruba ayırmıştır¹¹³. Pisidia ve Pamphylia bölgelerinin sınır noktasında kurulmuş olan Etenna' da yer alan kaya mezarlarının, komşu bölge Likya mezarlarıyla uzaktan yakından bir ilgisi bulunmamaktadır. Likya mezarları ile benzerlikleri olmadığı kesin kanıtı, Likya mezarlarına birebir yansıdığı görülen sivil ahşap mimarinin, Etenna mezarlarında olmamasıdır¹¹⁴. Çevik, yalın olmaları yönüyle Etenna mezarlarını, Trebenna' da bulunan mezarlara benzetmekte olup, mezarlarda herhangi bir yazıt dahi bulunmadığını aktarmaktadır¹¹⁵.

4.1.3.3.Tymandos Nekropolü Ve Kaya Mezarları

Tymandos Antik yerleşimi¹¹⁶, Isparta'ya bağlı Senirkent ilçesi Yassıören kasabası sınırlarında yer almaktadır. Kentin etrafı dağ sıraları ile çevrilmiş ve bu dağlar kentin sınırlarını tayin etmiştir. Batıda Karakuş, Doğuda Sultan, güneyde ise Beşparmak ve

¹¹⁰ Çevik 2000, 97.

¹¹¹ Çevik 2000, 97-98.

¹¹² Kenti ziyaret eden araştırmacılar ve kentin lokalizasyonu ile ilgili detaylı bilgi için ayrıca bkz: N. Çevik, “The rock-cut tombs of Etenna and southern Anatolia” *AnatSt* 53,2003, 97 vdd.

¹¹³ Çevik 2000, 101.

¹¹⁴ Çevik 2000, 102.

¹¹⁵ Çevik 2000, 102.

¹¹⁶ Hürmüzlü 2009a, 201.

Barla Dağı ile çevrelenen kent, Pisidia Bölgesi'nin Frigya ile olan sınır hattını oluşturmaktadır. Bölge tarihinin erken dönemlerini yansıtan seramik¹¹⁷ ve nekropol¹¹⁸ kalıntıları Tymandos yerleşimi içinde net olarak görülmektedir.

Kent içerisinde yer alan Delipınar Tümülüsleri, bölge mezar mimarisindeki ünik örnekleri oluşturması ile birlikte, kent içerisinde görülen mezar tiplerinden biridir. Bu tümülüslerin yanı sıra, Değirmenderesi mevkiinin kuzey yamacında tespit edilen kaya mezarları¹¹⁹ yerleşim içindeki başka bir mezar türüdür. Kare girişe sahip olan mezarlar etrafında, Hürmüzlü başkanlığında gerçekleştirilen çalışmalarda Hellenistik ve Roma Dönemine ait seramik parçaları ele geçirilmiştir.

Kent teritoryumu içindeki bir başka nekropol¹²⁰ alanı, Tymandos'un 20 km. kuzeyinde Gençali ve Büyükkabaca köyü arasındaki Ulaştepe ile Demirliönü mevkiinde yer almaktadır. Belirtilen alanda M.Ö.7-6.yy'a tarihlenen Frigya-Lidya seramikleri ele geçirilmiş, bunun yanı sıra çok sayıda Lidya mezar tipine işaret eden kaya mezarı tespit edilmiştir. Alanda, görülen Hellenistik-Roma seramikleri bu nekropol alanının uzun süre kullanılmış olduğunu işaret etmektedir¹²¹. Bunlar dışında Garip¹²² köyü modern yapılarında kullanılan mezar stelleri ve ostotekler Tymandos yerleşimi içindeki diğer nekrolojik buluntulardır.

4.1.3.4.Sagalassos Kaya Mezarları

Sagalassos antik kenti Burdur iline bağlı Ağlasun¹²³ ilçesinde yer almaktadır. Pisidia Bölgesi'nin önemli kentlerinden olan Sagalassos yerleşiminde, birçok mimari yapının izleri yanı sıra nekropolle ilgili veriler de söz konusudur.

Kentin kuzeyinde, Heroon yapısına yakın bölgede kent nekropolüne ait ölü kültü ile ilişkili mezarlar söz konusudur. Kentin kuzeyini adeta bir sur gibi çevreleyen Akdağ'ın eteklerinde kent nekropolünün bir kısmını oluşturan Arcosolium¹²⁴ mezarlar kent içinde

¹¹⁷ Hürmüzlü 2009a, 208.

¹¹⁸ Hürmüzlü 2009a, 204,208.

¹¹⁹ Hürmüzlü 2009a, 204.

¹²⁰ Hürmüzlü 2009a, 208.

¹²¹ Hürmüzlü 2009a, 208-209.

¹²² Hürmüzlü 2009a, 209.

¹²³ Waelkens 2007, 688 vd.

¹²⁴ Köse, 135 vd. Ayrıntılı bilgi için bkz: Neslihan Yılmaz, N. "Roma Dönemi Pisidyasında Nekropoller ve Mezar Anıtları", Adalya X, 155-204, Antalya, 2007.

yoğunlukla görülmektedir. Bunun dışında kent nekropollerinde anıt mezar (Heroon), lahitler de yer almaktadır.

4.1.4.Lahit Mezarlar

Lahit, Eski Yunanca'da “*et yiyici*” anlamına gelmekte ve Homeros'ta “*soros*” veya “*larnax*” olarak anılmaktadır¹²⁵. Lahitler, ölü gömme geleneklerinin sonucunda bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır. Bazen ölüler ceset olarak doğrudan lahdin içine konmuş bazen de yakılmış ölülerin konulduğu bilinmektedir. Dolayısıyla genellikle inhumasyon bazı durumlarda da kremasyon gömüler için kullanılmıştır¹²⁶. Lahit mezarların kökeni Mısır uygarlığına dayanmakta olup, sırasıyla Akdeniz kültürlerine, Yunanistan'a ve son olarak da Roma'ya doğru yayılım göstermiştir. Anadolu'da ise bu mezar türüne M.Ö. I. binin başlarında rastlanılmaktadır¹²⁷. Anadolu'da pişmiş topraktan yapılmış lahit mezar Bodrum yakınlarında Dirmil köyünde bulunmuştur¹²⁸. Arkaik ve Klasik¹²⁹ dönemlerde görülse de tam anlamıyla yaygın kullanımı Roma İmparatorluk Döneminde olmuştur¹³⁰.

Lahitler çeşitli türden malzemelerle yapılabilmekteydiler. Örneğin, kurşundan, bronz karışımı alçı ile sıvanmış ahşaptan, pişmiş topraktan¹³¹ veya çeşitli taşlardan yapılmış örnekleri bulunmaktadır¹³². Lahit yapımında bazı özel durumlarda porfir ve granit kullanılsa da en önemli ve değerli olan malzeme tabii ki mermerdir¹³³. Lahitler belli başlı dört bölümden meydana gelmektedir¹³⁴:

- 1) Büyük Sanduka (Tekne)
- 2) Hyposorion

¹²⁵ Çelik 2007, 9 vd. Lahitlerin ortaya çıkışı ve kullanımıyla ilgili detaylı bilgi için genel olarak bkz: G. Koch - *Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri* - 2001.

¹²⁶ Özdilek 2006, 10 vd.

¹²⁷ Baytak 2008, 76.

¹²⁸ Baytak 2008, 76.

¹²⁹ Özdilek 2006, 11. Arkaik Dönem Lahitleri ve Klazomenai Akpınar Nekropolü ile ilgili detaylı bilgi için genel olarak bkz: B. Hürmüzlü “Klazomenai Akpınar Nekropolü “2003, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

¹³⁰ Koch 2001, 11.

¹³¹ Hürmüzlü 2008, 14-15.

¹³² Koch 2001, 16 vd.

¹³³ Koch 2001, 16 vd.

¹³⁴ Baytak 2008, 77; Özdilek 2006, 10.

- 3) Kapak
- 4) Basamaklı Yapı (Altyapı)

G. Koch'a göre Pisidia Bölgesi başka bölgelerden farklı olarak yerel özellikler taşıyan, kendine has özgün lahitler üretmekteydi. Ancak çok az sayıda da olsa Termessos' ta bulunan, Atina ve Dokymaion' dan ithal edilerek bölgeye getirildiği düşünülen lahitler de bilinmektedir. İthal olduğu sonucuna ise Pisidia' ya yabancı olan ve Attika örneklerinde sıkça görülen karşılıklı duran aslanların betimlenmiş olmasıdır¹³⁵.

Kaya ile doğrudan ilintili olan lahit mezarlar, hem Pisidia Bölgesi genelinde hem de diğer bölgelerde yer alan kentlerin nekropollerinde yaygın kullanılan bir mezar türü olarak ön sıraları almaktadır. Bu yaygın kullanımın sebebi ise lahitlerin hem aile mezarı¹³⁶ olarak kullanılması, hem de anıt mezarlar içinde ölüleri muhafaza etmeyi sağladıkları içindir. Bölgede, nekropollerini tespit edilmiş olan Termessos, Antiokheia, Sagalassos, Neapolis, Ariassos ve Pednelissos gibi kentlerde lahitlerin nekropol alanı içerisinde önemli bir yer tuttuğu bilinmektedir. Özellikle Termessos nekropolünde bulunan yüzlerce lahitler ve bunlar üzerinde görülen Pisidia kalkanı betimlemeleri, lahit formunun bölgede sevildiğini ve üzerine yontulan kalkan motifleri ile de kendine özgü lahit mimarisini oluşturduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

4.1.4.1. Termessos Lahitleri

Termessos nekropolü, Pisidia Bölgesi'nde bilinen en büyük nekropoldür. Kent sınırları içinde ve dışında çok geniş bir yayılım alanına sahip olan nekropolde hemen hemen bütün mezar tiplerine rastlanılmaktadır. Bunlar arasında ise en yaygın olan tip lahitlerdir. Tüm nekropole yayılmış durumda olan lahitlerin sayısını Çelgin, binlerle ifade etmenin abartı olmayacağı görüşündedir.

Kent nekropolünde önemli bir yer tutan lahitler, tipolojik olarak iki ana gruba ayrılmaktadırlar¹³⁷:

¹³⁵ Koch 2001, 2; Özdilek 2006, 11-12.

¹³⁶ Özdilek 2006, 10.

¹³⁷ Çelgin 1994, 166.

- 1) Kayaya Bağlı Lahitler
- 2) Serbest Lahitler

Kayaya bağlı lahitler grubunu oluşturanlar arasında “ Khamosorion “ olarak adlandırılan ve Roma İmparatorluk döneminde Anadolu'nun diğer bölgelerinde de üretilen bu lahit türü kentte ön sırada yer almaktadır. Kayalık alanın sandık biçiminde oyulmasıyla meydana getirilen bu türde üst örtü olarak semerdam biçimli kapaklar kullanılmıştır. Bu mezarlardan bazıları insan boyunda, bazıları da daha küçük olarak yapılmışlardır. Küçük olanların çocuklar için yapıldığı tahmin edilmektedir¹³⁸.

Nekropoldeki lahitleri oluşturan diğer grup ise Serbest Lahitlerdir. Serbest lahitler, Kaya kütlelerinin taş veya mermer ocaklarından kesilerek çıkarılmasından sonra, bu kütlelerin içlerinin isteğe bağlı olarak oyulup sandık şekli verilmesiyle elde edilir. Bu grup lahitlerin yapımında iki farklı seçenek söz konusudur. Lahit yapılacak kaya, ya ocaktan çıkarıldıktan sonra hemen orada işlenip konulacağı yere taşınır ya da ocaktan çıkarılan kaya bloğu yine lahitin konulacağı yere götürülüp yerinde işlenir.

Serbest Lahitler, Termessos'ta hem lahitler arasında hem de kentteki diğer mezar tipleri arasında en önemli grubu oluşturmaktadırlar¹³⁹. Serbest lahitlerin kent nekropolünde bu derece önemli olmasında, Termessos civarında bulunan ve işlenmesi kolay olan yerli kireç taşı etkili olmuştur. Bu gruba dâhil olanlar içinde mermerden yapılmış olan örneklerde bulunmaktadır. Bu grup lahitlerde iki kısa yan yüz ile bir ön yüz plastik olarak işlenip, ikinci uzun yüz arka tarafa gelecek şekilde bezemesiz¹⁴⁰ bırakılmışlardır. Termessos'ta bulunan serbest lahitler sınıflandırıldığında tipolojik olarak 7 alt gruba ayrılmışlardır:

- 1) Bezemesiz Lahitler
- 2) Bezemesiz, Sadece Yazıtlı Olan Lahitler
- 3) Kalkan Tasvirli Lahitler
- 4) Sürahi, Libasyon Kâsesi, Sunakçık ve Çelenk Tasvirli Lahitler

¹³⁸ Çelgin 1994, 167.

¹³⁹ Çelgin 1994, 167.

¹⁴⁰ Çelgin 1994, 168.

- 5) Girlandlı Lahitler
- 6) Antitetik Figürlü Lahitler
- 7) Sütunlu Lahitler

Bütün bu gruplar içinde Termessos'a özgü olan ve egemen grubu oluşturan tip " kalkan tasvirli lahitler " dir¹⁴¹.

4.1.4.2. Neapolis Lahitleri

Neapolis antik yerleşimi, bugünkü Antalya'nın Doyran Belde' sindeki Keltepe üzerinde yer almaktadır. Antik kente Antalya-Saklıkent yolu üzerinde 30.km de sağa sapılarak 4 km mesafede ulaşılmaktadır¹⁴². Termessos'un antik dönemdeki uç kalelerinden birisi olan Neapolis, kuzeyde Termessos, batıda İnönü ve Kelbessos, güneyde Trebenna, doğuda ise Attaleia ile komşu olmasıyla stratejik bir noktaya konumlandırılmıştır. Komşularının yer aldığı bölgeler göz önünde bulundurulduğunda Neapolis'in kavşak bir noktada lokalize edildiği görülmektedir¹⁴³.

Nekropollerde bulunan lahit yoğunluğu bakımından, Pisidia Bölgesi'nde Termessos'tan sonra ikinci sırayı Neapolis kenti almaktadır. Özdilek¹⁴⁴, nekropol alanında bulunan lahitleri, lahitler ve khamosorionları kendi içlerinde bezemeliler ve bezemesizler olarak, bezemeli olanları ise kalkanlı ve tabula ansatalılar, büst/ portreliler, konulu anlatıma sahip olanlar ve kült objeleri betimleri barındıranlar olarak sınıflandırmıştır.

Kentteki bezemeli lahitler grubunun büyük kısmını Pisidia Bölgesine özgü olan kalkanlı ve tabula ansatalı lahitler oluşturmaktadır¹⁴⁵. Pisidia Bölgesi'nde kalkanlı lahitlerin en yoğun bulunduğu kent Termessos¹⁴⁶ olmasına karşın, Neapolis' te de ciddi bir kalkanlı

¹⁴¹ Termessos Antik kenti nekropollerinde tespit edilen serbest lahitler ve alt grubu oluşturan tipler ile ilgili detaylı bilgi için bkz. A.V. Çelgin " Termessos Kenti Nekropollerini " Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1990; ayrıca kalkan tasvirli lahit grubu hakkında detaylı bilgi için genel olarak bkz: B. Özdilek " Neapolis Nekropolü " Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.

¹⁴² Özdilek 2006, 1.

¹⁴³ Özdilek 2006, 3.

¹⁴⁴ Neapolis Antik yerleşimi nekropol alanında bulunan lahit ve diğer mezar tipolojileri ile ilgili detaylı bilgi için bkz: B. Özdilek " Neapolis Nekropolü " Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi 2006; ayrıca N. Çevik-S. Bulut-İ. Kızıgut-E. Akyürek-İ. P.-Pedarros, M. Kunze, B. Özdilek, "Bey Dağları Yüzeysel Araştırmaları: Neapolis ve Kelbessos 2004" , AST 23. I, 2006

¹⁴⁵ Özdilek 2006,13.

¹⁴⁶ Pisidia Bölgesi'ne özgü Kalkanlı lahitler konusunda detaylı bilgi için genel olarak bkz: A.V. Çelgin "A.V. Çelgin " Termessos Kenti Nekropollerini " Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1990

lahit potansiyeli görülmektedir. Bunun sebebi olarak Neapolis'in Termessos'un antik dönemde uç kalesi konumunda olması ileri sürülmektedir. Kalkan Betimlemeleri tipolojik olarak iki farklı gruba ayrılmaktadırlar:

- 1) Pelta Tipi Kalkanlı Lahitler¹⁴⁷
- 2) Yuvarlak Kalkanlı Lahitler

Neapolis nekropolünde yuvarlak kalkanlı lahitler bulunmaktadır¹⁴⁸

4.1.4.3.Ariassos Lahitleri

Antalya'nın 50 km. kuzeyinde, Çubuk Boğazı yakınındaki Ariassos, Orta Batı Toroslar'da, Pamphylia Ovası'nın kuzeyindeki dağlık bölgede yer alan bir Pisidia kentidir. Kentin resmi kuruluş yılı, Manlius Vulso'nun seferi ve Apameia Barışı'yla bağlantılı olarak M.Ö. 189/188 yılıdır. Strabon'da kentin adı "Aarassos" şeklinde ve bir Pisidia kenti olarak geçmektedir. Coğrafyacı Ptolemaios, kenti Kabalia Bölgesi'nde saymaktadır. Kent, M.Ö. I. yüzyıldan Gallienus Dönemi'ne (253-267) kadar sikke basımına devam etmiştir. Hierokles tarafından kent, Geç Antik Dönem'de Pamphylia Eyaletinde gösterilmektedir. 12. yüzyıla kadar Notitia Episcopatum'da Pamphylia II Bölgesi'nin piskoposluğu olarak adlandırılmaktadır¹⁴⁹.

Kent ve territoryumunda düzenli bir araştırma ve çalışma yürütülmemesi nedeniyle kentin nekropolü ve mezar türleri hakkında çok az bilgiler bulunmaktadır. S.Mitchell¹⁵⁰, 1988 yılında gerçekleştirdiği yüzey araştırmasında kentte gözlemlendiği mezarlardan biraz bahsetmiştir. Gerçekleştirmiş olduğu araştırma sonucunda Mitchell, kentte yaşayan üst düzey kesimin anıtsal mezarlara, orta düzey halkın ise yerel taşlardan yapılmış ve basit kalkan motifleriyle bezenmiş lahitlere veya kapağı hareket ettirilebilen kist mezarlara gömüldüklerinden bahsetmektedir.

¹⁴⁷ Pelta Tipi Kalkanlı Lahitler hakkında detaylı bilgi için genel olarak bkz: A.V. Çelgin " Termessos Nekropolleri " Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1990.

¹⁴⁸ Özdilek 2006, 17.

¹⁴⁹ Antalya Valiliği, Antalya Kültür Envanteri 2003; Antalya Çevresi Kültür, Tarih ve Doğa Rehberi 1997.

¹⁵⁰ Mitchell 1990, 150.

4.1.4.4.Pednelissos Lahitleri

Pednelissos¹⁵¹, Antalya'nın Serik ilçesi Kozan köyünde bulunan ve Bodrumkaya olarak adlandırılan tepenin batı yamacında konumlandırılmıştır. Kent bu konumuyla Antalya'nın kuzeydoğusuna düşmektedir. Kent her ne kadar Pamphylia Bölgesi yakın gibi gözükse de antik kaynaklar¹⁵² Pednelissos'un kesinlikle bir Pisidia kenti olduğuna işaret ederler. Kent aşağı ve yukarı olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Kentte hem Hellenistik hem de Roma dönemlerine ait yapılar bulunmaktadır¹⁵³.

Ariassos gibi Pednelissos'ta da kazı ve araştırmaların azlığı sebebiyle yeteri kadar bilgi bulunmamaktadır. Kentte değişik dönemlerde yüzey araştırmaları yapılmışsa da bilinenin dışında yeni veriler ortaya konulamamıştır. Kentin nekropolü hakkındaki bilgilere, bu yüzey araştırmaları kapsamında gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda ulaşılmaktadır. 2003 yılında L. Vandeput ve V. Köse'nin birlikte yürüttüğü araştırmalarda kent surları, güney ve kuzey nekropoller ve kiliseler çalışma programında incelenmiştir.

Kentin kuzey ve güney olmak üzere iki ayrı nekropolü bulunmaktadır. Kentin kuzey nekropolünde olduğu gibi Güney nekropolünde de, Pisidia Bölgesi'ne özgü¹⁵⁴ olmalarıyla bilinen "Pisidia ostothepleri" Pednelissos antik kentinin Hellenistik Dönem mezar tiplerinden birini oluşturmaktadır. İncelenen örnekler arasında üzerinde dörtgen formlu, kapı rölyefleri ve kalkan motifleri bulunan ostothepler yer almaktadır. Kentte Roma dönemine gelindiğinde Hellenistik ostotheplerin yerini lahitlerin aldığı görülmektedir. Nekropolde görülen lahitlerin, süsleme özelliklerinden yola çıkılarak, Dokimeion, Aphrodisias, Prokonessos ve Ephesos gibi büyük lahit üretim merkezlerinin örnek alındığı tahmin edilmektedir¹⁵⁵.

¹⁵¹ Köse 2004, 461.

¹⁵² Strabon 2000, 14-667

¹⁵³ Köse 2004, 461.

¹⁵⁴ Köse 2004, 461. Köse bu tip ostotheplerin kendilerine özgü form, süsleme özelliklerinin ve sadece Pisidia kentlerinde bulunmalarının bu ismi almalarında etkili olduklarını söyler.

¹⁵⁵ Vandeput ve Diğ. 2005, 240.

4.1.5.Yeraltı Oda Mezarlar

Adından da anlaşıldığı gibi, yer altına oyulan çukurların düzgün taşlarla oda şeklinde örülmesiyle ya da yer altında bulunan ana kayanın bir veya daha fazla odalı şekilde tasarlanarak işlenmesiyle meydana getirilen mezar türüdür.

Oda mezar geleneği, köken olarak incelendiğinde köklerinin çok eskilere uzandığı görülmüştür. Ölü evi¹⁵⁶ düşüncesinin bir nevi yansıması olarak bilinen bu model ilk olarak Mezopotamya'da Sümerler-Er hanedanlar döneminde görülmeye başlanmıştır¹⁵⁷. Daha sonra Kıbrıs'ta Erken Tunç Çağı'nda Vounos, Lapatsa ve Lapitkos gibi yerleşim merkezlerinde dörtgen biçimli oda mezarların varlığı tespit edilmiştir¹⁵⁸. Anadolu'da ise M.Ö. III. Binde Alacahöyük, Horoztepe, Aslantepe, Tilmen Höyük ve Gedikli' de oda mezarlar açığa çıkarılmıştır¹⁵⁹.

Anadolu coğrafyasında Orta Demir Çağı'nda bu mezar tipine yaygın olarak Urartu uygarlığı sınırlarında, akabinde ise Frigya, Likya¹⁶⁰ ve diğer bölgelerde de görülen bu mezar türünün bilinen en iyi örnekleri Müskebi¹⁶¹ ve Milet¹⁶² nekropollerindedir. Hellenistik Dönemde ise bu mezar türünün en önemli temsilcileri Kelenderis ve Patara oyma mezarlarıdır¹⁶³. Çevik, Urartu'da fazla rağbet gören yeraltı oda mezarlarını kendi aralarında 3 alt sınıfa ayırmaktadır¹⁶⁴:

- 1) Yeraltı Oyma Mezarları
- 2) Yeraltı Örme Mezarları
- 3) Yeraltı Oyma-Örme Mezarları

¹⁵⁶ Ökse 2002, 58.

¹⁵⁷ Şimşek 2013, 12 vd.

¹⁵⁸ Şimşek 2013, 13.

¹⁵⁹ Uhri 2006, 246.

¹⁶⁰ Çevik 2000, 8 vd.

¹⁶¹ Akyurt 1998, 114.

¹⁶² Özgünel 1987, 535-547.

¹⁶³ Çevik 2000, 10; Yılmaz-Çevik 1999, 162 vdd. Yine Patara Oyma mezarları hakkında detaylı bilgi için genel olarak bkz: H. İşkan - N. Çevik, "Die Gräfte von Patara", Likya II, 1997.

¹⁶⁴ Çevik 2000, 9vdd. Urartu mezarları ve yeraltı oda mezar geleneği ile ilgili ayrıca bkz: K. Köroğlu "Doğu Anadolu Kaya Mezar Geleneği" Arkeoatlas Dergisi 4, 2005, 120-122.

Kelenderis nekropollerinde yer alan oda mezarların, elde edilen buluntular doğrultusunda M.Ö. 6.yy'dan Roma İmparatorluk Dönemine kadar kullanıldıkları bilgisi elde edilmiştir¹⁶⁵. Patara Nekropolünde de yaklaşık 56 tane oda mezar açığa çıkarılmıştır. Açılan oda mezar sayısından da anlaşılacağı üzere bu tür Patara'da yaygın olarak kullanılmıştır. Oda mezar tipinin Patara'da daha çok tercih edilmesinin sebebi olarak kentte kaya mezarının az oluşudur¹⁶⁶. Mezarların uzun süre kullanıldıkları, tarihlenebilir buluntularla ortaya konulmuştur. Genellikle M.Ö. 1. yüzyıl ile M.S. 1. yüzyıl arası tarihlidirler. Ancak, bunlar Patara'da kaya mezarlarının yerini aldıklarına göre, çok daha erken dönemlerde de varlıklarından bahsetmek yanlış bir düşünce olmayacaktır. Bu düşüncenin en iyi kanıtını Bodrum'un güney yamacında açılan bir mezarın M.Ö. 3. yüzyıla dek inebilen buluntuları doğrulamaktadır¹⁶⁷.

Pisidia Bölgesi'nde, yeraltı oda mezar tipi henüz çok fazla bilinen bir tip değildir. Bunu bölgede yürütülen kazı çalışmalarının azlığına bağlayabiliriz. Pisidia Bölgesi'nde yıllar öncesinde araştırmalar yapmaya başlayan ve bölgeye ait birçok bilinmezi gün yüzüne çıkaran M. Özsait, 2006 yılında gerçekleştirdiği yüzey araştırmasında Isparta ili Senirkent ilçesine bağlı Gençali Köyü Bozdurmuş Mevkiinde 14 adet yer altı oda mezar tespit etmiştir¹⁶⁸. Daha sonra 2009 yılında Isparta ili Senirkent ilçesine bağlı olan Büyükkabaca kasabası Ayderesi Gediği Mevkii, Maltepesi Gedik Mevkii ve Kızılburun Mevkiinde yaptığı yüzey araştırmalarında yer altı oda mezarların Pisidia Bölgesinde varlığını ortaya koymuştur¹⁶⁹. Orhan Bingöl'ün, Seleukeia Sidera 'da 1993 yılında yaptığı kazılarda oda mezarlar açığa çıkarılmıştır¹⁷⁰.

Bunların yanı sıra Antiokheia Kazıları kapsamında, kent territoryumunda gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında, Yalvaç ilçesi Akçaşar Köyü/Kurbanlı Mevkiinde ve Sağır Köyünde, köy yerleşiminin üstünde yer alan Kale Mevkiinde yeraltı odalara yaygın

¹⁶⁵ Zoroğlu 2008, 1235-1242.

¹⁶⁶ Işık 2011, 79. Patara oyuğu mezarları için ayrıca bkz: H. Işkan - N. Çevik "Patara Nekropolü Kazıları" KST, 20 – II, 162-166, 1999.

¹⁶⁷ Işık 2011, 79.

¹⁶⁸ Şimşek 2013, 19.

¹⁶⁹ Özsait – Özsait, 2011, 43.

¹⁷⁰ Bingöl 1994, 467-469.

olarak rastlanılmıştır. Ancak bu mezarların kazıları yapılamadığı için dönemleri ve mimari özellikleri hakkında şu an kesin bilgiler söz konusu değildir.

4.1.5.1.Kibyra Yer altı Oda Mezarları

Kibyra Antik Kenti¹⁷¹ Burdur İli'ne bağlı Gölhisar ilçesinin batısındaki tepelik alan üzerinde yer almaktadır. Kent nekropolünde lahitler ve anıt mezarların yanı sıra yer altı oda mezarları da önemli bir yere sahiptir¹⁷². Çoğu Roma Dönemi'ne¹⁷³ M.S. 2-3.yy'a tarihlenen Kibyra yeraltı oda mezarları tipolojik¹⁷⁴ olarak kendi içlerinde Basit Oda Mezarlar, Sıralı Oda Mezarlar, Çok Odalı Mezarlar, Arcosoliumlu Oda Mezarlar ve Lahitli Oda Mezarlar olmak üzere 5 farklı tipte Kibyra nekropolislerinde görülebilmektedir.

¹⁷¹Şimşek 2013, 3 vd.

¹⁷² Ekinci ve Diğ. 2007, 25 vd.

¹⁷³ Şimşek 2013, 53.

¹⁷⁴ Şimşek 2013, 27 vd.

4.2.ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ

Bütün canlılıklar için geçerli olan ölüm, “*Bir insan, bir hayvan veya bir bitkide yaşamın tam ve kesin olarak sona ermesi*” şeklinde tanımlanmaktadır. İnsanın kendi benliğinin farkına varmaya başladığı dönemden beri bilmeye başladığı ölüm olayı, kültürden kültüre farklı şekillerde intikal etmiştir¹⁷⁵.

Ölüm bilincinin insan için son ve belki de en önemli kaygı olması ise ölü gömme uygulamalarını ortaya çıkarmış olabilir. Ancak bu ölü gömme uygulamalarının bir ritüel dahilinde yapılmaya başlanması bir başka kavramın, din kavramının da yavaş yavaş ortaya çıktığı izlenimini uyandırmaktadır. Aslında ölüm, ölü gömme ve din olgularını birbirinden ayırmak da pek kolay değildir. Ölümün fiziksel olmayan boyuta geçiş olduğu ya da insanın fiziksel olmayan varlığının ölümden sonra da devam edeceği şeklinde bir inanış olmasaydı gömme alışkanlıkları da olmayacaktı diyebiliriz¹⁷⁶.

4.2.1.İnhumasyon

Cesedin toprağa gömülmesi en eski çağlardan itibaren uygulanan bir adettir.Bilinen en eski gömmeler âdeti, hayvan kemikleri ve çiçek demetleri ile gömülen Neandertal insanına aittir¹⁷⁷.İnsanoğlunun ölüsünü gömmeye başladığı ilk andan itibaren uyguladığı ölü gömme biçimi olan inhumasyon gömme şekli¹⁷⁸; ölü bedeninin, toprakta açılan bir çukura ya da toprak altına hazırlanmış, etrafı taşlarla çevrili bir sandık mezar veya pithos içine konularak gömülmesi işlemine verilen addır¹⁷⁹.Ölünün bir bütün olarak ceset halinde gömülmesi bilinen en eski ve en yaygın gömme türüdür¹⁸⁰. Orta/Üst Paleolitik Çağ'dan itibaren ölülerini gömmeye başlayan insanoğlunun uyguladığı ilk ölü gömme biçimlerinden biri olan inhumasyon gömü çok değişik coğrafyalarda ve çok eski çağlardan beri uygulanmakta olduğundan bağımsız bir gelişim izlemiştir¹⁸¹.

¹⁷⁵Özterzi 2011, 4vd.

¹⁷⁶Özterzi 2011, 7-8 vd.

¹⁷⁷ Ökse 2005, 1 vdd.

¹⁷⁸Özterzi 2011, 24 vd.

¹⁷⁹Uhri 2006, 272-274. Antik Dönemde Anadolu coğrafyasında inhumasyon gömü tarzıyla ilgili detaylı bilgi için bkz: M. Akyurt - *M.Ö. 2.Binde Anadolu'da Ölü Gömme Adetleri* - Ankara, 1998. , Ayrıca; T. Özgüç “*Ön Tarihte Anadolu'da Ölü Gömme Adetleri*” TTK VII, Ankara, 1948; ayrıca B. Hürmüzlü - *Eski Yunan'da Ölü Gömme Gelenekleri* - Türk Eski Çağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 2008.

¹⁸⁰ Yılmaz 2007, 179.

¹⁸¹Uhri 2006, 272-274.

Yapılan kazı çalışmalarının azlığı sebebiyle İnhumasyon gömü tarzının erken örneklerine Pisidia Bölgesi' nde sayılı birkaç alanda rastlanılmıştır. Bu alanların başında Isparta' ya bağlı Atabey ilçesi sınırları içerisinde kalan Harmanören köyündeki Göndürle¹⁸² höyük yer almaktadır.Özsait, elde edilen veriler sonucunda, Demirci höyük ve Semayük'ten sonra Anadolu'nun en büyük Tunç Çağı mezarlığının Göndürle höyük¹⁸³ olduğunu söylemektedir. Höyükte yapılan kazı çalışmalarında bugüne kadar Kremasyon gömü tarzına rastlanılmamış olup, açılan bütün mezarlar inhumasyon gömü şeklindedir¹⁸⁴.İnhumasyon gömüler küp mezarlar (urne) içerisine Hocker tarzda konulmuşlardır¹⁸⁵.

İnhumasyon gömü şeklinin görüldüğü yerleşim alanlarından diğeri Burdur il sınırları içinde yer alan Kuruçayhöyük'tür. Neolitik dönemden itibaren yerleşim görmüş olan Kuruçay höyükte en erkeninhumasyon gömü Geç Kalkolitik dönem tabakasında açığa çıkarılmış;¹⁸⁶ açığa çıkarılan bu mezarlarda gömülerin hocker tarzda defin edildiği görülmüştür. İlk Tunç Çağı evresinde ise bu gömü tarzını destekleyen beş adet basit toprak mezar gün yüzüne çıkarılmıştır¹⁸⁷. Ayrıca inhumasyon gömüyü destekler nitelikte, daha çok çocuklar için kullanıldığı bilinen Çömlek Mezarlardan 50 adet bulunmuştur¹⁸⁸.

Bir diğeri yerleşim merkezi Antalya'nın Çubuk beli yakınlarında konumlanmış olan Bademağacı höyüktür. Kazılar sırasında, Erken Neolitik dönem katmanında basit toprak mezar içerisine hocker tarzda sağ yanı üzerine yatırılmış kadın cesedi inhumasyon gömünün alandaki erken kanıtıdır¹⁸⁹.

İnhumasyon gömünün örneklerinin bulunduğu önemli merkezlerden bir başkası Karataş-Semayük'tür. Alanda İlk Tunç Çağı'na ait çok sayıda çömlek mezar ortaya

¹⁸²Özsait 2004, 21.

¹⁸³Özsait 2004, 21.

¹⁸⁴Özsait 2004, 21.

¹⁸⁵ Kaya 1994, 134.

¹⁸⁶ Duru 2008, 133.

¹⁸⁷ Duru 2008, 161.

¹⁸⁸ Duru 2008,134.

¹⁸⁹ Duru 2008, 51.

çıkarılmıştır¹⁹⁰. Yetişkinler iri küplere, genç ve çocuklar ise biraz daha küçük, çömlek mezarlar içine başlar kabın ağız kısmına denk gelecek şekilde yerleştirildikten sonra ağızları yassı bir taşla kapatılmıştır¹⁹¹. Bu mezarlardan büyük olanlara birden fazla gömü yapılabilmekteydi; aynı aileden başkası gömüleceği zaman eski cesedin kemikleri kabın dip kısmına doğru itilip yeni ceset defin edilmekteydi¹⁹². Bütün bunlar inhumasyon gömü tarzının Karataş-Semayük' teki su götürmez kanıtıdır.

4.2.2.Kremasyon

Yakmak anlamına gelen ve Lâtince "cremare" olarak anılan kremasyonun hangi sebeplerden dolayı yapıldığı hususunda birçok bilim adamı çeşitli savlar ortaya koymuşlardır.

Bunlar arasında yeniden doğuş¹⁹³, kötülüklerin uzaklaştırılması¹⁹⁴, ruhun ve bedenin arındırılması¹⁹⁵, bedenin ve ruhun öbür dünyaya eksiksiz olarak ulaşabilmesi¹⁹⁶, gibi düşünceler yer almaktadır. Başka bir sav ise alan konusunda tasarruf sağlanmasıdır¹⁹⁷. Farklı bir öneri de bu dünyadan öteki dünyaya geçiş aşamasını sağlayan ölünün gömülmesi işleminin sorunsuz gerçekleştirilmesi ve ruhun bedene geri dönmemesi sağlamak amacıyla ölünün yakılmasıdır¹⁹⁸. Diğer bir görüşe göre ise ölünün yakılması yoluyla ruhun bedenden çıkışı ve öteki dünyaya geçişini hızlandırmaktır¹⁹⁹.

Bu gömü türünde amaç cesedin yakılmasıdır²⁰⁰. M. Akyurt, K. Bittel'in ilk defa Neolitik Dönemde Orta Avrupa'da saptanan ceset yakma âdetinin uzun zaman sürecinde Güney Rusya'ya, buradan da güneye doğru yayıldığını ve ceset gömmelerle yan yana görülen bu âdetin, hiçbir kültür grubunda yaygın hale gelmediği şeklindeki görüşlerini

¹⁹⁰ Duru 2008, 161.

¹⁹¹ Duru 2008, 163.

¹⁹² Duru 2008, 163.

¹⁹³ Thomson 2007, 498.

¹⁹⁴ Hançerlioğlu 1975, 76.

¹⁹⁵ Erdal 2002, 116.

¹⁹⁶ Uhri 2010, 84-85.

¹⁹⁷ Bienkowski 1982, 86; Deniz 1987, 119.

¹⁹⁸ Ekmen 2012, 24.

¹⁹⁹ Şenyurt 1997, 19.

²⁰⁰ Özterzi 2011, vd.

belirtmektedir²⁰¹. Anadolu’da ilk olarak ölü yakma geleneğine ait izler Aksaray’daki AşıklıHöyük’te ortaya çıkarılmıştır ve günümüzden yaklaşık 9 bin yıl öncesine tarihlenmektedir. AşıklıHöyük’teki yaşayan halk yakınlarını evlerinin altlarına gömmüşlerdir. Evlerin altından çıkan kemiklerin çoğunluğunda yanık izleri tespit edilmiştir²⁰². Anadolu coğrafyasında ölü yakma işleminin gelenek haline gelmesi 2. Binde Troia’da ve ayrıca Panaztepe, Beşiktepe ve Müskebi mezarlıklarında yapılan kazılar sonucunda ele geçen yanmış insan kemikleri ve urne kapları ile kanıtlanmıştır²⁰³.

²⁰¹ Akyurt 1998, 125 vdd.Kremasyon ölü gömü tarzının ortaya çıkışı ile ilgili detaylı bilgi için ayrıca bkz: K.Bittel “ HethitischeBestattungsbrauche “ MDOG, 78, 12-28.

²⁰²Buluç 1993, 84.

²⁰³ Akyurt 1998, 123 vd.Kremasyon Gömü Tarzının Anadolu’da uygulandığı diğer merkezler için ayrıca bkz: B. Hürmüzlü - *Eski Yunan’da Ölü Gömme Gelenekleri* - Türk Eski Çağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 2008.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5.YALVAÇ KAYA MEZARLARI ve MEZARLARIN KONUMLARI

Tez kapsamında incelenmekte olan kaya mezarlarının tamamı Isparta iline 105 km. mesafede ve Isparta ilinin kuzeydoğusunda Konya ve Afyon sınırlarını oluşturan Yalvaç ilçesinde yer almaktadır. **(Res.60)** Yalvaç ilçesi, Hellenistik Dönemde kurulmuş ve Roma İmparatorluk Döneminde Koloni kenti haline getirilmiş olan Antiokheia Antik kentinin kurulmuş olduğu tepelik alanın batısında; yine antik dönemde Pisidia ile Lykaonia bölgeleri arasında sınır vazifesi gören Sultan Dağlarının eteklerinde uzanan geniş ve verimli ova arazisi üzerine kurulmuştur. Bu ovalık arazi batıda Hoyran Gölü ve Hoyran ovasına, kuzeyde ise Kumdanlı ovasına kadar uzanmaktadır.

Yalvaç olarak adlandırılan bu modern yerleşmede, antik dönemde iskân görmüş birçok yerleşim alanı ve bu yerleşmelere ait tekil ya da birden fazla mezarın içinde bulunduğu nekropol diyebileceğimiz alanlar görülmektedir ki bölgenin dağlık ve kayalık yapısından dolayı bu alanlar içerisinde çoğunlukla kaya mezarları bulunmaktadır. Bu Kaya mezarları Yalvaç ilçesinin batı ve kuzey tarafında antik dönem Frigya bölgesi olarak bilinen Afyon ili ile adeta bir sınır oluştururcasına lokalize edilmişlerdir.

Hoyran kaya mezarları diğer mezarlardan hem buldukları alandaki sayıları ile hem de konumları ile farklılık sergilemektedirler. Kirişli dağının batı eteklerinde²⁰⁴, Hoyran gölü kenarında yükselen kayalık alanın en yüksekinde burun şeklinde çıkıntı yapan kaya parçasının üzerine konumlandırılan 6 adet kaya mezarı bulunmaktadır. Bu mezarlardan göze en çarpanı cephesi işlenmiş olan üçgen alınlı kaya mezarı, üzerinde yer aldığı kayalık alanın zirvesine, 3 tanesi hemen batı yan tarafına, diğer ikisi ise kuzey yanına, antik Limneia adasını göreceğ şekilde bu mevkiye konuşlandırılmışlardır. Bu nekropoldeki mezarları kimlerin kullanıldığı şuan tam anlamıyla bilinmemektedir. Ancak nekropole, yakın mesafelerde bazı yerleşimlerin bulunması bu mezarların buralarda yaşayan halkalara ait olabileceğini akla getirmektedir. Bununla beraber bu nekropolün, bölgenin en büyük yerleşmesi olan Antiokheia kentinin nekropolü olma olasılığı da ihtimaller arasındadır. Hoyran nekropolüne en yakın yerleşme Hoyran gölü içerisinde kalmış Limneia adasıdır. Nekropolde yer alan 6 nolu mezarın girişi doğrudan bu ada

²⁰⁴ Özsaıt 2009, 361.

yerleşimine bakmaktadır. Diğer söz konusu yerleşim alanı ise nekropolün kuzeydoğusunda yer alan Yukarı Tırtar köyüdür. Bu iki yerleşim alanının mesafe olarak Hoyran nekropolüne yakın bölgelerde bulunması bu nekropoldeki mezarların bu yerleşim alanlarında yaşayan halklar tarafından kullanılmış olduğu ihtimalini güçlü kılmaktadır.

Hoyran nekropolüne giderken, bugünkü Yalvaç-Senirkent karayolunun güneyinde Kumdanlı kaya mezarı yer almaktadır. Kumdanlı kasabası, Pisidia Bölgesi dâhilinde, İlk tunç çağından itibaren iskân görmüş tarih öncesi yerleşmelerdendir. Bu durumu kasaba yakınlarında yer alan Ağıl Höyük²⁰⁵, Ebenin Höyük ve Çayköprü Höyük gibi yerleşmeler kanıtlamaktadır²⁰⁶. Kumdanlı kaya mezarı ile bağlantılı olabilecek diğer bir yerleşme ise Kumdanlı Höyük ve Mısırlı Höyük' tür. Kumdanlı mezarı karayolun güneyindeki kayalık alana tek başına, yürüme zeminine sıfır olarak yapılmıştır. Mezarla ilgili bilgi verebilecek herhangi bir materyal bulunmamaktadır. Ancak, mezar yakınlarında yukarıda isimlerini saydığımız yerleşmelerden birine, ya da erkenden başlayarak geç dönemlere kadar birçoğu tarafından kullanılmış olmalıdır.

Gelendost ilçesi ile Hoyran gölü ve ovası arasında kalan dağlık ve kayalık arazide birçok tarih öncesi ve sonrası yerleşim izlerine rastlanılmaktadır. Prof. Dr. Özsait, Yalvaç ilçesine bağlı Göynücek, Eyüpler, Kurusarı, Akçaşar ve Celeptaş gibi köylerde bu dönemlere ait izleri yapmış olduğu çalışmalar sonucunda kanıtlamıştır. Göynücek mezarı, Eyüpler ile Akçaşar köyü arasında, Akçaşar köyüne yaklaşık 5 km mesafede yer alan Göynücek mezrasında, tepelik bir alana konumlanmış olan mezra yerleşiminin kuzey alt kısmında bulunan küçük kaya kütlesi üzerinde yer almaktadır. Göynücek öncesinde, bu alanda antik bir yerleşim olduğu kaya mezarından veya mezra yerleşiminde bugün, işlevi değiştirilerek cami olarak kullanılan Hristiyanlık dönemine ait kiliseden anlaşılmaktadır. Özsait²⁰⁷, bu alanda yapmış olduğu çalışmalarda Göynücek çevresinde Geç Roma Dönemine ait seramik buluntulardan bahsetmektedir. Yine Özsait²⁰⁸, Akçaşar ile Göynücek arasında Kurbanlı adı verilen ve Küçükseki yerleşmelerin varlığından ve Hellenistik-Roma dönemine ait seramikler ile Roma Dönemine ait sınır yazıtından söz eder. Etrafında böylesine yoğun bir yerleşim söz konusu iken Göynücek mezarının

²⁰⁵ Özsait 1987, 258.

²⁰⁶ Özsait 1999, 80-81; 2005, 254.

²⁰⁷ Özsait 1987, 258-259.

²⁰⁸ Özsait 2005, 253.

hangisine ait olduğunu saptamak oldukça zordur. Ancak, ismini almış olduğu Göynücek mezarının içinde bulunması ve hemen üzerinde bir kilisenin yer almış olmasından dolayı bu mezar yüksek olasılıkla antik Göynücek yerleşimine ait olmalıdır.

Sağır Köyü mezarları ise, Pisidia Bölgesinin kuzeydeki en uç noktasında, antik dönemde Pisidia-Frigya sınırını oluşturan Karakuş dağlarının eteklerinde, günümüz Yalvaç ilçesine bağlı Sağır Köyü sınırlarında yer almaktadırlar. Sağır köyü, iki bölge arasında sınır oluşturan bir konumda olmasının yanı sıra aynı zamanda bölgeler arası geçişi sağlayan yol ağına da sahipti. Sağır köyünün içinden ve Yalvaç-Şuhut-Afyon arasındaki ulaşımı sağlayan karayolu, antik dönemde Antiokheia ve Synnada²⁰⁹ arasındaki bağı sağlamaktaydı.

Sağır köyü mezarları, köy yerleşiminin güneyinde uzanan derin vadinin en üst noktasında, ormanlık alan içindeki tek parça kaya bloğunun köye bakan yamacına yan yana yapılmışlardır. Mezarların yapıldığı bu alanda, mezarlara dair başka veri sunabilecek herhangi bir yerleşim veya arkeolojik materyal bulunmamaktadır. Mezarların dönemi ve kimler tarafından yapıp kullanıldığı konusunda kesin sonuçlar olmasa da, mezarların yakınında bazı antik yerleşmelerin mevcut olması, mezarların bu yerleşimlere ait olabileceği yönündeki ihtimalleri artırmaktadır.

Sağır köyü, Pisidia bölgesi içindeki en eski yerleşim yerlerindedir. Bölgede araştırmalar yapmış olan Ramsay Sağır köyünün üst kısmında yer alan kale yerleşiminde bir Artemis Tapınağı'nın varlığından bahsetmektedir. Kaledeki yerleşimin izleri bugünde görülmektedir. Akropol benzeri bu kalenin etrafını çevreleyen surlar, tapınak ve konut temelleri, Sağır köyü²¹⁰ içindeki birçok yapıda görülen mimari ve plastik materyaller, Sağır'lıların antik bir yerleşme üzerinde oturduklarını kanıtlamaktadır ki bu antik yerleşim muhtemelen Antiokheia'ya bağlı bir köy yerleşimi (Kome) olmalıdır. Teknepınar Höyük, Çamharman Höyük gibi yerleşmeler ise mezar yakınlarındaki diğer yerleşim alanlarıdır. Bunların yanı sıra Sağır köyünün güneyinde bulunan Kırkbaş²¹¹

²⁰⁹ French 1984, 126.

²¹⁰ Kalede ve Sağır Köyünde bulunan yerleşimin izleri Arkeolog Mustafa Ağgül tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanmaktadır. Ağgül, M., "Sağır Köyü Yerleşim Arkeolojisi ve Arkeolojik Envanterin Yorumlanması" Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2015.

²¹¹ Özsait 2009, 361.

köyünün yaklaşık 1 km. kuzeyinde Roma dönemi yerleşim izleri ve Tümülüs yer almaktadır. Sağır köyü mezarları bahsi geçen bu yerleşmelere ait olmalıdır. Ancak Teknepinar veya Çamharman gibi yerleşimlerin kaya mezarı yapma geleneğinin başlamasından önceki dönemlere daha yakın olmaları, Sağır köyü mezarlarının, antik Sağır yerleşiminde yaşayanlar tarafından yapıp kullanılmış olması olasılığını güçlendirmektedir.

Yalvaç'a yaklaşık 5 km. uzaklıkta bulunan Sücüllü kasabası Ballık/Ballıkaya mevkiinde 1 adet kaya mezarı yer almaktadır. Derin bir vadi yamacında bulunan kaya mezarının karşısındaki yamaçta iki farklı yerleşim izleri görülebilmektedir. Bunlardan birtanesi Athena'nın İni adı verilen mağara iken, diğeri mağaranın üst noktasında yer alan kale yerleşimidir. Bu alanda 2010 yılında gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında²¹² Athena'nın İni denilen mağara içerisinde Roma dönemine tarihlenen pişmiş toprak kandil ele geçirilmiş olması buradaki yerleşimin varlığını desteklemektedir. Bu alanda yer alan kaya mezarı da muhtemelen bu yerleşim yerlerine ait olmalıdır.

Bölgede tekil örnek olarak bulunan bir diğer mezar Yukarı Kaşıkara kaya mezarıdır. Yalvaç ilçesine yaklaşık 35 km. uzaklıkta yer alan Yukarı Kaşıkara köyünün 1 km. kuzeyinde kayalık bir alan üzerine konumlandırılmıştır. Mezar odasının girişi Hoyran gölüne doğru uzanan alana bakmaktadır. Mezar odasının kuzeyinde Asartepe adı verilen tepelik üzerinde kaçak kazılar sonucunda açığa çıkarılmış olan saray yerleşimi bulunmaktadır. Yine bu kaçak kazılar ile bu saray yapısına ait taban mozaikleri de gün yüzüne çıkarılmıştır. Bununla birlikte yine kaçak kazılar sonucunda tespit edilerek Yalvaç Müzesi tarafından kazılan Şapel yapısı da mezar odasına yakın mesafede bulunmaktadır. Mezar çevresindeki bu farklı yerleşimlerin varlığı, bu mezarın bahsi geçen yerleşim yerlerine ait olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir.

Bölgedeki son kaya mezarı ise Çakırçal kaya mezarıdır. Çakırçal köyü, Yalvaç'a yaklaşık 20 km. mesafede, ilçenin kuzeyinde Karakuş Dağlarının eteklerinde yer almaktadır. Köy yerleşiminin 1 km. doğusunda, köylülere Gavurevi adı verilen bölgede tekil durumda 1 adet kaya mezarı bulunmaktadır. Girişi güneye bakan mezar odasına dikdörtgen bir kapı ile girilmektedir. Mezar odasının yakınlarında bu mezarla ilişkili olarak Gavurevi adı

²¹² Yüzey araştırmaları Prof.Dr. Mehmet ÖZHANLI başkanlığında yürütülen Pisidia Antiokheia Kenti kazı çalışmaları sırasında çevreyi tanımak amaçlı gerçekleştirilmiştir.

verilen yerleşim izleri görülebilmektedir. Bu yerleşim dışında herhangi bir bulgu söz konusu değildir. Çakırçal kaya mezarının, Gavurevi yerleşimine coğrafi olarak yakın olması, mezar odasının bu yerleşim yerine ait olabileceği yönündeki düşünceleri akla getirmektedir.

5.1.Hoyran 1 Nolu Üçgen Alınlıklı Kaya Mezarı (Res.4-9 Lev.1-6)

Mezarın Konumu: Isparta Yalvaç ilçesine bağlı, Aşağı Tırtar Köyü'nün Kuzeybatısında, Kırkinler Mevkiinde, Hoyran olarak adlandırılan Eğirdir Gölü'nün en kuzey ucunda, göl kıyısına sıfır bulunan devasa bir kaya kütlesi üzerine yaklaşık 15 dakikalık tırmanma mesafesiyle ulaşılan ve mezar kapısından bakıldığında Eğirdir Gölünün Hoyran olarak adlandırılan kuzey kısmının tamamının görülebildiği bir yüksekliğe yapılmıştır.

Tip:

- a. **Cephe:** Beşik Çatılı
- b. **Plan:** Tek Odalı
- c. **Döşem:** Tek Ölü Yatağı
- d. **İkonografi:** Duvar Resimleri

Cephe: Beşik çatılı ve üçgen alınlıklı cepheye sahip bir kaya mezarıdır. Ahşap ev mimari özelliklerinin muhteşem bir şekilde kayaya uygulandığı görülmektedir. Özellikle üst örtüyü taşıyan hatların birebir oluşu gözden kaçmamaktadır. Giriş kapısının üzerinde dikdörtgen bir pencere yer almaktadır. Kapının sol tarafındaki bölme içerisinde 4 satır Yunanca yazıt bulunmaktadır.

Plan: Mezar 4.15 x 3.50 m. Ölçüleriyle dikdörtgen bir formda kayaya oyulmuştur. 3.00 m. Yüksekliği bulunan mezar odasının içerisinde tek ölü yatağı bulunmaktadır. Mezar kapısının tam karşısında, oval bir apsis yer almakta olup, ölü yatağı da bu apsisin içerisine konumlandırılmıştır. Mezar odası içerisinde yer alan bu apsis olasılıkla, Geç Antik Dönemde Hristiyanlık Dininin bu bölgede yayılmasıyla birlikte mezar içerisine sonradan eklenerek, küçük bir kaya kilisesi haline dönüştürülmüştür. Mezarın dış cephesi beşik çatılı olarak dizayn edilmiştir. Mezar odasının yan duvarları, çatısı ve apsisin iç kısmında Hristiyanlığa ait bazı betimlemelerin görüldüğü, sıva üzerine işlenmiş ikonlar

bulunmaktadır. Odanın doğu cephesinde apsise yakın yerde bir adet küçük niş oyulmuş fakat bu nişin işlevinin ne olduğu konusunda herhangi bir şey henüz bilinmemektedir. Mezar odasının duvarları, tabanı ve apsisin içinde çok fazla tahribat söz konusudur. Bunların yanı sıra Geç Antik Dönemde yapıldığı düşünölen sıvanın ve üzerindeki betimlemelerin de büyük kısmının yok edildiği aşıkârdır.

5.2.Hoyran 2 Nolu Kaya Mezarı (Res.10-13 Lev.7-11)

Mezarın Konumu: Üçgen alınlıklı ve beşik çatılı 1 nolu kaya mezarı ile aynı kaya kütlesi üzerinde, 1 nolu mezarın hemen güney yan tarafında konumlandırılmıştır.

Tip:

- a. **Cephe:** Üçgen Alınlık (Yarı işlenmiş)
- b. **Plan:** Tek Odalı
- c. **Döşem:** Tek Ölü Yatağı
- d. **İkonografi:** -

Cephe: Üçgen alınlıklı, fakat cephesi yarım bırakılmış ya da önce tamamlanıp sonraki dönemlerde cephe yontularak tahrip edilmiştir. Mezar cephesi genel hatları açısından 1 nolu mezara benzemektedir. Kapı girişinde iki adet basamak mevcut bulunmaktadır. Düz, sade cepheye sahip bir mezardır. Cephesel olarak 1 nolu mezara göre daha küçüktür.

Plan: Yapının girişinde bulunan iki basamaktan mezar odası içerisine girildiğinde tam karşıda ölü yatağı bulunmaktadır. Kapı girişinin bulunduğu güney cephe ile ölü yatağının yer aldığı kuzey cephe 3.00 m. uzunluğunda, batı cephe 3.70 m., doğu cephe ise 3.50 m. Olarak ölçölmüştür. Ölçöler esas alındığında mezar odasında bir eğrilik olduğu görölmektedir. Tam olmasa da mezar dikdörtgen planlı olarak kayaya oyulmuştur. Mezar odası 2.50 m. yüksekliktedir. Beşik çatılı bir mezar odasıdır. Ölü yatağı kaçak kazılar sonucunda defineciler tarafından parçalanarak çok fazla tahrip görmüştür. Mezar odası içerisinde herhangi bir döşem bulunmamaktadır.

5.3.Hoyran 3 Nolu Kaya Mezarı (Res.13-16 Lev.12-15)

Mezarın Konumu: 2 nolu mezarın hemen üst çaprazında yer almaktadır.

Tip:

- a. **Cephe:** Düz
- b. **Plan:** Tek Odalı
- c. **Döşem:** Yok
- d. **İkonografi:** -

Cephe: Cephesi yarı işlenmiş ve traşlanmış vaziyettedir. Dörtgen bir giriş kapısı bulunmakta; kapının kenarları kaset ile çevrilmiştir.

Plan: Mezar 3.30 x 4.18 m. ölçülerinde dikdörtgen tarzda kayaya oyularak yapılmıştır. Çatı sistemi olarak beşik çatı kullanılmıştır. Mezar odasının yüksekliği 2.80 m. dir. Mezar içerisinde ölü yatağı veya herhangi bir döşem bulunmamaktadır.

5.4.Hoyran 4 Nolu Kaya Mezarı (Res.17-18)

Mezarın Konumu: Nekropoldeki bütün mezarların üzerinde konumlandırıldığı kaya kütesinin güney yamacında 2 ve 3 nolu mezarların üst çaprazında yer almaktadır.

Tip:

- a. **Cephe:** Düz
- b. **Plan:** Tek Odalı
- c. **Döşem:**
- d. **İkonografi:** -

Cephe: Cephesinde herhangi bir kabartma veya işleme söz konusu olmayan 4 nolu mezarın tüm cephesi tıraşlanmış durumdadır. Dörtgen bir giriş kapısı ile mezar odasına ulaşılmakta ancak mezar içerisine çok yüksekte olması ve tüm cephesinin düzlenmiş olması sebebi ile ulaşılamamaktadır. Dörtgen kapı tarzı ve yalın bir cepheye sahip oluşu ile aynı yamaçta yer aldığı 2 ve 3 nolu mezarlarla benzer özellikler taşımaktadır. Oda içerisine girilemediğinden mezarın planı hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak dörtgen kapı ve yalın cephe özelliklerinin 2 ve 3 nolu mezarlarla benzerliğinden yola çıkarak bu mezarın da tek odalı olması yüksek bir ihtimaldir.

5.5.Hoyran 5 Nolu Kaya Mezarı (Res.19-26 Lev.16-18)

Mezarın Konumu: Üçgen alınlı mezarla aynı cephe üzerinde olan tek kaya mezarıdır. Mezar odasının girişi yön olarak batıya ve Hoyran Gölüne bakmaktadır. Aynı cephe üzerinde yer aldığı üçgen alınlı mezara yaklaşık olarak 20 m. mesafede bulunan mezar odası girişi üçgen alınlı mezara göre daha aşağı bir seviyede ve kolay ulaşılabilir bir konumda bulunmaktadır.

Tip:

- a. **Cephe:** Düz
- b. **Plan:** Tek Odalı
- c. **Döşem:** 7 adet niş
- d. **İkonografi:** -

Cephe: Mezar Cephesinde hiçbir ayrıntı söz konusu değildir. Yer aldığı kaya kütlesi üzerinde sanki sonradan açılmayıp, doğal bir boşlukmuş gibi algılanan cepheye ve girişe sahiptir. Mezar odasına giriş bir kapıdan daha çok, bir mağara girişine benzeyen büyük bir kapıyla sağlanmaktadır. Ayrıca mezar kapısına varılmadan önce, yürüme zemininden başlayan ancak mezar odası önünde sadece 4 tanesi belli olan basamaklarla mezara ulaşılmaktadır. (Res. 25) Basamakların diğerlerinin ise, mezarın asıl yapıldığı dönemden sonraki süreçte ikinci bir kullanım esnasında yok edildiği ihtimaller dâhilindedir.

Plan: Hoyran nekropolündeki mezarlar içerisinde plan olarak en büyük olanı 5 nolu mezardır. Doğu ve batı kenarları 5.90 m., güney 8.95 m. ve kuzey kenarda 9.60 m. ölçüleriyle dikdörtgen plana sahip bir mezardır. Ayrıca 3.50 m. oda yüksekliği ile de diğer mezarlardan oldukça yüksek tavana sahiptir. Diğer mezarlarla ortak yönü ise beşik çatı sisteminin uygulanmış olmasıdır. Mezar odasında ölü yatağı bulunmamakta olup; bunun yerine 7 tane nişin mezar odasında yer alması diğer örneklerle karşılaştırıldığında ilginç görünmektedir. Bu nişlerden bir tanesi kapıdan girildiğinde doğu cephe üzerinde yer almakta diğer 6 tanesi ise kuzey cephede yer almaktadır. Kuzey cephede bulunan nişlerden en büyük olanı kısmen apsisi andırmaktadır. Mezar odasının kuzey ve güney duvarlarında eşit sayıda bulunan ve birbirini karşılayacak şekilde hatıl delikleri mezar odasındaki ayrıntılar arasındadır. Ancak en göze çarpan ve ilginç olan ise mezar odasının toprak ve samandan oluşan bir karışımla sıvanmış olmasıdır. Bu sıvaya ait izler mezar

odasının tavan ve yan duvarlar kısmında görülmektedir. Mezar odasında görülen bu sıva oda içerisinde meydana gelen yangın sonunda güçlkle görünür hale gelmiş durumdadır. Bunun yanı sıra mezar odasının güney duvarında iki tane harf okunmaktadır. Bu harflerin Yunan alfabesine ait olması muhtemeldir.

5.6.Hoyran 6 Nolu Kaya Mezarı (Res.27-32 Lev.19-21)

Mezarın Konumu: Nekropoldeki mezarların tamamının yer aldığı kaya bloğunun üzerinde ve nekropolün en gösterişli mezarı olan üçgen alınlı mezarın kuzeyinde konumlanmakta, mezar kapısı doğrudan Limenia Adasına bakmaktadır. Mezar odası girişi yürüme zemininden yaklaşık olarak 10 m. yükseğe açılmış olan mezar kapısına kısa süreli bir tırmanış ile ulaşılmaktadır.

Tip:

- a. Cephe:** Düz (Yarı İşlenmiş)
- b. Plan:** Tek Odalı
- c. Döşem:** Tek Ölü Yatağı
- d. İkonografi:** -

Cephe: Mezar Cephesi kısmen tıraşlanmış durumda olan mezar odasına dikdörtgen bir giriş kapısı ile ulaşılmaktadır. Giriş kapısının doğu yan tarafında tıraşlanarak düzlenmiş; olasılıkla yarım kalmış niş benzeri bir alan bulunmaktadır.

Plan: Mezar odası, şu anki durumu itibari ile dikdörtgen bir plan arz etmektedir. Bu dikdörtgen planı oluşturan her köşe farklı uzunluklara sahiptir. Kuzey kenar 4.70 m., güney kenar 4.40 m., doğu kenar 3.85 m., batı kenar 3.70 m., oda yüksekliği ise 2.55 m. olarak ölçülmüştür. Söz konusu mezar odasında çatı sistemi olarak beşik çatı kullanılmıştır. Ancak mezar odası muhtemel olarak ikinci bir kullanım geçirmiş olduğundan dolayı çok fazla tahrip görmüş, bu sebeple beşik çatı sistemi net olarak görünmemektedir. Mezar kapısından içeri girildiğinde sağ tarafta, mezar odasının batı cephesi önünde, tüm cephe boyunca ölü yatağı uzanmaktadır. Yaklaşık 75 cm. yüksekliğe sahip olan ölü yatağının genişliği kuzeyde 1.25 m., güneyde 85 cm' dir. Ancak ölü yatağı, defineciler tarafından yoğun tahrip edilmiştir. Mezar odasındaki tahribat sadece klineyle sınırlı olmayıp, güney, kuzey ve doğu cephelerde de bir hayli tahribat izleri görünmektedir. Mezar odasının kapı girişinden başlayan ve yürüme zeminine kadar,

yaklaşık olarak 10 cm genişliğinde oluk şeklindeki oyuk, mezardaki bir diğer ayrıntıdır. Mezar içerisinde ayrıca yanık izleri de oldukça fazladır.

5.7.Göynücek Kaya Mezarı (Res.49-53 Lev.24-28)

Mezarın Konumu: Isparta-Yalvaç ilçesine bağlı, Eyüpler Köyü'nün Göynücek mezarında bulunan köy caminin kuzey alt tarafında, yer seviyesinde bir kaya kütlesi üzerine yapılmıştır. Etrafında herhangi bir başka mezar tespit edilmemiştir.

Tip:

- a. Cephe:** Düz
- b. Plan:** Tek Odalı
- c. Döşem:** Üç Ölü Yatağı
- d. İkonografi:** -

Cephe: Cephe işçiliği yarım bırakılmış bir mezardır. Mezar kapısının etrafını çevreleyen kaset izleri kapının sol tarafında kısmen belli olmaktadır. Dışta sade bir cephe yapısına sahip olan mezar, iç kısmında beşik çatıya sahiptir.

Plan: Mezar odasının doğu ve batı uzunluğu 2.67 m., mezar kapısının bulunduğu kuzey cephe 2.28 m., güney cephe uzunluğu ise 2.48 m. Ölçülerindedir. Mezar odasında, yapılan bu ölçümler sonunda kuzey cephenin, güney cepheye göre 0.20 m. kısa olduğu tespit edilmiştir. Bu kısalıktan dolayı mezar odası içerisinde güneyden kuzey doğru bir daralma söz konusudur. 1.50 m. Yüksekliğe sahip olan mezar, beşik çatılı üst örtüye sahiptir. Kuzeyde bulunan mezar kapısından içeri girildiğinde, bir basamakla mezar boşluğuna inilmektedir. Oda içerisinde doğu, batı ve giriş kapısının tam karşısında ölü yatakları mevcut bulunmaktadır. Kapının karşısında bulunan ölü yatağına mezar boşluğundan bir basamak ile çıkılmaktadır. Hem mezar odasının kendisi hem de ölü yatakları, çok fazla deforme olmuşlardır. Bu deformasyon muhtemelen defneciler tarafından meydana getirilmiştir.

5.8.Kumdanlı Kasabası Kaya Mezarı (Res.33-35 Lev.22-23)

Mezarın Konumu: Isparta Yalvaç ilçesine bağlı, Kumdanlı kasabası sınırları içerisinde, Yalvaç Senirkent karayolunun güney tarafında, arazi sulamasında kullanılan modern viyadüklerin yan tarafındaki, çok yüksek olmayan ama yayılım alanı geniş olan kayalıkta yer almaktadır.

Tip:

- a. **Cephe:** Düz
- b. **Plan:** Tek Odalı
- c. **Döşem:** İki Ölü Yatağı
- d. **İkonografi:** -

Cephe: Mezarın cephesi bulunmamaktadır. Kabaca işlenmiş bir mezar kapısı ve önünde de yaklaşık 2.00 m. boyunda dromusu vardır. Mezarın girişi bir mezar kapısından daha çok doğal mağara oyuğuna benzemektedir. Hem mezar girişi hem de dromos kısmen de olsa tahrip edilmiştir. Mezar kapısı yer seviyesindedir.

Plan: Mezar odasının kuzey ve güney cephe ölçüleri 2.16 m., doğu cephe 2.50 m., batı cephe ise 2.75 m. ölçülerinde olup, dikdörtgenimsi bir plana sahiptir. Doğu cephenin batı cepheden kısa olmasından dolayı mezar odası planında biraz eğrilik görülmektedir. Mezar odasının yüksekliği 1.90 m. dir ve oda içerisinde iki adet ölü yatağı bulunmaktadır. Yataklardan birincisi kapıdan girince tam karşıda, diğeri ise kapıdan girince sol tarafta doğu cephe önünde yer almaktadır. Kuzey cephe önünde bulunan ölü yatağı diğeri göre daha yüksek yapılmıştır. Mezar odasında çatı sistemi olarak tam anlamıyla beşik çatı denilemeyecek kadar kaba işçiliğe sahip, biraz daha ovalimsi bir çatı sistemi bulunmaktadır.

5.9.Sağır Köyü 1 Nolu Kaya Mezarı (Res.36-40 Lev.29-31)

Mezarın Konumu: Yalvaç ilçe merkezinin kuzeybatısında, Isparta – Afyon il sınırında yer alan ve Yalvaç’a 21 km uzaklıkta bulunan Sağır köyü yerleşim alanının kuzeybatısındaki ormanlık tepe içerisinde 38°24'59" K ve 30°59'46" D koordinatlarında yürüme zemini seviyesinde küçük bir kaya bloğunun üzerine konumlandırılmıştır.

Tip:

- a. **Cephe:** Beşik Çatılı
- b. **Plan:** Tek Odalı
- c. **Döşem:** -
- d. **İkonografi:** Sütunce Kabartmaları

Cephe: Mezar cephesi deforme olmuş durumdadır. Bir mezar girişinden çok doğal mağara gibi görünmektedir. Mezar odasının cephesinde herhangi bir kabartma veya işleme söz konusu bulunmamaktadır.

Plan: 2.52x2.42 m. ölçülerinde dörtgen plana sahip mezardır. Üzerinde yer aldığı kayanın yapısından dolayı mezar odasının hem dış kısmı hem de odanın içi fazla deforme olmuştur. Dıştan belli olmasa da mezarın içinde üçgen çatı sistemi kullanılmış, odanın her iki yan duvarında da sütunce kabartmaları yer almaktadır. Bu sütuncelerden kuzey yan duvar üzerinde 4, güney duvarda ise sadece 2 tanesi belli olmaktadır. Bu sütuncelere olasılıkla birbirinin karşılığı olarak yapılmış olmalıdır. Çünkü mezar odasının tavanında bulunan mertekler karşılıklı olarak kuzey duvardan güney duvara kabartma şeklinde uzanmaktadır. Birbirini karşılayan ve muhtemelen çatıyı taşıyan bu mertekler belirli aralıklarla kendilerine dik olarak uzanan diğer merteklerle bölünürler. Kuzey duvarda sağlam olan sütunceler üzerinde yatay çizgilerle başlıklar belirtilmiş, başlıkların üzerinde ise boydan boya uzanan mertek bulunmaktadır. Bu merteğin üstünde sütunce başlıklarının her birine denk gelecek şekilde yuvarlak kabartmalar yer almaktadır ki bu dairesel kabartmalar büyük ihtimalle Pisidia kalkanı olmalıdır.

5.10.Sağır Köyü 2 Nolu Kaya Mezarı (Res.41-44 Lev.32)

Mezarın Konumu: Yalvaç ilçe merkezinin kuzeybatısında, Isparta – Afyon il sınırında yer alan ve Yalvaç’a 21 km uzaklıkta bulunan Sağır köyü yerleşim alanının güneybatısındaki ormanlık tepe içerisinde 38°24'59" K ve 30°59'46" D koordinatlarında yürüme zemini seviyesinde küçük bir kaya bloğunun üzerine konumlandırılmıştır.

- a. **Cephe:** Beşik Çatılı
- b. **Plan:** Tek Odalı
- c. **Döşem:** -
- d. **İkonografi:** Duvar Kabartmaları

Cephe: Mezar odasında yoğun tahribat nedeni ile cephe kısmı yok olmuş, direk olarak mezar odasının içi görülmektedir.

Plan: Aynı kaya bloğu üzerinde yer aldığı 1 nolu mezar odasından farklı olarak giriş kapısı bulunmamakta ve mezar odasının iç kısmı yan duvarlarda üçgen çatının başladığı seviyeye kadar toprakla dolu vaziyettedir. Ancak iç kısımda var olan ahşap konstrüksiyon izleri 1 nolu mezar ile benzerlik göstermektedir.

5.11.Yukarı Kaşıkara Köyü Kaya Mezarı (Res.45-48 Lev.35)

Mezarın Konumu: Yukarı kaşıkara köyü, Yalvaç ilçesine 36 km. uzaklıkta Hoyran gölünün kuzey sınırında yer almaktadır. Kaya mezarı köy yerleşiminin yaklaşık olarak 1 km. dışında, araziye giden toprak yol kenarındaki kayalık üzerinde, yol seviyesinden yaklaşık 5m. Yüksekte bulunmaktadır.

- a. **Cephe:** Düz
- b. **Plan:** Tek Odalı
- c. **Döşem:** 3 adet ölü yatağı
- d. **İkonografi:**

Cephe: Yüzeyi traşlanmış kaya kütlesi üzerine yapılan mezar cephesinde gözle görülebilir kabartma veya işleme söz konusu değildir. Küçük boyutlarda dikdörtgen bir giriş kapısı ile mezar odasına girilebilmektedir. Mezar kapısı Hoyran gölüne doğru güneybatı yöne bakmaktadır.

Plan: Mezar odası, her kenarı farklı ölçülerde olmak üzere dikdörtgen bir plana sahiptir. Güney ve kuzey kenarı 145 cm, doğu kenarı 182 cm ve batı kenarı 170 cm ölçülerindedir. Kenarlardaki farklı ölçüler sebebi ile giriş kapısı önünde eğrilik söz konusudur. Mezar odasının iç yüksekliği 150 cm olarak ölçülmüştür. Dış cephede görülmemesine karşın iç kısımda beşik çatılı bir dizayn görülmektedir. Mezar odasına girişte kuzey, doğu ve batı kenarlarda olmak üzere 3 adet ölü yatağı bulunmaktadır. Bu üç ölü yatağının ortasında girişten itibaren hareket çukuru yer almaktadır.

5.12.Süçüllü Kasabası Kaya Mezarı (Res.54-55)

Mezarın Konumu: Yalvaç ilçe merkezine yaklaşık 6 km. uzaklıkta bulunan Süçüllü kasabasının 2 km. kuzeyinde bulunan Ballık ya da Ballıkaya olarak adlandırılan bölgede Athena'nın ini olarak bilinen mağara yerleşiminin tam karşısındaki yamaç üzerine 38° 22' 5" K ve 31° 11' 7" D koordinatlarında yer almaktadır.

- a. **Cephe:** Düz (İşlenmemiş)
- b. **Plan:** Tek Odalı
- c. **Döşem:** 1 adet ölü yatağı
- d. **İkonografi:** -

Cephe: Mezar odası, dik bir yamaç üzerinde yer almakta olup, mezar girişinden daha ziyade doğal bir mağara girişine benzemektedir. Yer almış olduğu kaya parçası üzerine yerden yaklaşık 1 m. yüksekliğe yapılmış mezar odası cephesinde herhangi bir kabartma ya da detay bulunmamaktadır.

Plan: Mezar odasının planı tam olarak anlaşılammamaktadır. Çünkü oda içerisine çok fazla sayıda arı yuva yapmış olduğundan oda içerisine doğru ilerlemek olanaksızdır. Ancak, mezar odasının ölçülebilen uzunluğu 2. 80 m. civarındadır. Odanın iç genişliği ise 65 cm. olarak ölçülmüştür. Giriş kapısı yüksekliği 1,20 m. genişliği ise 85 cm. dir. Kapıdan bakıldığında mezar içerisinde seki benzeri bir döşem görülmektedir ki; bunun mezar odasına ait bir ölü yatağı olabilme ihtimali oldukça yüksektir.

5.13.Çakırçal Köyü Kaya Mezarı (Res.56-59 Lev.33-34)

Mezarın Konumu: Yalvaç ilçesine yaklaşık 20 km. uzaklıkta, ilçenin kuzeybatısında yer alan Çakırçal/Surk köyü yerleşkesinin doğusunda, Gavurevi mevkiinde 38°27'2" K ve 31°7'13" D koordinatlarında bulunmaktadır.

- a. **Cephe:** Düz (İşlenmemiş)
- b. **Plan:** Tek Odalı
- c. **Döşem:** 3 adet ölü yatağı
- d. **İkonografi:** -

Cephe: Mezar odasının cephesinde herhangi bir kabartma ya da işleme söz konusu değildir. Üzerinde yer aldığı kaya parçasına zemin seviyesinde işlenmiş, dikdörtgen bir kapı ile mezar odasına ulaşılmaktadır. Detay olarak sadece giriş kapısı kenarlarında mezar kapısını kapatan kapağın izleri görülebilmektedir.

Plan: Dikdörtgen bir plana sahip olan mezar odasının kuzey ve doğu kenarı 1,75 m., güney kenarı 1,50 m., batı kenar ise 1.20 m., mezar odası yüksekliği 1.24 m. ve giriş kapısı yüksekliği 80 cm. olarak ölçülmüştür. Dış cephede görülen yalınlığa karşın mezar odası içerisinde üçgen (kırma) çatı sistemi görülmektedir. Mezar odası içerisinde 3 adet ölü yatağı yer almaktadır. Ancak, kaçak kazılar sonucunda bu yataklar oldukça fazla zarar görmüştür. Sadece ölü yatakları değil mezar odasını çevreleyen bütün duvarlar deforme olmuştur. Meydana gelen bu tahribattan dolayı klinelerin genişlikleri net olarak ölçülememektedir. Mezar odası içerisinde at nalı şeklinde görülen yatakların ortasında mezar çukuru yer almaktadır. Fakat kaçak kazılar sonucu bu çukurun içi toprakla doldurulduğu için tam olarak görülememektedir.

ALTINCI BÖLÜM

6.KOMŞU BÖLGE MEZAR KÜLTÜRLERİ VE KÜLTÜRLER ARASI ETKİLEŞİM

Yapısı itibarı ile oldukça kayalık ve dağlık arazi yapısına sahip Pisidia Bölgesi, aynı koşullara sahip diğer kültür bölgeleri gibi, bu yapısını kayayı işleyerek ve yontarak lehine dönüştürmüş, böylece uzun yıllar ve farklı işlevlerde kullanacağı kaya mimarisini oluşturmuştur. Bölgenin kayalık dağlık oluşu, onun kaya mezar mimarisinin ortaya çıkışına vesile olmuştur. Bölge genelinde bu kayalık araziye paralel kayanın olduğu her yerde kaya mezarları görülür. Ancak bu mezarlara bazı yerlerde toplu halde yani nekropoller oluştururken bazı yerlerde de tekil örnekler olarak bulunurlar. Pisidia kaya mezarlarından en bilinenleri Pamphylia ovasının kuzeyinde Güllük Dağı eteklerinde yer alan Termessos nekropollerindeki mezarlar ve Melas vadisinde bulunan Etenna kaya mezarlarıdır. Bu iki örnek dışında çok fazla araştırılmamış olan, bölgenin kuzeydoğusunda Hoyran nekropolü yer alır. Bu toplu kaya mezarlarından başka bölge içinde oldukça yaygın görülen tekil örneklerde mevcuttur.

Sadece Pisidia Bölgesinde değil, Antik Anadolu coğrafyasının çoğunda görülen dağlık ve kayalık arazi yapısı, bu topraklarda yaşamış birçok halkı ya da medeniyeti kayayı işlemeye sevk etmiş; ihtiyaca göre kimi uygarlıklar bu kayalık alanları açık hava tapınım alanı olarak kullanmış, kimisi kayayı keserek ve onu yontarak yapı malzemesi haline dönüştürmüş, kimisi de onu oyarak ölümden sonraki yaşamın devam ettirildiği mezarlar yapmıştır.

Kayanın bu denli yoğun bulunması beraberinde bazı sorunları da ortaya çıkarmıştır. Bunların başında Anadolu coğrafyasında bu kaya mezarlarını ilk olarak kimin yaptığı yani köken problemi gelir. Bir diğer sorun ise birçok bilim adamının çalışmasına konu olan etkileşim sorunudur. Hem köken sorununa ve bölgeler arası etkileşim olguna hem de yukarıda kısaca değinilen Pisidia Bölgesi kaya mezarlarını tarihleyebilmek adına komşu kültürlerde bulunan kaya mezarları ile karşılaştırmalar yapılacaktır. Bu sebeple çevre kültürlerin kaya mimarisine, özellikle de kaya mezarı mimarisine burada değinmek yerinde olacaktır.

Anadolu kaya mezar geleneği günümüzden çok eskilere yaklaşık olarak M.Ö. 1.binlere²¹³ kadar inmektedir. Anadolu topraklarında en eski devlet olan Hititler²¹⁴, de kaya mezarı geleneği söz konusu değildi. Ciddi anlamda bir mezar tipi olarak yaygınlaşmaya başlaması ise bugünkü Van Gölü merkezli lokalize edilen Urartu uygarlığı ile birlikte olmuştur. Kaya mezar geleneğinin Anadolu'daki öncüsü sayılan Urartular Sevan Gölü'nden Urmiye Gölü'ne ve Divriği'ye kadar olan geniş coğrafyada hüküm sürmüşler ve bu alanlarda kaya mezarı yapmışlardır²¹⁵. Bu denli yaygın mezar odası açabilmenin mümkünlüğünü ise Urartu coğrafyasındaki kayalık alanların fazlalığı oluşturmuştur.

Genel olarak düz damlı²¹⁶, iç tasarımı hat safhada özenli buna karşın dış cephesi oldukça yalın ve basit olarak tasarlanan özellikleri ile Urartu kaya mezarları kendi aralarında tek odalı ve çok odalı²¹⁷ olmak üzere iki farklı sınıfa ayrılmaktadır.

Urartuların kayaya mezar açma geleneğindeki köken konusunda Çevik, Asur, Hitit ve Doğu Anadolu Bölgesinde oda mezarların bulunduğunu ancak mezar odasını kayaya açma olgusunun ilk olarak, kaya işçiliği konusunda oldukça usta olan Urartu' da bulunduğunu, komşu uygarlık olan Mısır' da kaya mezarları bulunsa da coğrafi ve fiziki mesafelerin olası etkileşimi olanaksız kıldığını, Urartuların bu geleneği gerek çağdaşlarına gerekse de kendinden sonraki uygarlıklara miras bırakan bir öncü olduğunu söyler²¹⁸.

Makedonya ve Trakya'dan boğazlar yolu ile Anadolu'ya gelen²¹⁹, Strabon ve Herodot gibi eski çağ yazarlarının söylemlerine göre de Makedonyalıların komşuları olan Frigler M.Ö. 12 yy' da Anadolu'ya göç etmeye başlamışlardır²²⁰. Frigler üzerine çalışmalarda bulunan Işık ise, bu Trak boyunun Hitit Krallığının 12 yy' da yıkılma sürecini hızlandırdığı, aynı zamanda bu halkların Asur Kralı I. Tiglatpaleser döneminde Yukarı Dicle (Elazığ) civarlarında Asurca Muşkiler adını taşıdıkları ve olduğu Anadolu'nun yerli

²¹³ Çevik 2003, 231.

²¹⁴ Çevik 2003, 223, 231.

²¹⁵ Çevik 2003, 220.

²¹⁶ Mezarlarda görülen düz damlı tasarımın, bugünkü Doğu Anadolu Bölgesinde yoğun olarak görülen konut tipinden yansıdığı düşünülmektedir. Detaylı bilgi için bkz: Çevik 2000, 94.

²¹⁷ Çevik 2000, 105.

²¹⁸ Çevik 2000, 106-107.

²¹⁹ Sivas 2000, 335.

²²⁰ Sivas 2007, 9.

halkı oldukları savını ileri sürmektedir²²¹. Ayrıca Muşkilerin krallarının Mita olduğunu, Muşkiler olarak adlandırılan bu halkın Mita önderliğinde II. Sargon'a karşı koyduklarını ve Mita'nın Friglerin meşhur kralı Midas, Muşkilerin de Frigler olduğunu belirtir.²²².

Anadolu'da hüküm sürmüş diğer halklar gibi Friglerin de kendilerine özgü²²³ sanatları bulunmaktaydı ki, bunların başında Frigler denildiğinde ilk akla gelen kaya anıtlarıdır. Bu anıtlar, Friglerin yayılım alanlarının merkezini oluşturan ve Frigya bölgesi olarak bilinen bugünkü Eskişehir, Afyon ve Kütahya²²⁴ illeri sınırları içerisinde yoğunlukla bulunmaktadır.

Kaya anıtları Frig kültür, sanat ve mimarisinin en çarpıcı ve yegâne yapıtlarıdır²²⁵. Frig Kaya anıtları; üçgen alınlık ve beşik çatı sistemi, kareye yakın ön cephe ve her iki yanında yan duvarları sembolize eden çerçeveleri ve giriş kapısını simgeleyen dikdörtgen nişleri²²⁶ ahşap bir evin iç kısmını yansıtmaları, ulaşılması güç yerlere yapılması, 1-3 arası klineye sahip olması²²⁷ ile kendine has mimari kimliğini oluşturmasının yanı sıra bu özellikleriyle de diğer toplumlara ait kaya anıtlarından ayrılmaktadır.

Frigler kayayı kullanarak değişik türden mezar odaları yapmışlardır. Bunlar basit khamosorionlar, lahit formlu khamosorionlar²²⁸, yeraltına ana kayaya oyulmuş dromoslu oda mezarlar, kaya mezarlar ve Roma döneminde yapılmış Arcosoliumlu mezarlardır²²⁹. Kayaya açtıkları bu odalarda simetriyi oldukça başarılı uygulamışlardır ki bunun en güzel örnekleri Arezastis anıtı, Bitmemiş Anıt ve Sümbüllü Anıtlarıdır²³⁰.

²²¹ Işık 1987, 163. Frig Sanatının Anadolu'luğu hakkında detaylı bilgi için bkz: F. Işık – Karanlık Dönemin Aydınlığı ve Frig Sanatının Anadolu'luğu Üzerine - Phryglerin Gizemli Uygarlığı (The Mysterious Civilization of the Phrygians, 15-23), YKY, 2007, İstanbul.

²²² Işık 2012, 275.

²²³ Işık 2007, 15-23.

²²⁴ Umar 2008, 1vd.

²²⁵ Sivas 1999, 1.

²²⁶ Sivas 1999, 180.

²²⁷ Sivas 2007, 80.

²²⁸ Kortanoğlu 2006, 29, 117-123.

²²⁹ Baytak 2008, 107-108.

²³⁰ Uçankuş 2002, 162.

Frigya bölgesinde ciddi anlamda yayılım göstermiş olan kaya anıtlarının ortaya çıkışları, nasıl yapıldıkları ve etkileşimin olup olmadığı hususunda yerli ve yabancı bilim insanları farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

İlk kez Bittel'in, iki toplumun kaya mimarlığı arasındaki benzer yönlere değinmiş, Midas kentteki kaya basamakları ve tünelleri için Tuşpa ve Ruşahinili örneklerini öncü göstermiştir²³¹.

E. Akurgal, anıtların ortaya çıkışını akroter ve orta dikme gibi mimari elemanların anıtlarda yoğun kullanılmasından ötürü Likya mezar kültürü ile bağdaştırmaktadır²³². Ancak Gordion' da yapılan kazılarda açığa çıkarılmış olan megaron ve taş akroterler M.Ö. 9. yy' a tarihlenmekte²³³, buna karşın Likya' nın en erken mezarı 6. yy²³⁴ ortalarına tarihlenmektedir. Bu durumda arada bulunan yaklaşık 3 yüzyıllık zaman farkından dolayı Akurgal' ın savı geçerli görünmemektedir. Ancak her iki kültürde de görülen benzerlik, konut mimarilerinin taşla nakşedilmiş olmasıdır.

F. Naumann ve M. J. Mellink, Frig kaya anıtlarının ortaya çıkış sürecinde Hitit kaya anıtlarının etkin olduğu görüşündedirler²³⁵.

F. Işık, anıtların ortaya çıkışında esas etkenin ve kaynağın Urartu olduğunu söyler. Urartu-Frig ilişkilerinin beklenen yoğunluğunu kaya anıtlarının genelinde gözler önüne sermiştir. Kabartma ve mimaride Frigler Urartuya öykünmüşlerdir. Örneğin; Midas kent Yılantaş mezarı aslanı, Urartu aslanları özellikleri taşırken, mimaride de Arinberd ve Altıntepe tapınaklarıyla bağlantılı, revak denilen stoa öncüsü örtmeler, Midas anıtı stoasında, batıya aracılık eden ardılını bulur²³⁶. Işık, Urartu kaya mezarlarının, Frig kaya anıtları için bir prototip olduğunu söyler ve "Anadolu gibi yaratıcılıkta üretken, geleneklerine, törelerine bağlı yurt toprağında komşu ve çağdaş iki uygar toplumun kaya yapıtları; türde biçimde ve amaçta, dinsel içerikte, böylesine çarpıcı benzerlikler içerisindeyse eğer, bunları ilintisiz düşünebilmenin de mümkünü yoktur; bu denli özdeşleşmiştir Urartu ile Frig' in kaya anıtları. Ve kurulan bu sınıksız bağ ne geniş bir

²³¹Işık 1989, 17; Çevik 2000, 100.

²³² Sivas 1999, 202; Uçankuş 2002, 168.

²³³ Işık 1987, 167; Işık 1989, 16; Sivas 1999, 203.

²³⁴ Işık 1989, 16.

²³⁵ Sivas 1999, 204.

²³⁶ Çevik 2000, 100; Işık 1987, 163 vdd; Işık 1989.

zaman aralığı ile erken Hitit kaya kabartmaları ve ne de Likya kaya gömütleri ile olasıdır²³⁷.” der.

N. Çevik, taş işçiliğinde oldukça becerili olan Urartuların yer altı oda²³⁸ mezar yapımında başarılı olduklarını ve bu başarılarını kayaya mezar odası açma hususunda da gösterdiklerini dile getirir ve kaya mezarı alanındaki en güçlü yayılımın Urartu – Frig arasında olduğunu, Urartuların kaya işlemiş olduğu basamak, sarnıç, sunu çanağı ve açık hava tapınaklarına kadar hepsinin Friglerde de görüldüğünü, ancak Friglerin buna kendi özgün mimarilerini de katarak gerçekleştirdiklerini söyler²³⁹. Urartu kaya mezar mimarisi ve geleneğinin Frig mezarlarına yansımalarının en güzel örneklerini Köhnüş vadisi ve Yapıldak kale mezarları oluşturur.

Kayanın sağlamlığı ve örme tekniğinden daha güvenilir olması sebebi ile tercih edildiğini belirten Çevik, nasıl ki Anadolu'nun en erken kaya mezar geleneğine sahip Urartular, bir ön modele ihtiyaç olmadan kendi yerel mimarilerini kayaya işleyerek kendi mezarlarını yapmışsa, başka halkların da bunu yapabileceğini, illa ki bir etkileşim olmasına gerek duyulmadığını belirtir²⁴⁰.

Friglere ve Frigya bölgesine yıllarını veren merhum T. T. Sivas ise; etkileşim olgusunun bir nevi kopyacılık olduğunu, yüksek olan kültürün, alçak olanı her zaman etkileyeceğini belirtir. İleri sürmüş olduğu bu sav doğrultusunda, Urartu ve Frig kültürleri arasında alçak-yüksek kültür kıyaslaması yapılamayacağını söyler. Bunu ise; her iki kültürün çağdaş olmasına ve kökeni Anadolu'nun neolitik dönemine kadar inen düşünce ve inanç birliğine dayandırır²⁴¹.

Yukarıda şimdiye kadar sıralanan bilim insanlarının temel görüşlerinden hareketle, Frig kaya mezarlarının ilk ortaya çıkışlarında Urartu etkisinin varlığı yadsınamayacak düzeyde aşikârdır. Ancak Urartu ile zamansal olarak çağdaş olan Frigler Urartu'dan aldıklarının üzerine kendi yerel mimari unsurlarını da zamanla ekleyerek, daha sonraları

²³⁷ Işık 1989, 23; Işık 2012, 289.

²³⁸ Çevik 2000, 104

²³⁹ Çevik 2000, 99-100.

²⁴⁰ Çevik 2000, 104.

²⁴¹ Sivas 1999, 205.

ardıl kùltùrlere kaya mezar geleneğinde ön ayak olacak, kendine has özellikleri bulunan kaya mezarlarını yapmaya başlamışlardır.

Paphlagonia Bölgesi olarak anılan bugünkü Zonguldak ve Kastamonu illerinde yer alan kaya mezarlarında Frig etkisi bariz bir şekilde gör÷lmektedir. Frig mezarları gerek cephe tasarımı gerek de mimari ve düşünce anlamında Paphlagonia mezarlarına model olmuştur²⁴². Özellikle de Amnias²⁴³ vadisinde yer alan kaya mezarları mimarileri açısından Frig kökenine işaret etmektedir.

Kayayı işleme yetisi hayli yüksek olan ve kaya mimarlığı denilince ilk akla gelen halklardan bir başkası ise günümüz teke yarımadası olarak bilinen; antik dönemde ise Likya bölgesi ismiyle anılan coğrafyada yaşamış olan Likyalılardır. Bölgede yaşayan halk, kayadan yapılmış payeli mezarlar²⁴⁴, kaya mezarları, lahitler²⁴⁵, anıt mezarlar gibi birden fazla mezar tipi ortaya koymuşlardır. Bu mezar türlerinin tamamı bölgede gör÷lmekle beraber, asıl revaçta olan ve bölgeye has izleri yansıtanlar kaya mezarları ve lahitlerdir.

Bölgede Myra²⁴⁶, Limyra²⁴⁷, Pınara, Tlos, Xhantos gibi kentlerde bulunan kaya mezarları, Likya kaya işçiliğinin en güzel izlerini taşır. Bu kentlerde kaya mezarlarının yanı sıra lahitler de gör÷lmektedir. Bunların yanında bölgenin bazı kentlerinde gör÷len ve bölgenin erken dönem mezar tipi olan İsinda²⁴⁸, Harpy²⁴⁹ gibi dikme anıtları da unutmamak gerekir.

Likya bölgesinde var olan tüm bu kaya mimarlığı örneklerinin nasıl ortaya çıktığı konusunda Çevik, ilk Urartu' da gör÷len Anadolu kaya geleneğinin Frig ve Akhamenid halkları aracılığı ile bölgeye taşındığını ve daha sonraları Likyalı halkın sivil ahşap mimarinin özelliklerini kayaya taşıyarak bölgeye özgü kaya mezarlarını oluşturduklarını

²⁴² Dökü 2008, 122 vd.

²⁴³ Dökü 2008, 122.

²⁴⁴ Onurkan 1982, 437.

²⁴⁵ İdil 1998, 5 vdd. Detaylı bilgi için ayrıca bkz: C. Bayburtluoğlu, - *Lykia* -, Ankara, 1981; G. E. Bean-*Lycian Turkey* - London 1978.

²⁴⁶ Çevik 2010, 63-64.

²⁴⁷ Borchhardt 1999, 53-54.

²⁴⁸ Özhanlı 2001/2002, 73-106. İsinda Dikme Anıtı hakkında detaylı bilgi için bkz: M. Özhanlı “ İsinda Kabartmalı Dikme Gömütü” Antalya, 1997.

²⁴⁹ Akşit 2008, 17.

ve Urartu'dan öğrenilen kayaya mezar odası açma geleneğinin artık Likyalılaştığını belirtir²⁵⁰.

Kendine özgü yazıtlı, yapı cepheli kaya mimarlığı ile Likya kaya mezarları M.Ö. 5.yy'dan²⁵¹ öncesine tarihlenememesi, Akurgal'ın, Frig kaya anıtlarının Likya etkisiyle ortaya çıktığı yönündeki savını çürütmektedir²⁵².

Anadolu'da gelişen tarihsel sürece bakıldığında Hititlerle başlayan, fakat tam anlamıyla Urartu ve Urartu uygarlığının çağdaşı olan Frigler ile yaygınlaşan kayadan mezar yapma geleneği, aynı coğrafya içinde varlık gösteren Likya ve Pisidia bölgelerinde görülmektedir. Anadolu yaylasında filizlenen bu gelenek her yörede mimari süsleme, konum, iç tasarım gibi birbirinden farklı niteliklerle kendini gösterir.

Pisidia bölgesi kaya mezarları ile yukarıda değinilen bölge mezarları arasında, öz düşüncede birliktelik vardır; ortak olan sadece kayaya oda açma fikridir. Bunun dışında benzerlikler söz konusu değildir. Bazı örnekler dışında sade cephesel özellikleri ve bulunmuş oldukları konum ile bölgeye özgü mezar mimarisi görülmektedir.

Kayaya oyarak mezar odası yapma düşüncesinin mimarı olarak kabul edilen Urartular ile Pisidia bölgesi mezarları arasında etkileşim olması, iki bölge arasındaki coğrafi uzaklıktan ötürü olanaksızdır. Sadece coğrafi uzaklık değil, tarihsel süreç içerisinde Urartular, bugünkü Doğu Anadolu Bölgesinin batı sınırına hiçbir zaman ulaşmamıştır; yani bir siyasi egemenlik de söz konusu olmamıştır hiçbir zaman. İki kültür arasında ortak olan tek şey kayayı oyarak mezara dönüştürme ideasıdır.

Fakat aynı şey Frigler için geçerli değildir. Pisidia bölgesinin kuzey sınır hattını oluşturan bu uygarlık, kayayı işleme ve mezar mimarisine uygulama hususunda en az Urartular kadar ustadır. Coğrafi anlamda iki bölge arasındaki yakınlık mezar mimarisinde olabilecek benzerlik ve etkileşimleri biraz daha olası kılmaktadır. Bu iki bölge arasındaki yakınlık sınırsal ortaklıkla kalmamış, siyasal olarak Friglerin Pisidia'ya egemen olduğuna dair veriler bilinmektedir. Friglerin, Anadolu'da öncüsü olduğu Tümülüs mezar geleneğinin Pisidia bölgesinde, Yassıören-Tymnados kentinde görülmesi, bu

²⁵⁰ Çevik 2000, 102 vd; Işık 2010, 75.

²⁵¹ Çevik 2000, 103-107.

²⁵² Işık 2012, 280.

siyasal egemenliğe işarettir. Gelenek olarak Frig hâkimiyetini düşündüren bu Tümülüsler, iç dekorasyon olarak Lidya²⁵³ ve Pers²⁵⁴ izlerini barındırmaktadır. Bu Tümülüs mezarlar dışında Pisidia coğrafyasında Frig egemenliğini gösteren Frigce yazıtlar, seramik buluntular ve mimari yapılar da yer almaktadır.

Frig geleneği olan Tümülüs mezarların bir iki tekil örnek ile Pisidia bölgesinde görülmesi, bölgenin Frig mahiyetine girdiğini söyleyebilmek adına yeterli kanıt niteliği taşımamaktadır. Ancak yukarıda da değinildiği üzere bölgede son yıllarda yapılan çalışmalarda elde edilen veriler Frig izlerini yansıtmaktadır.

İki bölge arasındaki kaya mimarisinde etkileşim var mıydı-yok muydu tartışmasına, Pisidia kaya mezarları yanıt vermektedir aslında. Friglerdeki anıtsal, oldukça gelişmiş cephe işçiliği ve kabartmalar Frig kaya mimarlığının kendine özgün belirteçleridir. Buna karşın Pisidia kaya mezarları genel anlamda fazlaca sade ve düz işlenmiştir. Bu hem Yalvaçtaki Hoyran mezarlarında hem de Etenna mezarlarında rahatlıkla görülmektedir. Hoyran ve Etenna mezarları yalın ve sade cepheleri ve konumları ile Pisidia bölgesinin kaya mezar mimarisini yansıtan örneklerdir. Bununla birlikte Hoyran üçgen alınlıklı mezarın cephesinde görülen üçgen çatı ve ahşap mertek izleri gibi, Frig mezar mimarisinin yansımaları Pisidia Bölgesi kaya mezarı mimarisi potasında evrilerek Pisidia nekropollerinde yer almıştır.

Pisidia Bölgesinin güney sınırını oluşturan Torosların güney eteklerindeki verimli ovada yeşermiş olan Pamphylia bölgesinde, doğu ve batı sınırını oluşturan Kilikia ve Likya kültürlerinde oldukça fazla görülen kaya mezarı mimarisine karşın, Pamphylia nekropollerinde kaya mezarları yok denecek kadar az olup, özgün bir kaya mezarı mimarisinden söz edilememektedir.

Ancak Pamphylia Bölgesi nekropollerinde görülen kaya mezarı mimarisindeki bu fakirlik, Pisidia'nın güneybatı komşusu Likya bölgesinde tam tersi bir durum sergiler. Likya kaya mezarları, üzerinde filizlendiği teke yarımadasında hem sayıları ile hem de kendilerine has cephe işçilikleri ile Anadolu topraklarında ayrı bir yere sahiptir. Likya Bölgesi ile Pisidia Bölgesi arasında coğrafi anlamda yakınlık olsa da, kaya mezarı

²⁵³ Özhanlı 2014a, 3.

²⁵⁴ Özhanlı 2014a, 3.

mimarisinde olası bir yakınlık söz konusu değildir. Likya mezarları, bölgenin ahşap sivil mimarisini örnek alarak tasarlanmış, sanki bir şehri veya caddeyi betimlencesine kayaya işlenmiş, kent akropollerinin yamaçlarına konuşlandırılmışlardır. İki bölge her ne kadar coğrafya olarak yakın bulunsalar da kaya mezarı mimarisinde bu yakınlıktan söz edilememektedir. Pisidia Bölgesi kaya mezarları yalın, kabartmasız ve yazıtsız cepheleri ve yerleşim yerlerinden uzak konumları ile Likya mezarlarından farklılıklarını arz ederler.

YEDİNCİ BÖLÜM

7.YALVAÇ KAYA MEZARLARI TİPOLOJİ ve İKONOĞRAFİSİ

7.1.Tipoloji

Tez kapsamında ele alınacak olan mezarlar tipolojik olarak kendi aralarında cephesi bezemeli olanlar ve cephesi yalın olanlar olmak üzere 2 ayrı başlık altında incelenecektir. Aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere mezarların çoğunu yalın cepheliler grubu oluşturmaktadır. Plan olarak ise mezarların tamamının tek odadan oluşması kendi aralarında ortak bir özelliktir.

Cephesi Bezemeli Olanlar	Hoyran 1 Nolu Mezarı											
Cephesi Yalın Olanlar	Hoyran 2 Nolu Kaya Mezarı	Hoyran 3 Nolu Kaya Mezarı	Hoyran 4 Nolu Kaya Mezarı	Hoyran 5 Nolu Kaya Mezarı	Hoyran 6 Nolu Kaya Mezarı	Kumdanlı Kaya Mezarı	Akçaşar- Göynüce k Kaya Mezarı	Sağır 1 Nolu Kaya Mezarı	Sağır 2 Nolu Kaya Mezarı	Yukarı Kaşıkara Kaya Mezarı	Sücüllü Kasabası Kaya Mezarı	Çakırçal Köyü Kaya Mezarı

7.1.1.Cephesi Bezemeli Olanlar

7.1.1.1.Hoyran 1 Nolu Mezarı (Res. 3,4,5 Lev. 1)

Tez konusunu oluşturan toplamda 13 adet mezardan sadece 1 tanesi bu grup içerisinde yer almaktadır. Diğer mezarların tamamının cepheleri bezemesiz olarak tasarlanmış ya da yarım bırakılmıştır. Adını hemen yanı başındaki Hoyran²⁵⁵ gölünden alan, Hoyran nekropolünde, gölün kenarında yükselen kaya kütlesi üzerine, ulaşılması güç yükseklikte yapılmış olan mezarlardan, göl ve günbatımı manzarası ve adeta büyüleyici konumuyla Hoyran 1 nolu kaya mezarı, bezeme konusunda tekil örnek olması açısından önem teşkil etmektedir. Bu mezar nekropoldeki diğer mezarlardan farklı olarak, bir burun gibi çıkıntı oluşturan kaya üzerine oyulmuş; diğer mezarlar ise çıkıntı yapan burnun güney tarafında simetrik bir şekilde üst üste konumlandırılmışlardır. Mezar, cephe süslemesi, konumu ve bilinmezlerinin yanı sıra ahenkli ve ihtişamlı görünüşüyle görenleri etkilemektedir.

²⁵⁵Ramsay 1960, 462-40. W.M. Ramsay, yazmış olduğu Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası kitabında Hoyran Gölünden "Hawiran Gölü" olarak bahsetmektedir.

Mezar, simetrik olarak dizayn edilmiş ölçüleri, iki yana eğimli üçgen çatısı ve alınlığı, üst örtüyü ve çatıyı taşıyan dikme ve silmeleri ile adeta ahşaptan inşa edilmiş bir evin ön kısmını andırmaktadır. Mezar odasına giriş, dıştan içeri doğru daralan dikdörtgen bir kapıyla sağlanmaktadır. Mezar kapısı iki ayrı dikdörtgen pervaz ile çerçevelenmiş; kapının sol tarafında yer alan kare şeklindeki kaset içerisinde 4 satır yunanca yazıt; yine aynı şekilde kapının sağ tarafındaki kaset içerisinde ise haç motifi (**Res.5, Lev.1**) yer almaktadır. Kapının üst kısmında, kapıyı çevreleyen iki pervazdan dışta olanının tam ortasına denk gelen ve muhtemelen mezar odasını aydınlatması için açılmış küçük dikdörtgen bir pencere bulunmaktadır. Üçgen çatı, dikey bir silme ile tam merkezinden ikiye ayrılmıştır. İkiye ayrılan üçgen çatının her iki tarafında dekoratif amaçlı, üçgen şeklinde tasarlanmış kabartmalar çatının merkezini doldurmaktadır. Üçgen çatının tepe kısmında, antetik duran volütler ve bu volütler arasına sivilize olarak yapılmış bitkisel bir bezekten oluşan akroter süsleyici bir başka unsurdur. Üçgen çatının dikey bir silmeyle ikiye bölünmüş olması özelliği ile komşu Frigya bölgesinde yer alan Karakaya²⁵⁶, Fındık²⁵⁷, Küçük Kapıkaya²⁵⁸, Keskaya 2²⁵⁹ nolu ve Kumcaboğaz²⁶⁰ mezarlarıyla benzerlik içindedir. Cephede iç içe oluşturulmuş üçgen şeklindeki kabartmalı benzerlerini Areyastis²⁶¹ ve Bahşeyiş Anıtı²⁶² oluşturmaktadır. Çatının merkezden yanlara kırıldığı ve bir nevi ok ucu görünümü sergilediği en üst noktada, karşılıklı volütlerden oluşan akroteri ile Yazılıkaya Midas²⁶³, volütlerin ortasında bulunan bitkisel bezeği ile de Midas Sümbüllü Anıtıyla²⁶⁴ benzerdir. Üçgen çatının yan pervazlarının, çatının kendisini taşıyan ana mertek (kiriş) ve yan duvar silmelerine oranla biraz daha zayıf olarak işlenmiş olması, sivil ev mimarisini kayaya yansıtma konusunda ne denli başarılı olduğunu gözler önüne sermektedir.

Plan olarak ise mezar odası içerisinde kapıdan girildiğinde en göze çarpan özellik karşıda duran apsistir. (**Res. 6, Lev. 2**) Apsisin orta yerinde bugün az da olsa görülebilen bir taht

²⁵⁶ Sivas 2007, 81

²⁵⁷ Haspels 1971, Res. 527-1; Sivas 1999, Levha 113-114.

²⁵⁸ Haspels 1971, Res. 524-1; Sivas 1999, Levha 108.

²⁵⁹ Sivas 1999, Levha 87.

²⁶⁰ Haspels 1971, Res 524-2; Sivas 1999, Levha 101.

²⁶¹ Haspels 1971, Res. 514; Sivas 1999, Levha 7.

²⁶² Sivas 1999, 74, Şekil 11.

²⁶³ Sivas 1999, 240, Tablo V-a.

²⁶⁴ Sivas 1999, 244, Talo VI-b.

(?) ya da benzeri bir öрге bulunmaktadır. Hoyran nekropolündeki diğer mezar odalarında apsis benzeri hiçbir döşemin yer almaması, Hıristiyan ibadethanelerinin en önemli ve en kutsal bölümü olan bu apsisin, Paganizmin zayıflayıp Hıristiyanlığın ivme kazanmaya başladığı dönemde sonradan mezar odasına eklenilerek küçük bir şapel ya da kaya kilisesine dönüştürüldüğünün işareti olmalıdır. Nekropoldeki diğer mezarlarda olmayıp da sadece bu mezarda görülen diğer bir farklılık ise hem apsisde hem de tavanda bulunan fresklerdir. **(Res. 7-8)** Ayrıca mezarın cephesinde, giriş kapısının yanındaki haç motifi de yine diğer mezarlardan farklı kılan özelliklerindendir. Apsisle başlayıp freskler ve haç motifi ile bütün Hıristiyanlık sembollerinin bu mezarda bir arada bulunması, mezar odasının ikinci kullanımına işaretler. Mezar odasının kuzey cephesinde, apsisle yakın küçük bir de niş **(Res.9)** yer almaktadır. Yan duvarlarda görülen ince uzun çukurların ne amaçla yapıldıkları bilinmemektedir. **(Lev.3-4-5)** Bunların haricinde oda zemininde de bazı izler görülmektedir. Giriş kapısından itibaren 2.65 m den sonra başlayan bu izler, oda içerisinde kuzey ve güney cephe arasında kesintisiz olarak hala görülebilmektedir. Bu izler, mezar odasına apsis eklenmeden önceki döneme, yani Paganizm döneminde mezar içinde bulunan ölü yatağına ait olmalıdır. **(Lev. 6)**

7.1.2.Cephesi Yalın Olanlar

Bu gruba 5 tanesi Hoyran nekropolünde olmak üzere 12 adet mezar dâhil olmaktadır.

7.1.2.1.Hoyran 2 Nolu Mezarı (Res. 10, Lev. 7)

Söz konusu mezar, üçgen alınlı mezarın bulunduğu kaya çıkıntısının güneyinde yer almaktadır. Mezar cephesinin genel hatlarına bakıldığında 1 nolu mezara benzediği rahat bir şekilde görülebilmektedir. Üçgen çatılı görünüşüyle her ne kadar 1 nolu mezarı andırırsa da, mezarın cephesinde hiçbir detay ve kabartma bulunmamaktadır.**(Res.11)** Mezar cephesi ilk yapıldığında da mı böyleydi yoksa daha sonra mı değişime uğradı henüz bilinmemektedir. Mezara giriş dikdörtgen bir kapıyla sağlanmakta olup; kapıya ulaşım ise 2 adet basamakla mümkün olmaktadır. Belki de bu basamaklar mezar kapısı önünden aşağı doğru daha fazla sayıda bulunmaktaydı; ancak şuan sadece 2 tanesi görülebilmektedir. Hem dış cephede, hem de iç mekânda üçgen çatı sisteminin kullanılmış olması 1 nolu mezarla benzeşmektedir. **(Res.12-13, Lev.8)** Mezar odası içerisinde, kapıdan girildiğinde tam karşıda ölü yatağı bulunmaktadır. Fakat gerek fiziki yollar ile gerekse de defnecilerin vermiş olduğu zarar ile ölü yatağı dağılmış durumdadır.

(Lev. 8-9) Bunun dışında herhangi bir kabartma, yazıt, fresk vb. ipucu verecek hiçbir detay bulunmamaktadır.

7.1.2.2.Hoyran 3 Nolu Mezarı (Res. 14, Lev. 12)

2 nolu mezarla aynı cephede, fakat üst çaprazına konumlandırılmış, ulaşımı çok zor olan bir yüksekliğe açılmış bir mezardır. Mezar cephesinde herhangi bir işlenmişlik söz konusu değildir. Ancak tıraşlanarak düzleştirilmiş bir cephe yapısı görülür. Mezar odası önünde tırmanılabilir ya da üzerinde durulabilecek herhangi bir platform bulunmadığından ancak merdiven yardımıyla mezar odasına ulaşılabilir. Giriş kapısı 1 ve 2 nolu mezarların dikdörtgen kapılarından farklı olarak kareye yakın ölçülerde ve geniş bir pervaz ile çerçevelenmiş durumdadır.(Res.14, Lev. 12) Mezar dışta yalın cepheli bir görünüşüne sahip olmasına rağmen iç kısmında beşik çatılı bir tavan söz konusudur. (Res.15-16, Lev. 13-14) Mezar odası içerisinde herhangi bir ikonografik ya da tipolojik bir döşem bulunmamaktadır. (Lev. 15) Ancak odayı oluşturan dört duvarın da alt kısımlarında izler görünmektedir. Bu izler şuan ki oda zemininden yukarı doğru yaklaşık 20 cm yüksekliğinde, bütün duvarlarda belirli bir şekilde görülebilmektedir.

7.1.2.3.Hoyran 4 Nolu Mezarı (Res. 17-18)

4 nolu kaya mezarı 2 ve 3 nolu mezarların konumlandırıldığı güney yamaçta en üst seviyede yer almaktadır. Mezar cephesi, yalınlığı ve sadeliği ile aynı yamaçta bulunan 2 ve 3 nolu mezarların cephelerinden farksızdır. Dörtgen giriş kapısına sahip olan mezara, yüksek oluşu ve önünde tırmanışa elverişli bir zemin olmadığından ulaşılabilir. Bu sebeple mezar içerisindeki ayrıntılara ait bilgiler mevcut bulunmamaktadır.

7.1.2.4.Hoyran 5 Nolu Kaya Mezarı (Res. 19-20)

Nekropolü oluşturan bütün mezarlardan aşağı seviyede ve ulaşımı en kolay olan kaya mezarıdır. Hoyran nekropolü mezarlarının üzerine konumlandırıldığı kaya kütesinin kuzeyinde bulunan doğal kemere oldukça yakındır. Şu anki mevcut durumunda, mezara ard arda olan iki kapıdan girilmektedir. Alandaki mezarlar içerisinde oda boyutları bakımından en büyük olanıdır. (Res.21-22)

Boyutlarının büyük olmasının yanı sıra 5 nolu mezarı, nekropoldeki diğer mezarlardan farklı kılan en önemli özelliği içerisinde 7 adet değişik büyüklüklerde nişlerin oluşudur.

(Res.23, Lev. 17) Bu yönüyle sadece üçgen alınlı mezarla bir benzerlik içerisindedir. Oda içerisinde bulunan nişlerden sadece 1 tanesi doğu duvarda bulunmakta **(Res.21, Lev. 16)**; diğer nişlerin tamamı kuzey duvar üzerinde yer almaktadır. Nişler farklı büyüklükte olmalarına rağmen içlerinde kuzey duvarda olanı dörtgen, diğerleri ise ovalimsi formda yapılmışlardır. Mezar tavanı çamurla sıvanmış, ancak oda içerisi yangına maruz kaldığından çok fazla belirgin değildir. **(Res. 24-26)** Çatı sistemi olarak kuzey ve güney iç cephelerde üçgen çatı formu görülmekte, ancak oda ortalarında daha çok tonoz benzer bir çatı tarzının varlığı dikkat çekicidir. Bu da, mezar odası ilk açıldığında böyle mi yapılmıştı, yoksa sonraki dönemlerde uğramış olduğu değişimlerden dolayı mı bu hale geldi sorusunu akla getirmektedir. Mezar odasındaki diğer bir farklılık ise kuzey ve güney duvarlarda bulunan hatıl delikleridir. **(Res.24, Lev.18)**

7.1.2.5.Hoyran 6 Nolu Kaya Mezarı (Res. 27-28)

Hoyran nekropolünü oluşturan son mezar olan 6 nolu mezar, alandaki diğer mezarlardan farklı bir cephede, kaya kütesinin kuzey yamacında tek başına durmaktadır. Konumu itibari ile Hoyran gölünü ve gölün kıyısında önceleri yarımada olan fakat göl sularının yükselmesi ile birlikte ada durumuna gelen Limenia adasına hâkim bir yükseklikte bulunmaktadır. **(Res.32)** Mezar cephesi tıraşlanmış ancak cephede herhangi bir kabartma ya da işleme söz konusu değildir. Mezar odasının kapısı da yine cephesi gibi işlenmiş fakat sonradan zarar görmüştür.

Oda içerisinde tek ölü yatağı bulunmaktadır ki, bu yönüyle 1, 2 ve 3 nolu mezarlarla benzerdir. **(Res. 29-30)** Oda zemininden oldukça yüksekte bulunan ölü yatağı, tarzı yönüyle farklıdır. Klinenin hem kuzey hem de güney ucunda boşluk bırakılarak ölünün asıl yatırılacağı alan biraz yontularak düşürülmüş, her iki tarafta yer alan bu boşluklara ise muhtemelen mezar hediyeleri konulmuş olmalıdır. **(Lev. 19)** Çatı sistemi olarak tam anlamıyla olmasa da üçgen çatı sisteminin uygulandığı görülmektedir. **(Lev.20-21)** Ancak şu iki ihtimal akla gelmektedir; mezar odası ya ilk yapıldığında nekropoldeki diğer mezarlar gibi ince işçiliğe sahip bir üçgen çatıya sahipti daha sonra ikinci kullanım sırasında tahrip oldu ya da ilk yapıldığı dönemde böyle özentsiz olarak kayaya oyuldu.

Konum olarak yürüme zemininden yüksekte oluşu ve ulaşım güçlüğü yönüyle 3 ve 4 nolu mezarlara benzemektedir. Mezar kapısının eşiğinden başlayarak zemine kadar inen yaklaşık 20 cm genişliğinde ve 5 cm derinliğindeki kanal ilginç olup henüz ne işlevi ne de dönemi bilinmemektedir. Bu kanal benzeri oyukluk olsa olsa mezar içerisinde yapılmış olan bir sunu töreni ile alakalandırılabilir. Bunun haricinde mezar odasında ayırt edici herhangi bir özellik bulunmamaktadır.

7.1.2.6.Akçaşar / Göynücek Kaya Mezarı (Res. 49-50, Lev. 24)

Söz konusu mezar, konumlandırılmış olduğu alanda tek başına durmaktadır. Göynücek mezarı, bugünkü mezra yerleşmesine ait olan caminin kuzey tarafında bulunan kayalığın en alt seviyesinde, köyde bulunan bahçeleri sulama amaçlı oluşturulmuş göletin batısında, yol kenarında yer almaktadır. **(Res. 49)**

Göynücek mezarı hem konumlandırıldığı alan ve yer itibariyle hem de mezar odasının iç döşemi yönüyle Hoyran mezarlarından farklılık arz etmektedir. Mezar odası, İsa'nın havarilerinden olan ve bölgeye M.S. 46 ve 58 yılları arasında üç kere ziyarette bulunan Aziz Paulus' un Pisidia Antiokheia' sına uğradıktan sonra Batı Anadolu'ya giderken takip etmiş olduğu yol güzergâhı üzerinde bulunmaktadır ki; bugün hala Aziz Paulus' un yürümüş olduğu bu yolun izleri Akçaşar köyünden itibaren başlayarak Hoyran Gölü kaya mezarlarına kadar aralıklarla görülmektedir. **Foto)** Aziz Paulus'un takip ettiği bu yol üzerinde ayrıca İslamiyet ile birlikte camiye çevrilmiş kiliseler ve bazı yerlerde de şapel kalıntıları mevcuttur. Göynücek mezarının bulunduğu kayalığın üzerinde yer alan ve bugün Göynücek cami olarak bilinen yapı da bunlardan bir tanesidir. **(Res.49)**

Mezar odasına giriş, dikdörtgen bir kapıyla sağlanmakta; kapının önünde basamak genişliğinde düzleştirilmiş küçük bir alan bulunmaktadır. **(Res. 50)** Dikdörtgen kapının kenarı birden fazla pervaz ile çevrelenmiştir ki aynı pervazdan kapının iç kısmında da görülmektedir. **(Res.52, Lev.26)** Bu pervaz izleri kapının batı uzun kenarında görülebilir durumda iken, diğer kenarlarda herhangi bir ize rastlanılmamaktadır. Bu da mezar odasının ya ilk yapıldığı dönemde yarım bırakıldığına ya da sonradan deforme olarak bu hale geldiğine işaret olmalıdır. Kapının üst kısmında tıraşlanmış kısımlar görülmektedir.

Oda kapısının nasıl ve ne ile kapatıldığına dair herhangi bir veri veya iz söz konusu değildir. **Res.50, Lev.24)**

Kapıdan içeri girildiğinde bir basamakla mezar odası boşluğuna inilmekte ve yine bir basamakla ölü yatağına çıkılmaktadır. Oda içerisinde 3 adet ölü yatağı yer almakta, bu ölü yataklarının üzerleri ise üçgen çatı sistemi ile örtülmüştür. **(Res.51)** Ancak hem mezar odasının kendisi hem de ölü yatakları gerek defineciler tarafından gerek de fiziki etkenler sebebiyle oldukça zarar görmüş durumdadır. **(Res.53, Lev.25-27)** Birden fazla ölü yatağının bulunması, mezara çoklu gömü yapıldığının kanıtıdır. **(Res.53, Lev.28)** Mezar odası güneyden kuzeye yani arka duvardan giriş kapısına doğru simetrik olarak daralmaktadır. Buna paralel olarak odanın yüksekliği de aynı şekilde azalmaktadır.

7.1.2.7.Kumdanlı Kaya Mezarı

Yalvaç'tan Senirkent'e giderken Kumdanlı kasabasına varmadan anayolun sol tarafında modern su kanallarının arkasında yer almaktadır. **(Res.33, Lev.22)** Mezar odası girişi yer seviyesinde, ana karayoluna ve Kumdanlı ovasına hâkim bir şekilde konumlandırılmıştır. **(Res.35)** Çevrede başka mezar ya da benzeri yapılar bulunmamaktadır.

Mezara üstü açık kısa bir dromosla ulaşılmakta **(Lev.23)**; mezar kapısından daha çok doğal bir mağara girişine benzeyen bir kapıyla mezar odasına giriş sağlanır. Kapıdan içeri girildiğinde sol tarafta ve kapının karşısında tahribe maruz kalmış 2 adet ölü yatağı görülmektedir ki, bu da Göynücek mezarında olduğu gibi burada da çoklu gömünün yapıldığını göstermektedir. **(Res.34, Lev.23)** Mezar odasının dışının sade ve basit oluşuna karşın iç kısmında üçgen çatı sistemi kullanılmıştır. Dikdörtgen bir plana sahip olan mezarın arka duvarında eğrilik söz konusudur. Ayrıca mezar kapısının kapatılma durumu ile ilgili herhangi bir işaret ya da belirginlik bulunmamaktadır.

Kumdanlı mezarı da Göynücek mezarı gibi bulunduğu yerde tekil örnektir. Ayrıca mezar odasına girişi sağlayan ve önünde uzanan dromosuyla hem Hoyran mezarlarından hem de Göynücek mezarından farklıdır. Kaba işçiliği ile de yine diğer mezarlardan ayrı bir yerde durmaktadır.

Tez dahilinde ele alınan diğer Sağır 1 (**Res.36-37**) ve 2 (**Res.41-42**) nolu kaya mezarı, Yukarı Kaşıkara (**Res.45-46**), Sücüllü (**Res.54-55**) ve Çakırçal (**Res.56-57-58**) köyü mezarları da cephesellik açısından yukarıda bahsedilen mezarlar ile benzer özelliklere sahiptirler. Bu mezarların cephe özelliklerine Yalvaç kaya mezarlarının konumları bölümünde ayrıntılı olarak değinilmiştir.

7.2.Şapelin İkonografisi

Tez çalışması dâhilinde olan mezarlar içerisinde Hoyran 1 nolu mezarı hem tipolojik olarak hem de ikonografik olarak diğer mezarlardan farklılık arz etmektedir.

Mezar odası içerisinde, özellikle tavan kısmında çok fazla deforme olmuş çeşitli freskler bulunmaktadır. Tavanda yer alan freskler haricinde yarım daire şeklinde tasarlanmış olan apsisin kemer kısmında da yoğun bir şekilde tahrip olmuş freskler göze çarpmaktadır. (**Res.7-8**) Tam olarak görülmesi de ana hatlarına bakıldığında üzerinde beyaz bir giysi olan, baş kısmı kırmızı ve sarı renklerle betimlenmiş olan bir insan figürü genel hatlarıyla görülmektedir. Kırmızı renkle insan figürünün başı, sarı renkle de figürün başındaki hale belirtilmiştir. Figürün yüz uzuvları net olarak belirli olmamakla birlikte, boyun, çene ve dudak kısmı az da olsa görülebilir durumdadır. Bu figürün yan taraflarında ise mavi, yeşil ve kırmızı renkli freskler görülmekte ancak ne oldukları tam olarak belli olmamaktadır. Mezar kapısından girince karşıda bulunan apsis, mezar odası içerisinde tavanda ve apsisin kendisinde yer alan freskler Hristiyanlığın gelmesiyle birlikte muhtemelen sonradan eklenmiş olmalıdır.

Bu kaya mezarı üzerine G.Fiedler²⁶⁵, yaptığı çalışmada apsisde görülen freskler haricinde anıtın tavanında başı haleli, elinde mızrak ve kalkan taşıyan, beyaz at üzerinde bir başka freskten daha söz etmektedir. Fiedler haleli başın etrafında görülen harflerden, bu kişinin Kapadokya bölgesinde saygı gören, İkonion (Konya) Piskoposu Aziz Kornoutos²⁶⁶ olduğu yönündeki görüşünü ve bu betimin Aziz Kornoutos' un daha önce bilinen betimlemelerinden farklı olduğunu, kendisinin Piskoposluk simgelerinin (Omophorion, Epitrachelion, Enchirion) burada yer almadığını belirtmektedir. Ancak Fiedler'in

²⁶⁵ Fiedler-Taşlıalan 2002, 104.

²⁶⁶ W. M. Ramsay, Aziz Kornoutos'un sadece aziz olmayıp aynı zamanda bir din şehidi olduğunu söylemektedir. Detaylı bilgi için bkz: W. M. Ramsay - *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası* - 366-2, 1960.

bahsetmiş ve yorumlamış olduğu bu fresk ziyaretçiler veya defineciler tarafından büyük oranda tahrip görmüş ve şuan belli olmamaktadır. Mezarla ilgili çizim ve fotoğraflama çalışmalarını gerçekleştirirken, nekropol yakınındaki bahçelerde çalışan ve yıllar öncesinden mezarı bilen köylüler²⁶⁷ de Fiedler'in bahsetmiş olduğu at üzerinde duran, eli kalkanlı ve mızraklı kişinin resmedilmiş olduğu yönündeki sözlü bilgileri tarafıma aktarmışlardır.

²⁶⁷ Alan çalışmalarım sırasında bahçelerinde çalışmakta olan Aşağıtırta Köyü sakinlerine vermiş oldukları sözlü bilgiler, Lojistik destek ve yardımlarından dolayı teşekkür ederim.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

8.DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Tanrının yaratmış olduğu her canlının kaçamayacağı nihai son olan ölüm olgusu, hangi coğrafyada veya hangi kültürde olursa olsun, çeşitlilikler gösteren defin ritüellerini ve gömü geleneklerini de beraberinde günümüze kadar taşımıştır. İlk gününden itibaren ölüsünü gömme, ona sahip çıkma ve saygı duyma içgüdüleriyle donatılmış olan insanoğlu ölüsünü asla ikinci plana atmamıştır. Yaşanılan dönemlere göre Tümülüs, kaya mezarı, lahit, anıt mezar gibi değişik mezar yapılarını kullanarak ölüsünü ebediyete uğurlamıştır. Ancak, öldükten sonra da yaşamın devam ettiğine inanan fani, inançları doğrultusunda bir konutun hem iç hem de dış dizaynından farksız olan mezarlar yapmış, definlerini bu inanç sistemine göre gerçekleştirmiştir.

Ebediyete intikal etmiş olan cansız bedenler için, evin bir bölümü şeklinde tasarlanarak yapılan mezar tiplerinden bir tanesidir kaya mezarları. İnsanoğlu zaten kutsal saydığı ölüsünü, antik dönemin en kutsallarından olan kayaya mezar odası açıp bu odaya defnederek onu olabildiğince kutsallaştırmıştır. Isparta ili Yalvaç ilçesinde bulunan kaya mezarları da bu felsefeden yola çıkılarak yapılmış olan mezarlardır.

Yalvaç ilçesi sınırlarında toplam 13 adet kaya mezarı yer almaktadır. Bunların 6 tanesi Hoyran Nekropolünde, 2 tanesi Sağır Köyünde, 1 tanesi Yukarıkaşıkara Köyünde, 1 tanesi Kumdanlı kasabasında, 1 tanesi Sücüllü kasabasında, 1 tanesi Çakırçal Köyünde ve sonuncusu da Akçaşar Köyü Göynücek mezrasında bulunmaktadır. İlçedeki mezarlar lokalize edildikleri alandaki sayılarına göre tekil mezarlar ve toplu mezarlar olmak üzere 2 gruba ayrılmakta; Hoyran mezarları dışındaki diğer tüm örnekler tekil mezarlar grubunda yer almaktadır.

Yalvaç ilçesindeki bu mezarlar, Roma Döneminde bölgenin ana merkezi olan Antiokheia kentine bağlı komelere yakın alanlarda yer almaktadırlar. Roma egemenliği ile başkentlik mertebesine yükselen Antiokheia kentinin oldukça geniş teritoriuma ve çok sayıda nekropole sahip olduğu bilinmektedir. Bugünkü Yalvaç ilçesinin mahalleleri altında Kızılca, Görgü Bayram, Düzkır ve Nohutlubaba nekropollerinde²⁶⁸ podyumlu lahit, serbest lahit, kaya lahitleri (khamosorion) ve basit mezarlar gibi birçok mezar

²⁶⁸ Özhanlı 2014b, 98-100.

tipinin görülmesine karşın kaya mezarı olmaması kent yakınında kaya mezarı yapılabilecek kayalık alanın azlığından kaynaklanmış olmalıdır. Kent çevresinde sadece kentin üzerine oturtulmuş olduğu yüksek tepenin arkasında, Anthios çayının doğu yamacında yükselen kayalık alan bulunmaktadır. Bu kayalığın da yapısal olarak mezar yapımına uygun olmaması Antiokheia nekropollerini kaya mezarından yoksun kılmıştır. Başkent statüsünde olan bu kentin kaya mezarlarının olmayışı, kent içerisinde anıt mezar geleneğinin olabirliğini akla getirmektedir.

Nekropol olarak değerlendirebileceğimiz Hoyran mezarları hem sayıları hem de konumları bakımından diğer mezarlardan farklıdır. Özellikle cephesi işlenmiş ve üçgen alınlığa sahip olan mezar bölgede ayrı bir yere sahiptir. Tek odalı olarak tasarlanan mezarın, geç dönemde dinin değişmesi ile içerisine apsis eklenerek şapele dönüştürülmüş ve duvarları fresklerle süslenmiştir. Mezar odasının dış cephesindeki üçgen alınlık ise tipolojik olarak Frig kaya anıtlarının dış cephelele ile Lidya²⁶⁹ (Laletepe) ve Milyas²⁷⁰ (Müğren) Tümülüslerinin iç kısmını andırmakta ve bu uygarlıklardan etkileşimi çağrıştırmaktadır. Özellikle cephe kısmındaki mertek ve hatıl kabartmaları ile coğrafi olarak Frigya bölgesine yakınlık, Frig uygarlığının olası etkilerini akla getirmektedir. Ancak; sadece mezar cephesindeki benzerlik, bu mezara Frig mezarı demek için yeterli değildir.

Cephe mimarisi bakımından görülen benzerlik Tümülüs odaları ile sınır değildir. Burdur ili Çavdır ilçesi Manca Köyü'nde bulunan Manca²⁷¹ kaya mezarı kırma çatılı cephesi ile Hoyran üçgen alınlıklı mezarı ile benzerlik göstermektedir. Her iki mezar odası da Pisidia Bölgesinin Frigya sınırında yer almaktadır. Hoyran üçgen alınlıklı mezarı ile Manca Deliktaş mezarı her ne kadar dış cephe mimarisinde birliktelik gösterelele de iç kısımları farklılık arz etmektedir. Hoyran mezarının dış cephesinde gözlenen kırma çatı mezar odasının içinde de görülürken, Manca mezarında bu durumun tam tersi söz konusudur. Dıştaki üçgen alınlıklı cephenin aksine mezar odası

²⁶⁹ Dökü 2015, 78.

²⁷⁰ Tiryaki 2015, 31-45.

²⁷¹ Dökü 2015, 76; Özsaıt 2007, 108.

içi düz damlı²⁷² tasarlanmıştır. Hoyran üçgen alınlıklı mezarı ile benzerlik gösteren, bölgedeki bir diğer mezar ise Düver²⁷³ kaya mezarıdır.

Yukarıda değinilen Hoyran, Manca Deliktaş ve Düver kaya mezarları coğrafya olarak aynı bölgede yer alıp, birçok bağlamda birliktelik sunmaktadırlar. Mimari benzerliklerine ilaveten dönem olarak da çağdaş oldukları ileri sürülen mezarlardan Hoyran mezarı²⁷⁴ M.Ö. 8.yy'a, Manca Deliktaş²⁷⁵ ve Düver mezarı²⁷⁶ 6.yy'a tarihlenmektedir. Fiedler ve Taşlıalan Hoyran mezarını, Haspels'in 1. Tip olarak adlandırdığı erken dönem Frig mezarları grubuna dâhil etmişlerdir. Ancak, buna karşın Dökü²⁷⁷, M.Ö. 8.yy'a tarihlenen Frig kaya mezarlarında cephe mimarisinin olmadığını ve cephe mimarisi görülen mezarların Haspels tarafından 2.tip olarak adlandırdığı Frig mezarları grubuna girdiğini ve tarih olarak M.Ö.6.yy ve sonrasına ait olduklarını belirtmektedir. Dökü'nün belirtmiş olduğu bu tarihi, Manca Deliktaş ve Düver kaya mezarı çevresinde ele geçirilen arkeolojik buluntular desteklerken, aynı durum Hoyran mezarı için söz konusu değildir.

Bu mezarın güneyinde yer alan 2 nolu mezarın dış cephesi de kısmen işlenmiş, yani yarım bırakılmış ya da sonradan traşlanarak düzleştirilmiş olmalıdır. Nekropoldeki bu iki mezarın dış cephelerinden yola çıkarak, nekropoldeki mezarların yapıldığı dönemle ilgili iki farklı ihtimal söz konusudur. Bunlardan ilki, Hoyran nekropolündeki 6 adet mezarın da dönemsel olarak çağdaş oldukları ve aynı kültürün mirası oldukları ihtimalidir. Eğer üçgen alınlıklı mezar 6. yy'da yapılmış ise diğer 5 mezar da bu tarihte yapılmış olmalıdır. Diğer ihtimal ise Anadolu'da Roma egemenliği ile birlikte yaygınlaşan kaya mezarı yapma geleneğinin Pisidia Bölgesinde de zirveye ulaştığı dönemde, Frig mezarlarını şekilsel olarak örnek almış, Frig tipi mezarlar olarak tasarlanmış olabilecekleri ihtimaller arasındadır.

Ancak; cephesel yakınlık dışında Frig izlerini gösteren başka hiçbir arkeolojik materyal bulunmamaktadır. Bu bağlamda yukarıda değinilen ihtimaller ele alındığında ikinci

²⁷² Dökü 2015, 77.

²⁷³ Dökü 2015, 78.

²⁷⁴ Fiedler-Taşlıalan 2002, 98.

²⁷⁵ Dökü 2015, 79,87.

²⁷⁶ Kahya 2012a, 148-153; Kahya 2012b, 13-26; Dökü 2015, 79.

²⁷⁷ Dökü 2015, 78 vd.

olasılığın daha yüksek olduğu görülmektedir. Frig dönemi denilecek verilerin oldukça azlığına karşın, Roma'nın bölgedeki gücü ve kaya mezarı inşasındaki gelişmişliği göz önünde bulundurulduğunda akla daha yatkın gelmektedir.

Hoyran üçgen alınlıklı kaya mezarındaki bir başka ayrıntı mezar cephesinde kırma çatının en üst noktasında yer alan tepe akroteridir. Buna benzer örgelerin, bölgede lahit kapakları ve mezar stelleri üzerinde de görülmüş olması bu süsleme örgesinin bölge mezar mimarisinde tercih edildiğini göstermektedir. Bölge dışında ise en yakın örnek, Laletepe tümülüsü mezar odasında görülmektedir.

Bununla birlikte, bu mezar odasının geç dönemde şapele çevrilmiş olması uzun yıllar boyunca kullanımının devam ettiğini gösterir. Üçüncü bir kullanım ise mezar odasının Martirium' a dönüştürülmüş olabileceği ihtimalidir. Araştırmacı Ramsay, mezarın apsisinde yer alan fresklerde betimlenen Aziz Kornoutos' un din şehidi olduğunu belirtmektedir. Ramsay'ın bu aktarımından yola çıkarak bu azizin Hoyran mezarında tasvir edilmesinin bir rastlantı olmadığı, din adına şehitlik mertebesine yükselen bu kişiyi onurlandırmak adına fresklerde betimlendiği ve Hristiyanlık ile birlikte görülmeye başlanılan, din yolunda şehit düşenler için tasarlanan mezar olan bir Martirium olabileceği de ihtimaller arasında yer almaktadır.

Anadolu topraklarında, Roma egemenliği ile ivme kazanan kaya mezarı yapma geleneği bu bölgede de yoğunlaşmış olmalı, Roma kentlerindeki mimari yapılarda görülen zengin süsleme ve kaliteli işçilik kaya mezarlarına da yansımış olmalıdır. Frigya ve Pisidia arasındaki sınırı oluşturan alanda yer alan ve Frig sonrası dönemlerde Lidya Bölgesine dâhil edilmiş olan bu coğrafyada bulunan Hoyran mezarının yapımında burada yaşayan bir Frigyalı'nın fikir babası olma olasılığı oldukça yüksektir. Ptolemaios, Pisidia Antiokheia' sından bahsederken kentin Frigya Pisidia' sında yer aldığına ve bir sınır kenti olduğuna değinir ki; işte Ptolemaios'un bu söylemleri yukarıda değinilen etkileşimi açıklığa kavuşturmak için yeterlidir. Bundan dolayı Antik dönemde Frigya sınırları içerisinde yer alan bir bölgede yapılmış olan Hoyran mezarı cephesindeki ahşap işçiliğinin kökenini uzakta aramaya ya da bir başka etkileşim kurmaya gerek yoktur. Nekropoldeki diğer mezarlar ise Roma döneminde Anadolu'nun birçok bölgesinde görülebilen kaya mezarları ile benzerlik göstermektedirler.

Tez kapsamında, Hoyran mezarları dışında ele alınan Sağır köyü kaya mezarları da iç kısımlarındaki kabartma ve detayları ile farklılık sergilemektedir. Özellikle Sağır 1 nolu mezar odasının iç doğu ve batı cephelerinde görülen başlıklı plaster kabartmaları ile üzerinde yer alan Pisidia Kalkanı betimlemesi şimdiye kadar benzeri görülmemiş bir örnektir. Mezar tavanını oluşturan üçgen çatı kısmında ahşap mimarinin yansımaları olarak mertek izleri görülmektedir. Hoyran üçgen alınlıklı mezarında olduğu gibi bu detaylar Frig izlerini anımsatmaktadır; ancak bu mezarı yaptıran kişi ya da mezar ustasının, bu frig yansımalarının üzerine kendine ait yerel örgesi olan ve M.S 2. yy' dan itibaren özellikle Termessos lahitlerinde yoğun bir şekilde görülmeye başlanan Pisidia Kalkanını eklemesi bu mezarı bölgeye özgün kılmıştır. Sağır 2 nolu kaya mezarı ise iç kısmındaki ahşap izleri ve yine iç cephesindeki üçgen alınlığı ile Hoyran üçgen alınlıklı mezarını çağrıştırmaktadır ki her iki mezar odasında da görülen bu izler Frig etkilerini ve bölgenin Frigyalı' lığını işaret etmektedir. Bu mezarlar dışında Yukarı Kaşıkara, Akçaşar/Göynücek, Kumdanlı, Çakırçal ve Sücüllü kaya mezarları sade duruş ve görünüşleri ile Hoyran 2, 3, 4, 5 ve 6 nolu mezarları ile benzer özelliklere sahiptirler.

Pisidia bölgesi sınırlarında bu mezarlar ile benzer özelliklere sahip başka mezarlar da bulunmaktadır. Kuzeybatı Pisidia olarak nitelendirilen bugünkü Keçiözü²⁷⁸ ilçesi ve köylerinde bu tip mezarlara rastlanılmaktadır. Bu bölgede yer alan Aydoğmuş, İncesu, Çukurören ve Kılıç kaya mezarlarının iç kısmında görülen kırma çatı sistemi ve buldukları alanda tekil örnek arz etmeleri bakımından Yalvaç bölgesi mezarları ile benzeşmektedir. Özellikle İncesu köyü ve Aydoğmuş I-III kaya mezarları planları, konumları ve iç döşemeleri bakımından Kumdanlı, Yukarı Kaşıkara, Çakırçal ve Göynücek mezarları ile oldukça benzer özelliklere sahiptirler. Çakırçal mezarının kapısını kapatan kapak izleri ile Aydoğmuş I nolu mezarı giriş kapısı benzerlik sergilemektedirler. Bunlar dışında Gönen-Kırbağlar²⁷⁹, Koçtepe İncirlikaya²⁸⁰ I – II, Atabey-Yaka²⁸¹, Uluborlu-Dertköy²⁸² kaya mezarları, Yalvaç ilçesindeki mezarlar ile

²⁷⁸ Keçiözü ilçesinde yer alan kaya mezarları için bkz. Serdar Berber "Isparta İli Keçiözü İlçesi ve Çevresi Kaya Mezarları", Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2015.

²⁷⁹ Özsait 2009, 118.

²⁸⁰ Berber 2014, 45-46.

²⁸¹ Özsait, M-Özsait, N. 2013, 319.

²⁸² Özsait, M – Özsait, N – Baytak, İ. 2010, 423-424

hem çağdaş olan hem de mimari anlamda birliktelik gösteren bölge içerisindeki diğer kaya mezarlarıdır.

Sonuç olarak; irdelenen mezarların genel özelliklerine bakıldığında; üçgen çatı sisteminin bütün mezarlarda kullanıldığı görülmüş ve bütün mezarlar tek odalı olarak tasarlanmışlardır. Kline sayıları 1-3 arasında değişmekte olup, sadece Hoyran 3 nolu mezar içerisinde kline yer almamaktadır. Lokalize edildikleri alan olarak da hepsi yerden yüksek kayalık mevkiiler ile akarsu ve göl yataklarına yakın, antik bir yerleşimin teritoriumu içerisine yapılmışlardır. Dış cephe olarak sadece Hoyran 1 Nolu mezarın cephesinde ahşap bir konutun yansımaları görülürken, İç detaylar yine Hoyran 1 nolu mezarında duvar resimleri ve ölü kültü ile ilişkili olarak niş, Sağır 1 ve 2 nolu mezarlarında ahşap kabartmalar olarak kendini göstermektedir. Bunun dışında Hoyran 1 nolu üçgen alınlıklı mezarı ile Hoyran 5 nolu mezarı içindeki sıva izleri bu iki mezarı diğerlerinden ayırmaktadır. Hoyran 1 nolu mezarda görülen freskler ve üzerindeki tasvirler bu mezarın geç dönemde sıvandığına işaret etmektedir. Hoyran 5 nolu mezarda görülen çamur sıva çok daha geç olup Cumhuriyet ve sonrası dönemde yapılmış olmalıdır.

Tarihleme konusunda yeterli arkeolojik veri olmamasından dolayı net bir tarih vermek şimdilik olanaksızdır. İsa' nın doğuşu ile birlikte gelişen ve Roma' nın paganizmine rakip olan Hristiyanlık dininin, gösteriş ve şatafattan uzak sade bir felsefe üzerine kurulmuş olması ve bu dinin 391 yılından sonra Roma' nın resmi dini olması, Roma sonrası birçok mimari yapıda ve unsurda değişikliğe sebep olmuştur. Değişim sadece kentsel mimaride veya yapılarda değil nekropollerde ve mezarlarda da kendini göstermiştir ki; Hoyran 1 nolu üçgen alınlıklı mezarı buna en güzel örnektir. Hristiyanlık dininin ibadethaneleri kilise, şapel ve manastır yapılarının en kutsal bölümü olan apsis olgusu, Hoyran 1 nolu mezarına sonradan eklenmiştir. Hristiyanlık öncesi dönemde yapılmış bu mezarın dış cephesine dokunulmamış, iç kısmına apsis eklenerek ve duvarlarına ikonlar işlenerek mezar odası iç dizayn olarak değiştirilmiştir. Hoyran 3 nolu mezarının iç kısmındaki klinelerin traşlanmış olması da yeni gelen bu dinle birlikte mezarlarda oluşan değişimi gösteren örnektir. Değişimlerle birlikte mezarların insitu hali bozulduğundan yazıtlar ve kabartmalar gibi tarih verici unsurlar da kaybolmuştur. Bu sebeple, genel olarak mezarların yapıldığı döneme ilişkin kesin

bir tarih vermek mümkün görünmemektedir. Bunun yanı sıra Pisidia Bölgesi'nin kendine özgü bir kaya mezar geleneğinin olmayışı²⁸³ da mezarların tarihlendirilmesini zorlaştırmaktadır.

Ancak; yukarıda genel özelliklerine değinilen mezarların, bu vasıflarından yola çıkarak, Roma' nın bölgede en güçlü olduğu dönemde yapılmış oldukları düşünülmektedir.

²⁸³ Dökü 2011, 139-142.

KAYNAKÇA

- Abbasoğlu, H., “1986 Yılı Termessos Yüzey Araştırmaları” 5. Araştırma Sonuçları Toplantısı, I. Cilt, Ankara, 1987.
- Ađđül, M., “Sağır Köyü Yerleşim Arkeolojisi ve Arkeolojik Envanterin Yorumlanması” Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2015.
- Akşit, O.,” *Işık Ülkesi Likya*”, İstanbul, 2008.
- Akyurt, M.,” *M.Ö. 2. Binde Anadolu’da Ölü Gömme Adetleri*”, Ankara, 1998.
- Bayburtluoğlu, C. “Lykia”, Ankara, 1981.
- Baytak, İ., “*Lykaonia Bölgesi Kaya Mezarları* “, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2008.
- Bean, G.E.,” *Lycian Turkey*” London, 1978.
- Berber, S.,” *Isparta İli Keçiborlu İlçesi ve Çevresi Kaya Mezarları*”, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2015.
- Bieńkowski, P.A. “*Some Remarks on the Practice of Cremation in the Levant*”, *Levant XIV*, (pp. 80-89).
- Bingöl, O., *Seleukeia Sidera- 467-469*, Ankara, 1994.
- Bingöl, O., *Göller Bölgesi Arkeolojik-Kültürel-Turistik Araştırma ve Değerlendirme Projesi, 1993 Yılı Çalışmaları*, Ankara, 1994.
- Borchhardt, J., “*Limyra Zemuri Taşları*” Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1999.
- Buluç, S., “*Anadolu’da Kremasyon – Ölü Yakma Geleneği* “, 1992 Yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları, Ankara, 1993.
- Büyükkolancı, M., “*Pisidia Bölgesi Tapınak Mimarisi*”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1996.
- Çelgin, V., “*Termessos Nekropolleri*” – İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1990.
- Çelgin, V., “*Termessos Ve Çevresinde Nekropol Ve Epigrafiya Araştırmaları: 1975-1991 Yılları Arasında Yapılan Çalışmaların Toplu Sonuçlarına Kısa Bir Bakış*” Anadolu Araştırmaları Dergisi, Sayı 13, İstanbul, 1994.
- Çelik, M., “*İsauria Nekropolü*” Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2007.

- Çevik, N., “*Tarih Ve Arkeolojisiyle Melas Vadisi* “Adalya IV, 91-114. İstanbul, 1999-2000.
- Çevik, N., “*Urartu Kaya Mezarları Ve Ölü Gömme Gelenekleri* “Ankara, 2000.
- Çevik, N., “*Anadolu'daki kaya mimarlığı örneklerinin karşılaştırılması ve kültürler arası etkileşim oluşumunun yeniden irdelenmesi*”, (özel sayı), OLBA-VIII, 213-250, Mersin, 2003.
- Çevik, N., “*The rock-cut tombs of Etenna and southern Anatolia*” AnatSt-53, 97 vdd., 2003.
- Çevik, N., Bulut, S., Kızıgut, İ., Akyürek, E., Pedarros, P., Kunze, M., Özdilek, B., “*Bey Dağları Yüzey Araştırmaları: Neapolis ve Kelbessos 2004*”, AST 23-I, 141-154, (30 Mayıs-3 Haziran 2005 Antalya), Ankara, 2006.
- Çevik, N., “*Myra ve Limanı Andriake Kazılar Başlarken Öndüşünceler*”, Arkeoloji ve Sanat Dergisi-134, 53-82, İstanbul, 2010.
- Deniz, E., “*Kazılardan Elde Edilen Yanmış Kemikler Üzerine Arkeobiyolojik İncelemeler*”, II. Arkeometri Sonuçları Toplantısı, 119-127, Ankara, 1986.
- Dökü, F.E., “*Paphlagonya Bölgesi Kaya Mezarları ve Kaya Tapınakları*”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2008.
- Dökü, F.E., “*Eurymedon Vadisi Asarbaşı Yerleşimi Kaya Mezarları*”, Olba XIX, 127-145, Mersin, 2011.
- Dökü, E., “Gerçek, A., “*Kuzey Batı Pisidia'da Ele Geçen Demir Çağ Buluntu Grubu*”, I. Pisidia Araştırmaları Sempozyumu, 48-57, Isparta, 2013.
- Dökü, F.E., “*Manca ve Hasanpaşa'daki Yeni Bulgular Işığında Kabalis Ölü Gömme Geleneklerinin Yeniden Değerlendirilmesi*”, ADALYA-18, 73-90, Antalya, 2015.
- Duru, R., “*M.Ö. 8000' den M.Ö. 2000' e Burdur-Antalya Bölgesi'nin Altıbin Yılı*”, İstanbul, 2008.
- Ekinci, H.A., “*Burdur Karamanlı Üç Tümülüsler Kurtarma Kazısı*” ANMED -4, 143-145, Antalya, 2006.
- Ekinci, H.A., Özüdoğru, Ş., Dökü, E., Tiryaki, G., “*Kibyra Kazı Çalışmaları 2006*”, ANMED 5, 22-28, Antalya, 2007.

- Ekmen, H., “Yeni Veriler Işığında Başlangıcından M.Ö. II. Binin Sonuna Kadar Anadolu'da Yakarak Gömme (Kremasyon) Geleneği”, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl 5, Sayı 1, 23-49, Çorum, 2012.
- Erdal, Y.S., “Baklatepe Geç Tunç Çağı Mezarından Gün Işığına Çıkarılan Yanmış İnsan İskelet Kalıntılarının Antropolojik Analizi”, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi 19/2, 115-130, Ankara, 2002.
- Erten, E., “Mersin, Silifke, Olba Yüzey Arastirmaları 2003”, AST-22, Cilt-2, s:11-22, (24-28 Mayıs 2004 Konya) Ankara, 2005.
- Fiedler, G., Taşlıalan M., “Un Monument Rupestre Phrygien Au Bord Du Lac De Hoyran”, Anatolia Antiqua-X, 97-112, İstanbul, 2002.
- French, D.H., “Roma Yolları Mil Taşları”, 2. AST (Araştırma Sonuçları Toplantısı) 123-131, İzmir, 1984.
- Gerçek, A., “Kuzeybatı Pisidia'da Ele Geçen Demir Çağ Buluntu Grubu” I. Pisidia Araştırmaları Sempozyumu, 48-57, Isparta, 2013.
- Hançerlioğlu, O., “İnanç Sözlüğü: Dinler, Mezhepler, Tarikatlar, Efsaneler”, İstanbul. 1975.
- Haspels, C.H.E., “The Highlands of Phrygia. Sites and Monuments, I: The Text; II: The Plates”, Princeton, New Jersey, 1971.
- Heredotos, “Herodot Tarihi” (Çev: M. Ökmen), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1991.
- Hürmüzlü, B., “Klazomenai Akpınar Nekropolü” Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2003.
- Hürmüzlü, B., “Pisidia'da Gömü Geleneklerinin Işığında Kültürler Arası İlişkiler” SDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, sayı 15, 1-22, Isparta, 2007a.
- Hürmüzlü, B., “Pisidia Bölgesi'nde Ele Geçen Anthemion Tipi Steller”, Colloquium Anatolicum VI, 97-114, İstanbul, 2007b.
- Hürmüzlü, B., “Eski Yunan'da Ölü Gömme Gelenekleri”, Türk Eski Çağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 2008.
- Hürmüzlü, B., “New Investigation at Pisidian Tymandos: Results of the Isparta Archaeological Survey” Colloquim Anatolicum-8, 199-233, 2009a.
- Hürmüzlü, B., “Remarks on Cultural Interactions in the Earlier Periods of North West Pisidia”, Festschrift für Andreas E. Furtwangler, 493-500, 2009b.

Hürmüzlü, B., “Isparta Bölgesi 2008 Yılı Arkeolojik Yüzey Araştırması: Tymandos Antik Kenti ve Çevresi”, ANMED-7, 122-124, Antalya, 2009c.

Hürmüzlü, B., “Isparta Arkeolojik Surveyi 2008 yılı çalışmaları”, AST -27/1, 65-69, (25-29 Mayıs 2009 Denizli) Ankara, 2010.

Hürmüzlü, B.,” Isparta Arkeolojik Surveyi 2009 yılı çalışmaları: Konane (Conana)”, AST 28, Cilt-2: 163-172, (24-28 Mayıs 2010) Ankara, 2011.

Hürmüzlü, B., Kohlmeyer, K., Giorgi, A. De., Iversen, P., Abuagla C. A., İnan, A., Hecebil, U., “Isparta Arkeolojik Surveyi 2010 yılı çalışmaları: Konane (Conana)”, AST 29, Cilt-1: 1-10, (23-28 Mayıs 2011Malatya), Ankara, 2012.

İdil, V., “Likiya Lahitleri”, Türk Tarih Kurumu, 1998, Ankara.

Işık, C., “Habibuşağı Nekropolü”, Belleten 200/51, 549-580, Ankara, 1987.

Işık, F., “Zur Entstehung Phrygischer Felsdenkmaeler”, AnatSt, XXXVII, 163-178, 1987.

Işık, F., “II. Battalgazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu”, 150 vdd. Malatya, 1988.

Işık, F., “Batı Uygarlığının Kökeni, Erken Demir Çağ, Doğu-Batı kültür ve Sanat İlişkilerinde Anadolu”, TAD-XXVIII, s: 1-39. Ankara, 1989.

Işık, F., “Karanlık Dönemin Aydınlığı ve Frig Sanatının Anadoluluğu Üzerine”, Phryglerin Gizemli Uygarlığı (The Mysterious Civilization of the Phrygians, 15-23), YKY, İstanbul, 2007.

Işık, F., “Anadolu-Lykia Uygarlığı: Lykia'nın “Hellenleşmesi” Görüşüne Eleştirel Bir Yaklaşım” Anatolia 36, Ankara, 2010.

Işık, F., “Patara, Likiya Soyunun Başkenti”, İstanbul, 2011.

Işık, F., “Frig Kaya Anıtlarının Ortaya Çıkışı Üzerine”, Uygarlık Anadolu'da Doğdu, 275 – 292, 2012, İstanbul.

İşkan, H., Çevik, N., “Die Gräfte von Patara Likiya II”, 187 vdd, 1997.

İşkan, H., Çevik, N., “Patara Yeraltı Oyuğu Mezarları”, 20. KST - II, 162 vdd, (25-28 Mayıs 1998 Tarsus), Ankara, 1999.

İşkan, H., Çevik, N., ”Patara Nekropolü Kazıları”, KST, 20 Cilt II, 162-166, (25-28 Mayıs 1998 Tarsus)Ankara, 1999.

- Kahya, T., “*Düver Yerleşim Tarihi Araştırmaları 2011*”, ANMED-10, 148-153, Antalya, 2012a.
- Kahya, T., “*The Rock-cut Tomb on the Düver Peninsula: An Early Example from Pisidia and Remarks on Cultural Interactions*” Adalya-15, 13-26, Antalya, 2012b.
- Kaya, D., “*1992 Yılı Göndürle Erken Tunç Çağı Mezarlığı Kurtarma Kazısı*”, IV. Müze Kurtarma Kazıları Semineri 129-135, Marmaris, 1993.
- Koch, G., “*Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri*”, Çev. Z. İlkelen”. 2001
- Konaç, V., “*Anadolu’ da Pers Dönemi Süvari Betimlemeleri* “ Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2007.
- Konyar, E., “*Urartuda Mezar Tipleri ve Gömü Adetleri*”, Urartu Doğu’da Değişim 206-231, İstanbul, 2011.
- Köroğlu, K., “*Doğu Anadolu Kaya Mezar Gelenekleri*”, Arkeoatlas Dergisi 4, 120-122. İstanbul, 2005.
- Kortanoğlu, E., “*Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Dağlık Frigya Bölgesi Kaya Mezarları*”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006.
- Köse, V., “*Pisidia Kenti Pednelissos’ tan Yarım İşlenmiş Girlandlı Lahit*”, Anadolu’da Doğdu- 60 Yaşında Fahri Işık’a Armağan, 461-466, İstanbul, 2004.
- Köse, V., “*Nekropolen und Grabdenkmalervon Sagalassos in Pisidien in Hellenistischer und Römischer Zeit*” Belgium, 2005.
- Magie, D., “*Roman Rule in Asia Minor, to the End of the Third Century after Christ*”, Princeton University Press, Princeton, New Jersey 1950.
- Mansel, A.M., “*Ege ve Yunan Tarihi*”, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2011.
- Mitchell, S., “*1988 Yılı Ariassos Yüzey Araştırması*”, 7. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 147-152 (18-23 Mayıs 1989 Antalya) Ankara, 1990.
- Mitchell, S., “*1995 Yılı Pisidia Araştırması*”, 14. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Cilt-I, 47-62, (27-31 Mayıs 1996 Ankara), Ankara, 1997.
- Ökse, A.T., “*Eski Çağdan Günümüze Ölü Gömme ve Anma Gelenekleri*”, Türk Arkeoloji ve Etnoğrafya Dergisi- 5, 1-8, Ankara, 2005.
- Ökse, A.T., “*Gre Virike: Fırat Kenarında Bir M.Ö. 3. Bin Kutsal Alanı*”, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 19/2, 53-74, Ankara, 2002.

- Önalan, A., “*Phrygler Devri’nde Ölü Gömme Adetleri Tümülüsler-Anıt Mezarlar*”, Yayınlanmamış Lisans Tezi, İÜEF, İstanbul, 1982.
- Onurkan, S., “*Yunan ve Roma Arkeolojisi*”, Anadolu Uygarlıkları GATA-II-III, İstanbul, 1982.
- Özcan, A., “*Pisidia Bölgesinde Roma İmparatorluğu’nun Yapı Propagandası ve Politikası*” Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.
- Özden, S., “*Pisidia Bölgesi’nde Yunan ve Roma Dönemlerine Ait Kültür Varlıkları*”, TAY (Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri) 8, İstanbul, 2007.
- Özdilek, B., “*Neapolis Nekropolü*”, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 2006.
- Özgüç, T., “*Öntarihte Anadolu’da Ölü Gömme Adetleri*”, TTK-VII, Ankara, 1948.
- Özgünel, C., “*Selçuk Arkeoloji Müzesinde Saklanan Miken Pyxisi ve Düşündürdükleri*”, Belleten LI, 200, 535-547, 1987.
- Özhanlı, M., “*İsinda Kabartmalı Dikme Gömütü*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 1997.
- Özhanlı, M., “*İsinda Dikme Anıtı*”, Adalya V, 73-106. Antalya, 2001/2002.
- Özhanlı, M., “*Pisidia Antiokheia Özelinde Roma Döneminde Kent Planlaması*”, I. Pisidia Araştırmaları Sempozyumu, 155-177, Isparta, 2013a.
- Özhanlı, M., “*Frig Tanrısı Men’in Pisidia’daki Hac Merkezi*”, IV. Uluslararası Marsyas Kültür ve Sanat Festivali, Uluslararası Dinar ve Frigya Bölgesi Araştırmaları, Sempozyum Bildirileri, 283-290, 25-26 Mayıs 2013, Dinar, 2013b.
- Özhanlı, M., “*Likya, Pamphylia ve Pisidia Arasındaki Tarihsel ve Kültürel İlişkiler*” Patara Sempozyumu, Antalya, 2014a.
- Özhanlı, M., “*Pisidia Antiokheia Nekropollerini*”, Hacı Ali Ekinci Armağan Kitabı, 98-100, Burdur, 2014b.
- Özsait, M., “*İlk Çağ Tarihinde Pisidia*”, İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1980.
- Özsait, M., “*Hellenistik ve Roma Devrinde Pisidia Tarihi*”, İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1985.
- Özsait, M., “*1984 ve 1985 Yılı Isparta Çevresi Tarih Öncesi Araştırmaları*”, AST (Araştırma Sonuçları Toplantısı) 323-333, Ankara, 1986.

- Özsait, M., “1985 ve 1986 Yılı Yalvaç Çevresi Tarih Öncesi Araştırmaları”, V. AST-II. Cilt (Araştırma Sonuçları Toplantısı) 257-275, Ankara, 1987.
- Özsait, M., “Yalvaç ve Çevresi Araştırmaları”, I. Uluslararası Pisidia Antiokheia Sempozyumu, 1-4, İzmit(Kocaeli), 1998.
- Özsait, M., “1997 Yılı Isparta ve Çevresi Yüzey Araştırmaları” 16. AST, Cilt-2, 77-89, (25-28 Mayıs 1998 Tarsus)Ankara, 1999.
- Özsait, M., “Harmanören – Göndürle Höyük Mezar Kazısı”, ANMED, 2004-2, 21-26, Antalya, 2004.
- Özsait, M., “2003 Yılı Göller Bölgesi Yüzey Araştırmaları”, 22. AST-II. Cilt (Araştırma Sonuçları Toplantısı) 251-263, (24-28 Mayıs 2004 Konya) Ankara, 2005.
- Özsait, M.,” *Burdur ve Isparta Yüzey Araştırmaları 2006*”, ANMED-5, 107-112, Antalya, 2007.
- Özsait, M., “2007 Yılı Burdur, Isparta ve Antalya İlleri Yüzey Araştırmaları” 26. AST-II. Cilt (Araştırma Sonuçları Toplantısı) 357-373, (26-30 Mayıs 2008 Ankara), 2009.
- Özsait, M., “Burdur ve Isparta 2008 Yılı Yüzey Araştırmaları”, ANMED, Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri, 2009-7, Antalya, 2009.
- Özsait, M., “Isparta ve Burdur 2009 Yılı Yüzey Araştırmaları”, ANMED-8, 127-135, Antalya, 2010.
- Özsait, M., Özsait, N., “*Delipınar Mezar Stelleri*”, *The Achaemenid Impact on Local Populations and Cultures in Anatolia* (Sixth-Fourth Centuries B.C.). Papers Presented at the International Workshop İstanbul 20-21 May 2015, Editör: Delemen, İ.,159-166. İstanbul, 2007.
- Özsait, M., Özsait, N., “2009 Yılı Isparta ve Burdur Yüzey Araştırmaları” AST 28/2, 41-56, (24-28 Mayıs 2010 İstanbul) Ankara, 2011.
- Özsait, M., Özsait, N., “2011 Yılı Isparta Ve Burdur İlleri Yüzey Araştırmaları”, 30. AST, Cilt-1, s. 317-332, (28 Mayıs-1 Haziran 2012 Çorum), Ankara, 2013.
- Özsait, M., Özsait, N., “Göndürle höyük ve Harmanören Kazıları”, I. Pisidia Araştırmaları Sempozyumu, 5-9, Isparta, 2013.
- Özsait, M., Özsait, N., Baytak, İ., “2008 Yılı Isparta ve Burdur Yüzey Araştırmaları”, 27. AST, 2. Cilt, s. 419-438, (25-29 Mayıs 2009 Denizli), Ankara, 2010.

- Özterzi, S., “Anadolu’da Neolitik Ve Kalkolitik Dönemdeki Mezar Tiplerinin Ve Ölü Gömme Geleneklerinin Sosyokültürel Açından Değerlendirilmesi” Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2011.
- Plinius, “*Naturalis Historia*” (*Pliny Natural History*) (Çev: H. R. Rackham), Londra, 1958.
- Ramsay, W.M., “Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası”, (Çev: Mihri PEKTAŞ), Mili Eğitim Basımevi, İstanbul, 1960.
- Şahin, Y., “Askertepe Tümülüsü”, *Anadolu/Anatolia* 36,149-178, Ankara, 2010.
- Şenyurt, S.Y., “Hititler Döneminde Öbür Dünya Anlayışı”, *Bilim ve Ütopya*-36, 16-19, İstanbul, 1997.
- Sevin, V., “Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası I”, Ankara, 2007.
- Şimşek, M., “Kibyra Yeraltı Oda Mezarları: Mimari ve Tipoloji”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi - Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Isparta, 2013.
- Sivas, T.T., “Eskişehir, Afyonkarahisar, Kütahya İl Sınırları İçindeki Phryg Kaya Anıtları” *Anadolu Üniversitesi Yayınları*, Eskişehir, 1999.
- Sivas, T.T., “Ana Tanrıça/Matar Kubileya Kültü ile Bağlantılı Frig Kaya Altarları Üzerine Yeni Gözlemler” – Sanat ve İnanç Sempozyumu Bildiri Özetleri Kitabı, 335-353, İstanbul, 2000.
- Sivas, T.T., “Phrygler ve Phryg Uygarlığı”, *Phryglerin Gizemli Uygarlığı (The Mysterious Civilization of the Phrygians, s: 9-14)*, YKY, İstanbul, 2007.
- Strabon,” *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika XII - XIII - XIV)*”, (Çev: A. Pekman) - Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2000.
- Taşlıalan, M., “*Pisidia Antiokheia*”, İstanbul, 1991.
- Taşlıalan, M., “*Pisidia Antiokheiası’nın Tarihçesi*”, I. Uluslar arası Pisidia Antiokheia Sempozyumu, 5-20, İzmit(Kocaeli), 1998.
- Thomson, G., “*Tarihöncesi Ege. Eski Yunan Tolumu Üzerine İncelemeler*”, (Çev. Celal Üster), İstanbul, 2007.
- Tiryaki, G., “*Milyas Araştırmaşarına Katkılar: Müğren Tümülüsü Boyalı Mezar Odası*” *CEDRUS Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Dergisi*, 31-45, Antalya, 2015.
- Uçankuş, H.T., “*Ana Tanrıça Kybele’nin ve Kral Midas’ın ülkesi Phrygia*” (Kültür Rehberi), TTK, Ankara, 2002.

- Uhri, A., “*Batı Anadolu Erken Tunç Çağı Ölü Gömme Gelenekleri*”, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2006.
- Umar, B., “*Pisidia*”, Ak Yayınları, İstanbul, 1987.
- Vandeput, L., Köse, V.,” *Pisidya Yüzey Araştırması Projesi: Pednelissos Antik Kenti Yüzey Araştırması 2003*”, Anmed-2, 95-100, Antalya, 2004.
- Vandeput, L., Köse, V., Zelle, M., Laufer, E., “*Pisidia Yüzey Araştırması Projesi: Pednelissos 2003 Sezonu*”, 22. AST, Cilt-2, 239-244, (24-28 Mayıs 2004 Konya), Ankara, 2005.
- Yılmaz, N., “*Roma Dönemi Pisidyasında Nekropoller ve Mezar Anıtları*”, Adalya 10, 155-204, Antalya, 2007.
- Zoroğlu, L., “*Kelenderis ve Karaçalı Nekropollerini: Klasik Çağa ait İki Mezarlık hakkında Düşüncüler*”, Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu’na 65. Yaş Armağanı Eurgetes - Festschrift für Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu zum 65. Geburtstag II, 1235-1246, İstanbul, 2008.

KATALOG

Hoyran I (Üçgen Alınlıklı):

Bulunduğu Yer: Isparta-Yalvaç İlçesi Aşağı Tırtar Köyü Kırkinler Mevki

Mezar Odası İç Ölçüleri: 4.15x3.50 m.,

Mezar Yüksekliği: 3.00 m.

Dış Cephe Yüksekliği ve Genişliği: 5.25x5.25 m.

Giriş Kapısı Ölçüleri: Yükseklik: 1.95 m., Genişlik: 1.25 m.

Kline: 1 adet kline bulunmaktadır.

Mezar Odasının Tanımı: Aşağı Tırtar Köyü'nün güneybatısında, Kirişli Dağı eteklerinde batı bakışlı ve göl manzaralı tasarlanmıştır. Mezar cephesinde giriş kapısının yanlarında ve üst kısmında ahşap bir konutun ana omurgalarını oluşturan mertek kabartmaları, en üstte ise çatı ve pencereler yer almaktadır. Mezar odasının hem dış cephesinde hem de iç kısmında kırma çatı sistemi görülmektedir. Odanın içinde kuzey yan duvar üzerinde küçük bir niş bulunmakla beraber, mezar odasının ikinci kullanımını yansıtan apsis yer almaktadır. Tarih olarak M.S. 2-3. yy'da Roma Dönemi'nde Frig tipinde yapılmış bir mezar odasıdır.(?)

Hoyran II:

Bulunduğu Yer: Isparta-Yalvaç İlçesi Aşağı Tırtar Köyü Kırkinler Mevki

Mezar Odası İç Ölçüleri: Kuzey-Güney Duvarı 3.00 m., Doğu duvarı: 3.50 m., Batı Duvarı: 3.70 m.

Mezar Yüksekliği: 2.50 m.

Giriş Kapısı Ölçüleri:Yükseklik: 1.10 m., Genişlik: 1.04 m.

Kline: 1 adet kline bulunmaktadır.

Mezar Odasının Tanımı:1 nolu üçgen alınlıklı mezarın güney yan tarafında, cephesi yarı işlenmiş olan mezar odası, tek odalıdır. Mezarın içine dikdörtgen bir kapıdan girilmekte ve mezarın dışında görülen yarı işlenmiş kırma çatı mezar odasının iç kısmında da görülmektedir. Giriş kapısının karşısında 1 adet kline yer almaktadır. Üçgen alınlıklı mezar ile aynı döneme yani M.S. 2-3.yy'a tarihlenmektedir.

Hoyran III:

Bulunduğu Yer: Isparta-Yalvaç İlçesi Aşağı Tırtar Köyü Kırkinler Mevki

Mezar Odası İç Ölçüleri: 3.30 x 4.18 m.

Mezar Yüksekliği: 2.80 m.

Giriş Kapısı Ölçüleri: Yükseklik: 1.20 m., Genişlik: 1.12 m.

Kline: 1 adet kline bulunmaktadır.

Mezar Odasının Tanımı: 2 nolu mezar odası ile aynı yamaç üzerinde, güney bakışumlu olarak yapılmıştır. Cephesi düz traşlanmış olan mezar odasına kare bir kapıdan girilmekte, dış cephedeki düzlüğün tam tersine iç kısımda kırma çatı görülmektedir. Mezar odası içinde kline v.s herhangi bir döşem yer almamaktadır. Tarih olarak M.S. 2-3. yy'a tarihlendirilmektedir.

Hoyran IV:

Bulunduğu Yer: Isparta-Yalvaç İlçesi Aşağı Tırtar Köyü Kırkinler Mevki

Mezar Odası İç Ölçüleri: ?

Mezar Yüksekliği: ?

Giriş Kapısı Ölçüleri:?

Kline: ?

Mezar Odasının Tanımı: 2 ve 3 nolu mezarlar ile aynı kaya yamacı üzerine yapılmış, ancak mezar odasının cephesinin çok fazla traşlanmış olmasından dolayı mezar odasına ulaşmak söz konusu değildir. Aynı cephe üzerinde yer aldığı 2 ve 3 nolu mezarlar gibi Roma Dönemine tarihlendirilmektedir.

Hoyran V:

Bulunduğu Yer: Isparta-Yalvaç İlçesi Aşağı Tırtar Köyü Kırkinler Mevki

Mezar Odası İç Ölçüleri: Doğu-Batı 5.90 m., Güney 8.95 m., Kuzey 9.60 m.

Mezar Yüksekliği: 3.50 m.

Giriş Kapısı Ölçüleri: Mezar odasının girişi tahrip olduğu için, bir mezar odası kapısından daha çok doğal bir mağara girişine benzemektedir.

Niş: 7 adet

Mezar Odasının Tanımı: Üçgen alınlıklı mezar ile aynı cephede, daha alt seviyede yer almaktadır. Tamamı görülme de mezar odasına basamaklarla girilmekte ve oda içerisinde farklı ölçülerde 7 adet niş bulunmaktadır. Mezar odasının tavan kısmında ve yan duvarlarda çamur sıva görülmektedir ki, bu da mezar odasının yakın zamanlara kadar farklı amaçlar için kullanıldığının göstergesidir. Dış cephede görülmemesine karşın mezarın içinde kırma çatı sistemi ve küçük hatlı delikleri mevcuttur. Dönem olarak ise Roma Dönemine tarihlendirilmektedir.

Hoyran VI:

Bulunduğu Yer: Isparta-Yalvaç İlçesi Aşağı Tırtar Köyü Kırkinler Mevki

Mezar Odası İç Ölçüleri: Kuzey kenar 4.70 m., Güney kenar 4.40 m., Doğu kenar 3.85 m., Batı kenar 3.70 m.

Mezar Yüksekliği: 2.55 m.

Giriş Kapısı Ölçüleri:

Kline: 1 adet

Mezar Odasının Tanımı: Nekropolün konumlandırılmış olduğu kaya kütesinin kuzey yamacına tek başına yapılmış bir mezar odasıdır. Dikdörtgen bir giriş kapısından oda içerisine girildikten sonra mezar odasına ulaşılmaktadır. Tahrip edilmiş 1 adet kline dışında mezar odası içinde herhangi bir ayrıntı söz konusu değildir. Kırma çatı sisteminin görüldüğü mezar odası nekropoldeki diğer bütün mezarlar ile çağdaş olarak Roma Dönemi içinde M.S. 2-3. yy'a tarihlendirilmektedir.

Akçaşar/Göynücek:

Bulunduğu Yer: Isparta-Yalvaç ilçesi Akçaşar Köyü/Göynücek Mezrası

Mezar Odası İç Ölçüleri: Doğu-Batı kenar 2,67 m., Kuzey 2.28 m., Güney 2.48 m.

Mezar Yüksekliği: 1.50 m.

Giriş Kapısı Ölçüleri: Yükseklik: 1.00 m., Genişlik: 0.65 m.

Kline: 3 adet

Mezar Odasının Tanımı: Göynücek mezarası yerleşimine ait olan caminin üzerine inşa edildiği kaya kütesinin en alt seviyesine tekil olarak yapılmıştır. Dikdörtgen giriş kapısına sahip olan mezarın dış cephesinde herhangi bir işleme söz konusu değildir. İç kısımda kırma çatı sistemi kullanılmış olan mezar odası, benzer örneklerinden yola çıkılarak M.S.2-3.yy'a tarihlendirilmektedir.

Kumdanlı:

Bulunduğu Yer: Yalvaç-Senirkent Karayolu üzerinde Mısırlı yol ayrımından sonra yaklaşık 1 km. sonra sol tarafta yer alan viyadüklerin önünde uzandığı kayalık alanda yer almaktadır.

Mezar Odası İç Ölçüleri: Kuzey-Güney 2.16 m., Doğu 2.50 m., Batı 2.75 m.

Mezar Yüksekliği: 1.90 m.

Giriş Kapısı Ölçüleri: Yükseklik: 1.80 m., Genişlik: 1.20 m.

Kline: 2 adet

Mezar Odasının Tanımı: Mezar odasına, önünde uzanan, ancak sonradan tahrip edilmiş olan yaklaşık 2.00 m. uzunluğunda bir dromos ile girilmektedir. Hem dromos hem de giriş yoğun bir şekilde tahrip edilmiş olan mezarın iç kısmında kırma çatı görülmektedir. Mezar odası tarih olarak Roma Dönemi'ne M.S.2-3.yy'a tarihlendirilmektedir.

Sağır I:

Bulunduğu Yer: Isparta-Yalvaç İlçesi/Sağır Köyü

Mezar Odası İç Ölçüleri: 2.52 x 2.42 m.

Mezar Yüksekliği: -

Giriş Kapısı Ölçüleri: -

Kline: Yok

Mezar Odasının Tanımı: Sağır köyünün güneybatısında bulunan ormanlık alan içerisindeki tek parça kaya bloğu üzerine yapılmıştır. Mezar odasının girişi, üzerine yapılmış olduğu kayanın yapısından dolayı deforme olmuştur. Mezarın iç kısmında yan duvarlarda sütunce kabartmaları ve üzerlerinde Pisidia kalkanı yer almaktadır. Bunun dışında ahşap mertek kabartmaları ve üçgen çatı sistemi mezar odasının iç kısmında

rahatlıkla görülmektedir. Tarih olarak Roma Dönemi'ne M.S. 2-3. yy'a tarihlendirilmektedir.

Sağır 2:

Bulunduğu Yer: Isparta-Yalvaç İlçesi/Sağır Köyü

Mezar Odası İç Ölçüleri:

Mezar Yüksekliği: Mezar odasının içi toprak ile dolu olduğundan yükseklik ölçülememektedir.

Giriş Kapısı Ölçüleri: -

Kline: -

Mezar Odasının Tanımı: Sağır köyünün güneybatısında bulunan ormanlık alan içerisindeki tek parça kaya bloğu üzerine 1 nolu mezarın doğu yan tarafına yapılmıştır. Mezar odasının için yan duvarların kırılıp, kırma çatının başladığı kısma kadar toprak ile doludur. Buna rağmen mezar odası içinde yer alan ahşap hatıl ve mertek kabartmaları görülebilmektedir. 1 nolu mezarda olduğu gibi iç kısımda kırma çatı görülmekle birlikte, tarih olarak 1 nolu mezar ile aynı döneme M.S. 2-3.yy'a tarihlendirilmektedir.

Yukarı Kaşıkara:

Bulunduğu Yer: Isparta-Yalvaç/Yukarı Kaşıkara Köyü

Mezar Odası İç Ölçüleri: Güney-Kuzey kenarı 1.45 m., Doğu kenarı 1.82m., Batı kenarı 1.70 m.

Mezar Yüksekliği: 1.50 m.

Giriş Kapısı Ölçüleri: Yükseklik: 0.70 m., Genişlik: 0.55 m.

Kline: 3 adet

Mezar Odasının Tanımı: Yukarı Kaşıkara Köyü'ne yaklaşık 1 km. mesafede, köy yerleşiminin kuzeybatısında yerden yüksek bir kaya parçası üzerine yapılmıştır. Mezar odasının içine küçük dikdörtgen bir kapıdan girilmekte ve Hoyran gölüne bakmaktadır. Dış cephesi sade olan mezarın iç kısmında kırma çatı görülmekte, tarih olarak Roma Dönemi'ne M.S. 2-3.yy'a tarihlendirilmektedir.

Süçüllü:

Bulunduğu Yer: Isparta-Yalvaç İlçesi / Süçüllü Kasabası

Mezar Odası İç Ölçüleri: İç uzunluk 2. 80 m.

Mezar Yüksekliği: 0. 85 m.

Giriş Kapısı Ölçüleri: Yükseklik: 1.20 m., Genişlik: 0.85 m.

Kline: 1 Adet

Mezar Odasının Tanımı: Süçüllü Kasabası sınırları içerisinde Süçüllüye yaklaşık 4 km.uzaklıkta Ballıkaya Mevkiinde bulunmaktadır. Dromos şeklinde girişi olan ve 2. 80 m. uzunluğuna sahip, 1363 m. rakım yüksekliğinde, 38°22'5" K ve 31°11'7" D koordinatlarında. Roma Dönemi'nde M.S. 2-3.yy'da yapılmış kaya mezarıdır.

Çakırçal:

Bulunduğu Yer: Isparta-Yalvaç İlçesi / Çakırçal Köyü

Mezar Odası İç Ölçüleri: Kuzey ve Doğu kenarlar 1. 75 m., Güney kenar 1.50 m., Batı kenar 1.20 m.

Mezar Yüksekliği: 1.24 m.

Giriş Kapısı Ölçüleri: Yükseklik: 0.80 m., Genişlik: 0.70 m.

Kline: 3 adet

Mezar Odasının Tanımı: Çakırçal köyü'nün yaklaşık 1km. doğusunda, köylüler tarafından Gavur evi olarak adlandırılan mevkide yer almaktadır. Mezar odasının giriş kapısı batıya bakmakta olup dikdörtgen bir giriş kapısı ile mezar odasına girilmektedir. Kapının dış kenarlarında kapıyı kapatan kapağın oturtulduğu izler görülmektedir. Oda içerisinde çok net olmasa da kırma çatı izleri görülmekle beraber. tarih olarak Roma Dönemi'ne M.S. 2-3.yy'a tarihlendirilmektedir.

LEVHALAR LİSTESİ

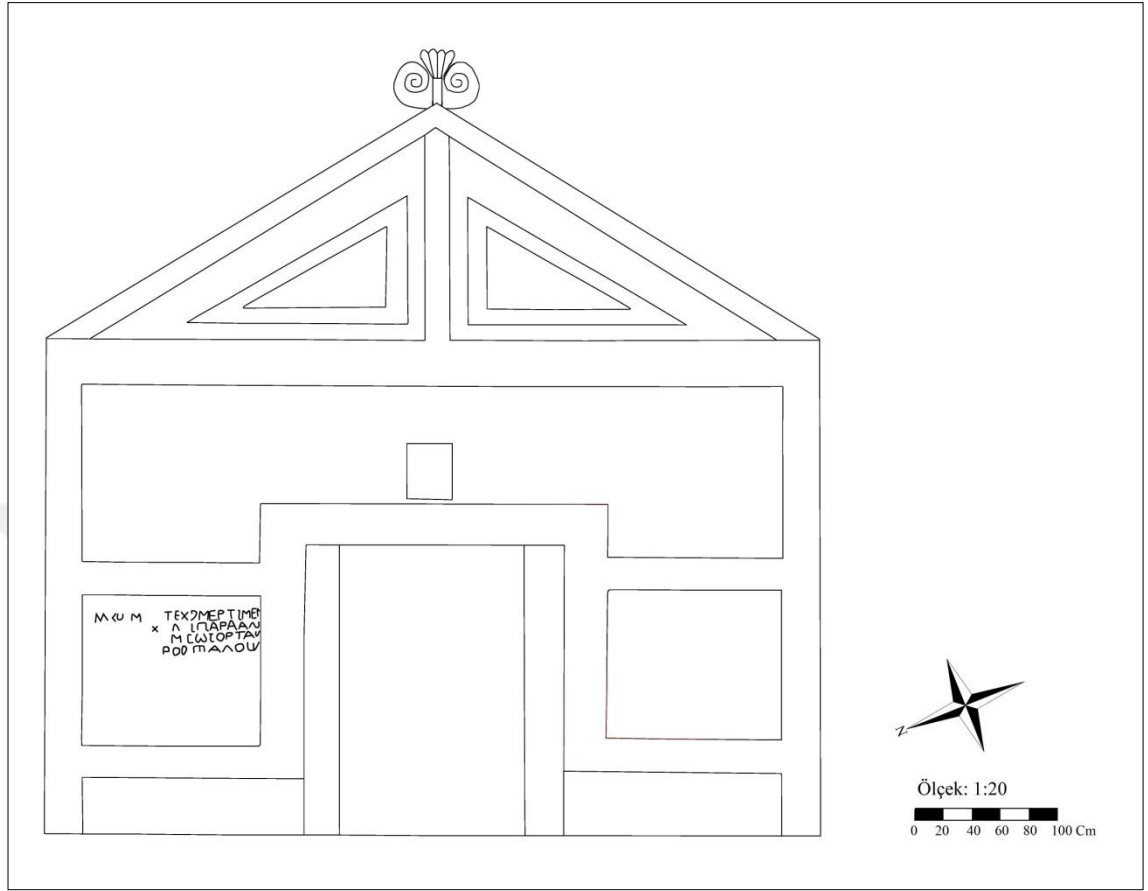
- Levha 1 : Hoyran 1 Nolu Üçgen Alınlıklı Kaya Mezarı, Dış Cephe
- Levha 2 : Hoyran 1 Nolu Üçgen Alınlıklı Kaya Mezarı, Doğu Cephe ve Apsis
- Levha 3 : Hoyran 1 Nolu Üçgen Alınlıklı Kaya Mezarı, Güney Cephe
- Levha 4 : Hoyran 1 Nolu Üçgen Alınlıklı Kaya Mezarı, Kuzey Cephe
- Levha 5 : Hoyran 1 Nolu Üçgen Alınlıklı Kaya Mezarı, Batı Cephe
- Levha 6 : Hoyran 1 Nolu Üçgen Alınlıklı Kaya Mezarı, Plan
- Levha 7 : Hoyran 2 Nolu Kaya Mezarı, Dış Cephe
- Levha 8 : Hoyran 2 Nolu Kaya Mezarı, İç Kuzey Cephe
- Levha 9 : Hoyran 2 Nolu Kaya Mezarı, Plan
- Levha 10 : Hoyran 2 Nolu Kaya Mezarı, Batı Cephe
- Levha 11 : Hoyran 2 Nolu Kaya Mezarı, Doğu Cephe
- Levha 12 : Hoyran 3 Nolu Kaya Mezarı, Dış Cephe
- Levha 13 : Hoyran 3 Nolu Kaya Mezarı, Güney İç Cephe
- Levha 14 : Hoyran 3 Nolu Kaya Mezarı, Kuzey İç Cephe
- Levha 15 : Hoyran 3 Nolu Kaya Mezarı, Plan
- Levha 16 : Hoyran 5 Nolu Kaya Mezarı, Doğu İç Cephe
- Levha 17 : Hoyran 5 Nolu Kaya Mezarı, Kuzey İç Cephe
- Levha 18 : Hoyran 5 Nolu Kaya Mezarı, Güney İç Cephe
- Levha 19 : Hoyran 6 Nolu Kaya Mezarı, Plan
- Levha 20 : Hoyran 6 Nolu Kaya Mezarı, Güney İç Cephe
- Levha 21 : Hoyran 6 Nolu Kaya Mezarı, Kuzey İç Cephe
- Levha 22 : Kumdanlı Kaya Mezarı, Dış Cephe
- Levha 23 : Kumdanlı Kaya Mezarı, Plan
- Levha 24 : Akçaşar – Göynücek Kaya Mezarı, Dış Cephe

- Levha 25 : Akçaşar – Göynücek Kaya Mezarı, Batı Cephe**
- Levha 26 : Akçaşar – Göynücek Kaya Mezarı, Kuzey Cephe**
- Levha 27 : Akçaşar – Göynücek Kaya Mezarı, Güney Cephe**
- Levha 28 : Akçaşar – Göynücek Kaya Mezarı, Plan**
- Levha 29 : Sağır Köyü 1 Nolu Kaya Mezarı, Batı İç Cephe**
- Levha 30 : Sağır Köyü 1 Nolu Kaya Mezarı, Doğu İç Cephe**
- Levha 31 : Sağır Köyü 1 Nolu Kaya Mezarı, Güney İç Cephe**
- Levha 32 : Sağır Köyü 2 Nolu Kaya Mezarı, İç Görünümü**
- Levha 33 : Çakırçal Köyü Kaya Mezarı, Plan**
- Levha 34 : Çakırçal Köyü Kaya Mezarı, Kesit**
- Levha 35 : Yukarı Kaşıkara Köyü Kaya Mezarı, Plan**

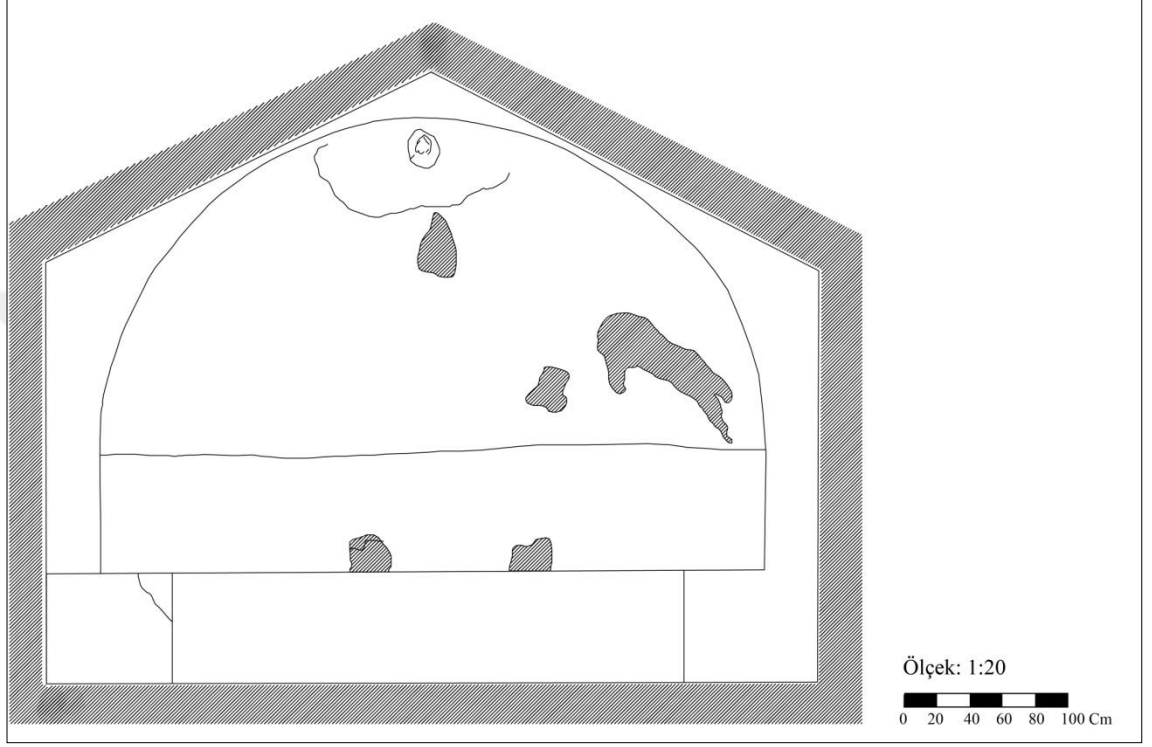
LEVHALAR

LEVHA I

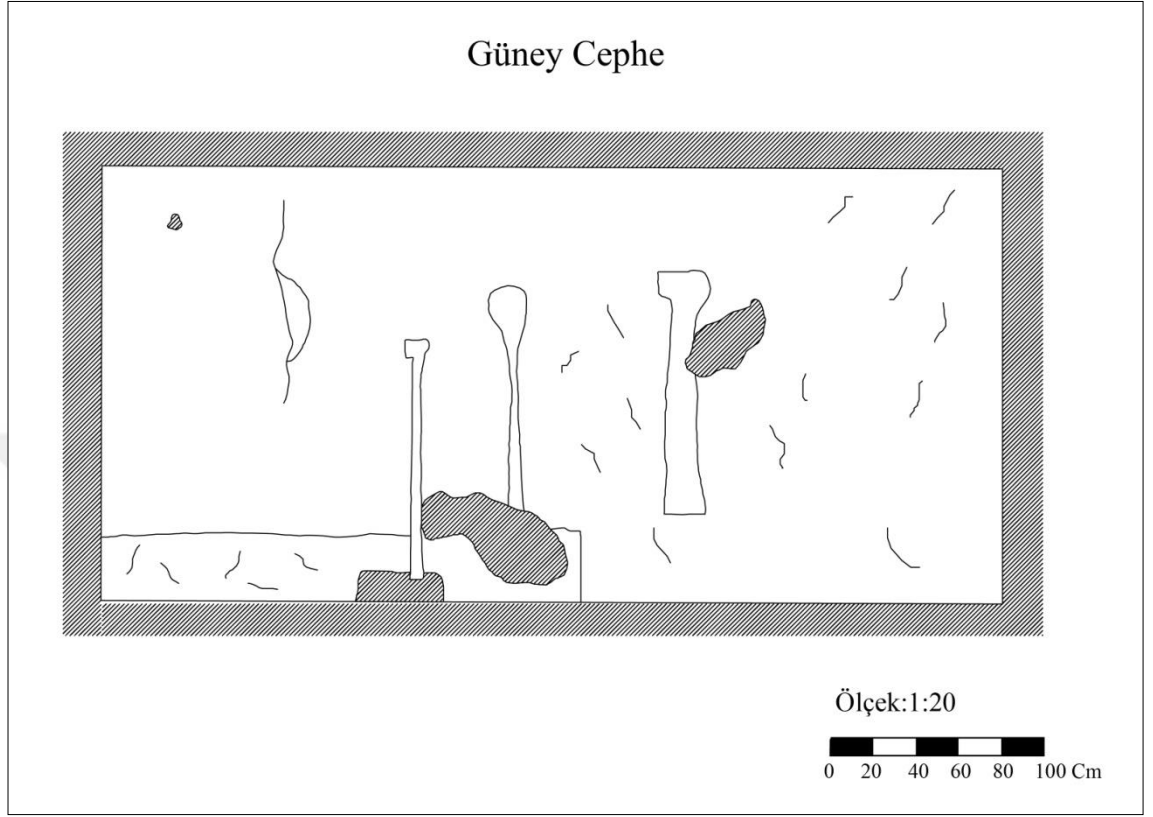

Hoyran 1 Nolu Üçgen Alınlıklı Kaya Mezarı, Dış Cephe

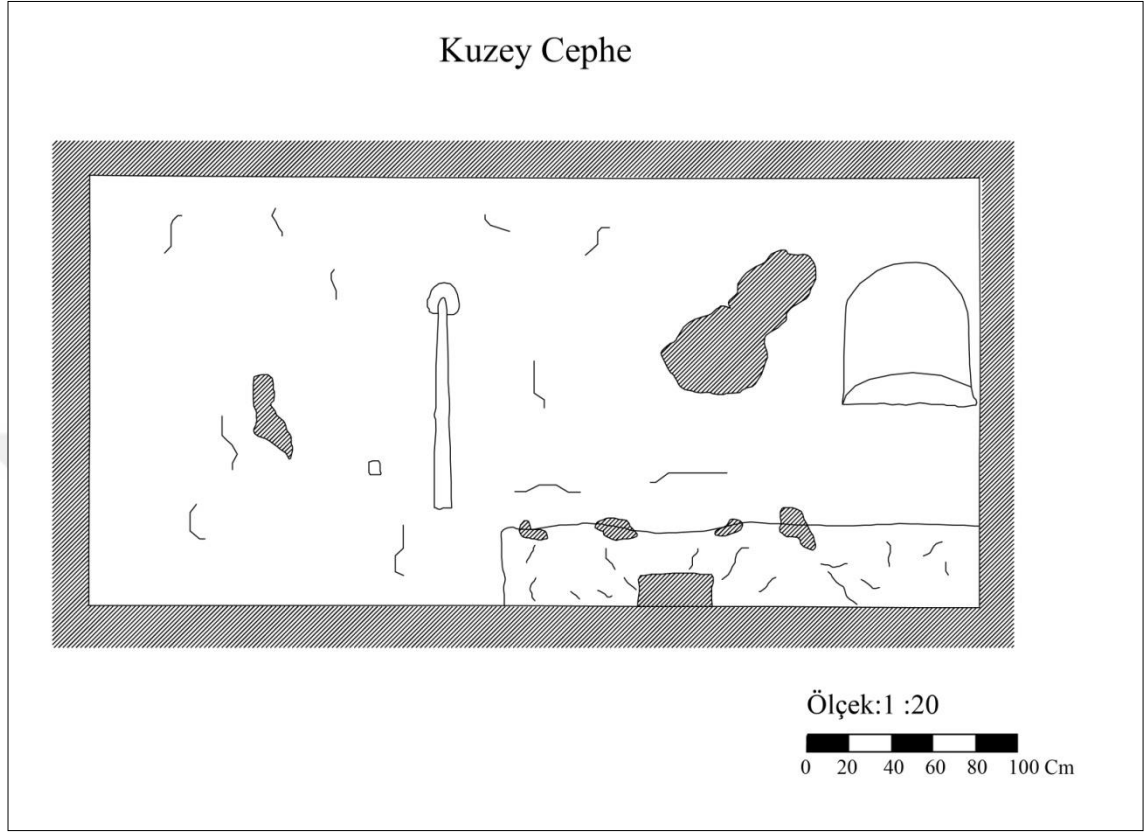
LEVHA II

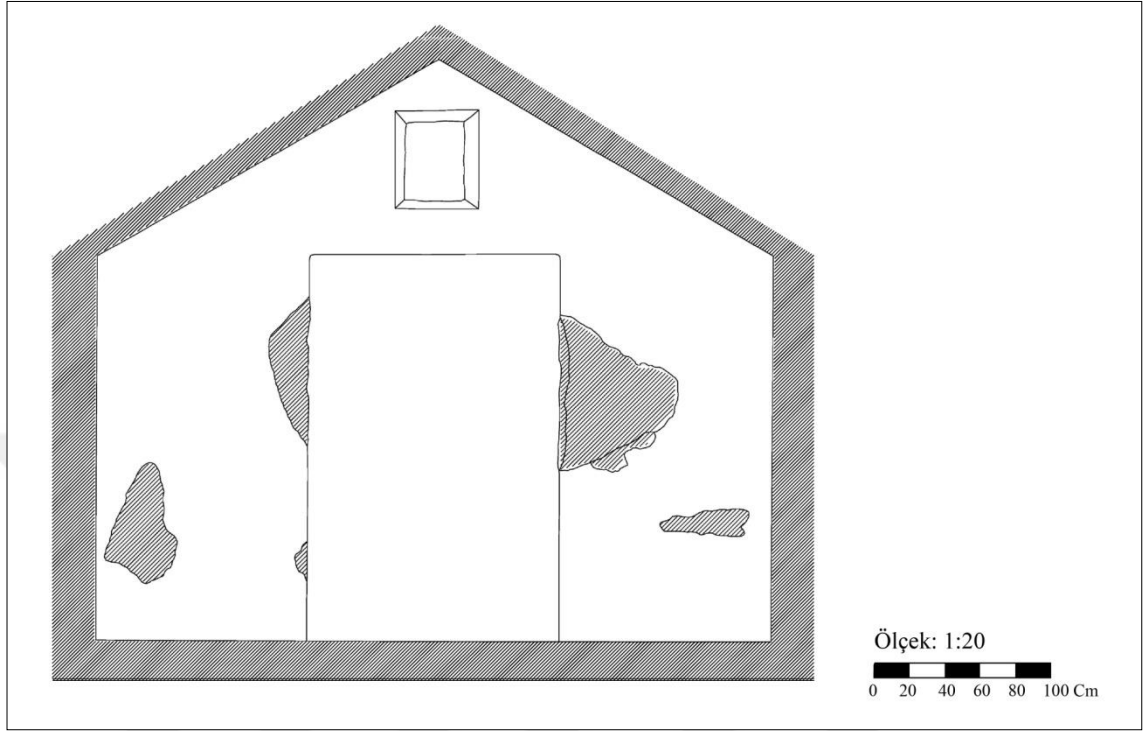
Hoyran 1 Nolu Üçgen Alınlıklı Kaya Mezarı, Doğu Cephe ve Apsis

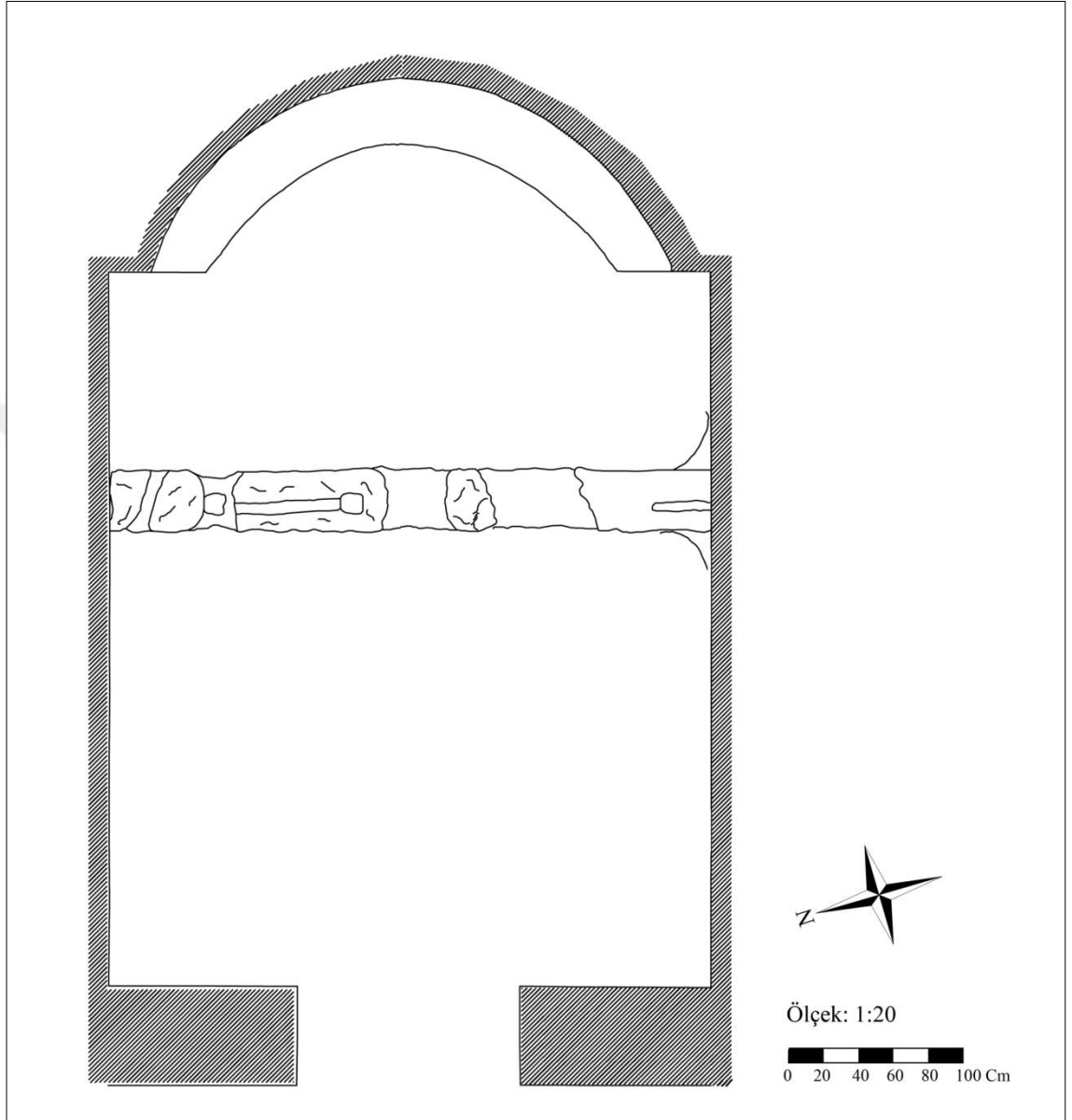
Hoyran 1 Nolu Üçgen Alınlıklı Kaya Mezarı, Güney Cephe

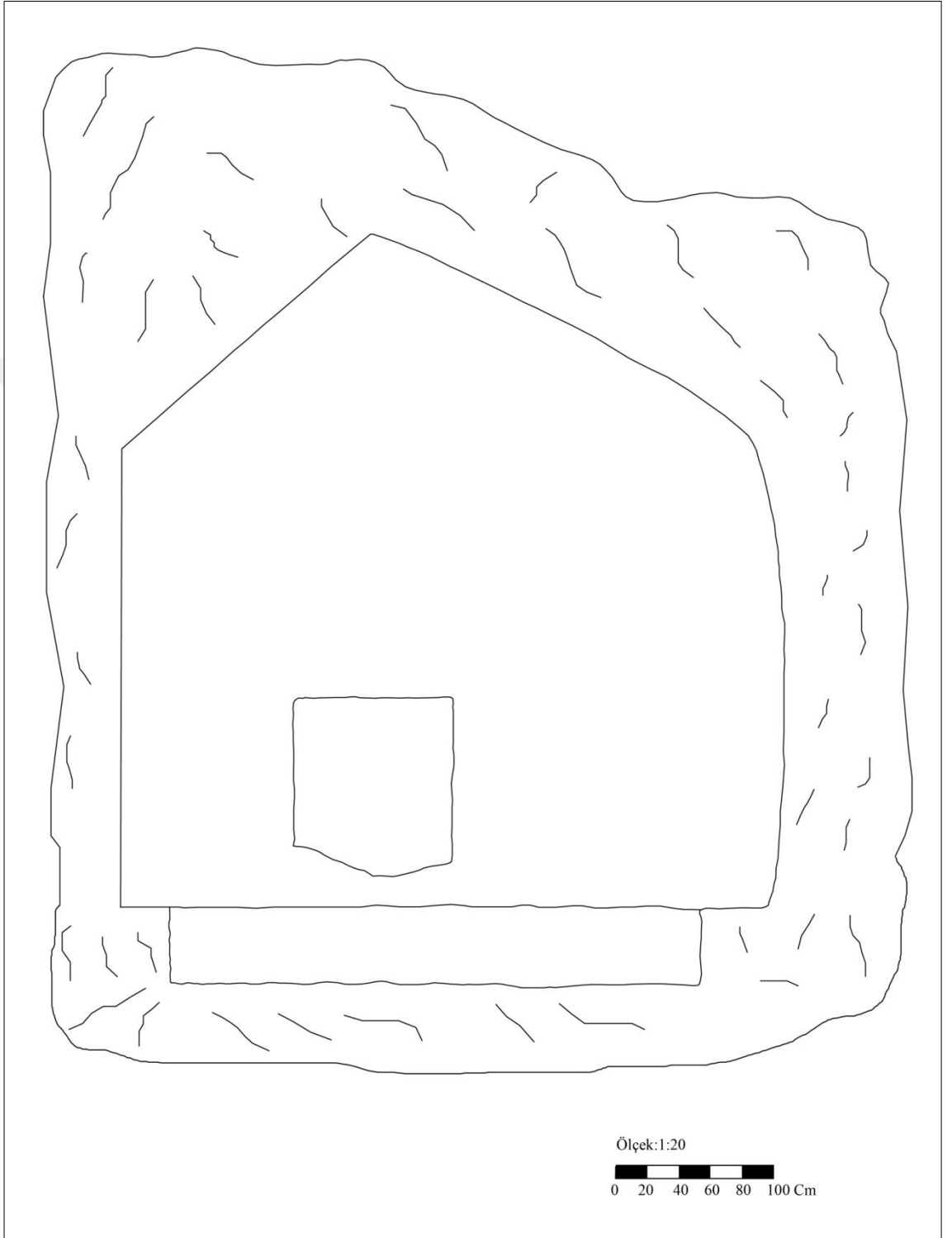
Hoyran 1 Nolu Üçgen Alınlıklı Kaya Mezarı, Kuzey Cephe

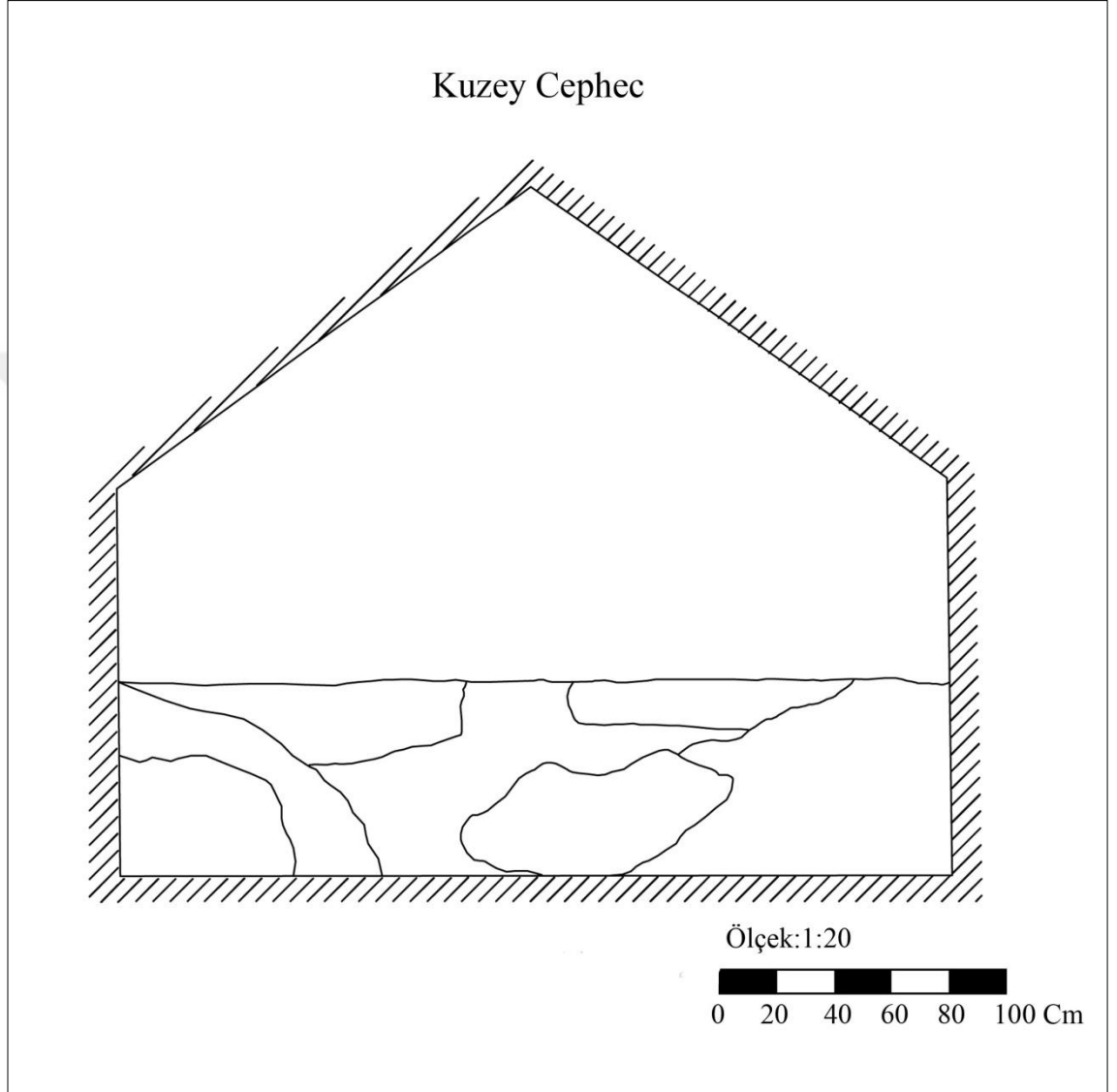
Hoyran 1 Nolu Üçgen Alınlıklı Kaya Mezarı, Batı Cephe

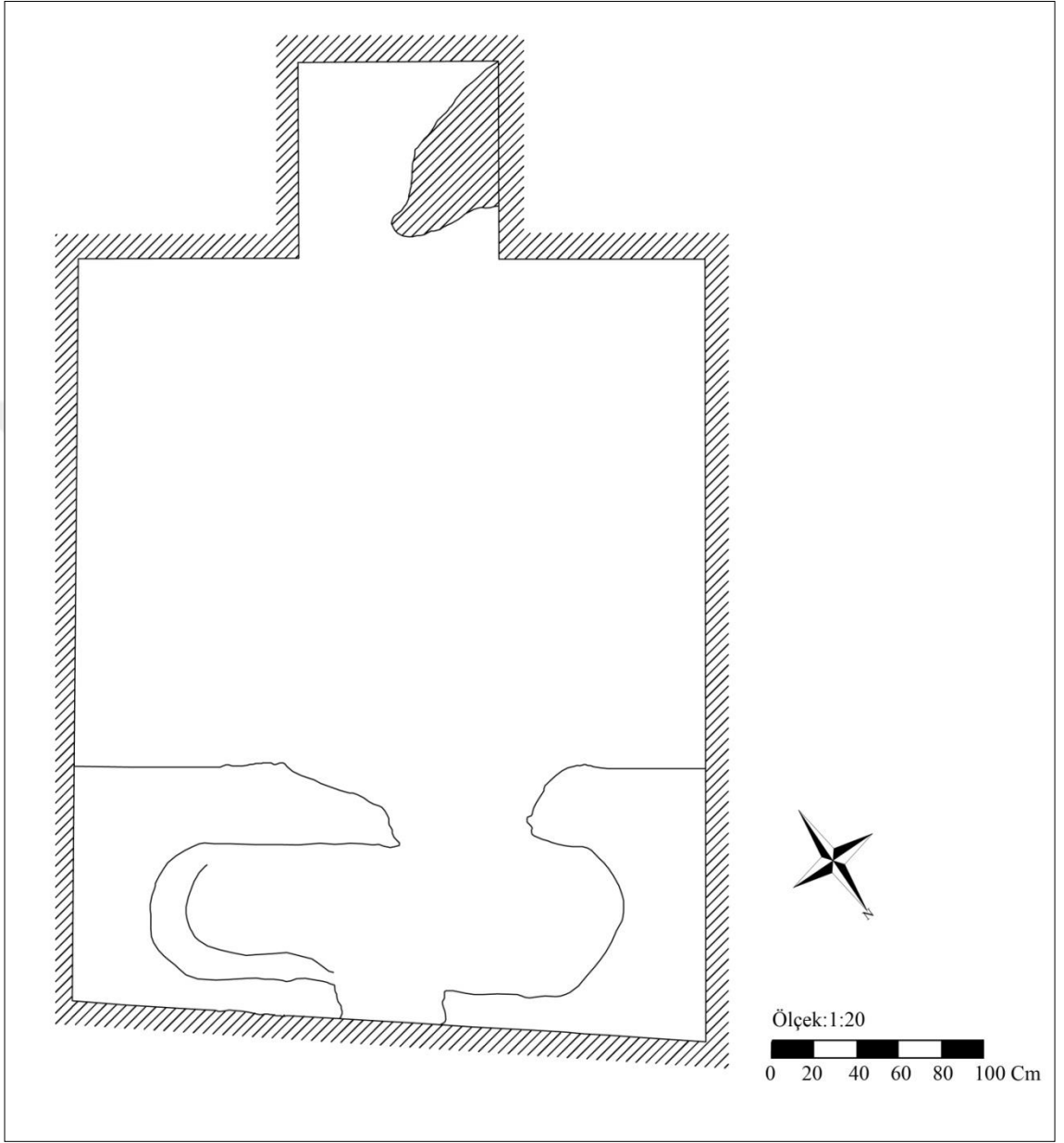
Hoyran 1 Nolu Üçgen Alınlıklı Kaya Mezarı, Plan

Hoyran 2 Nolu Kaya Mezarı, Dış Cephe

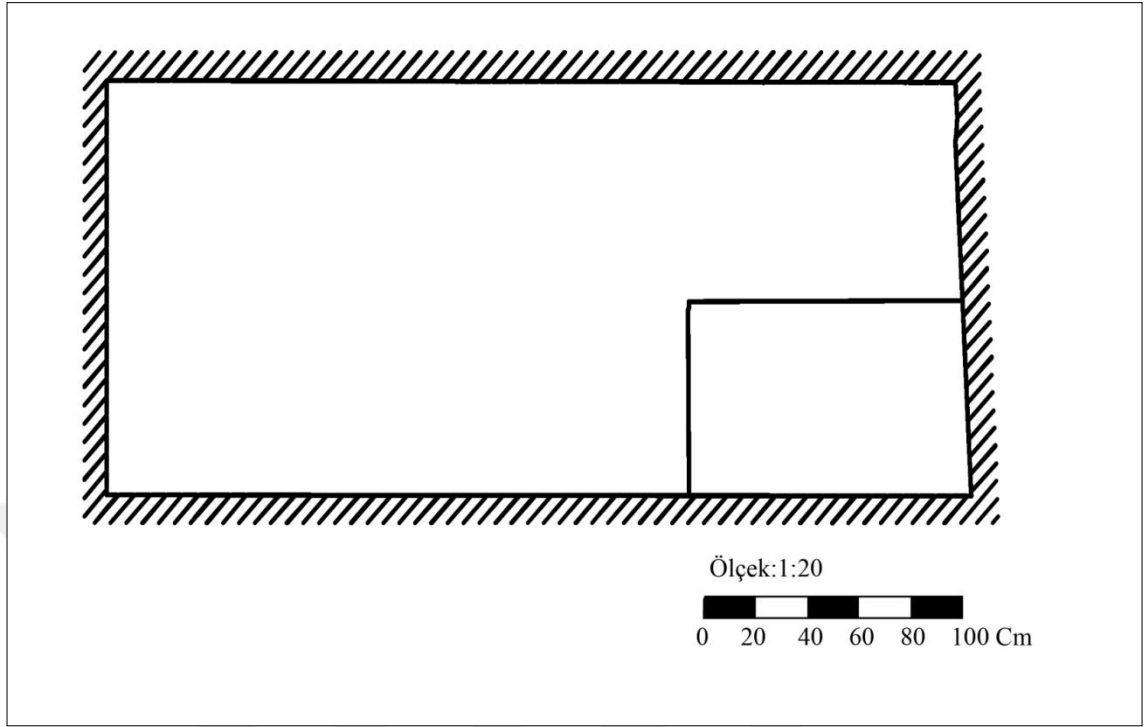

Hoyran 2 Nolu Kaya Mezarı, İç Kuzey Cephe

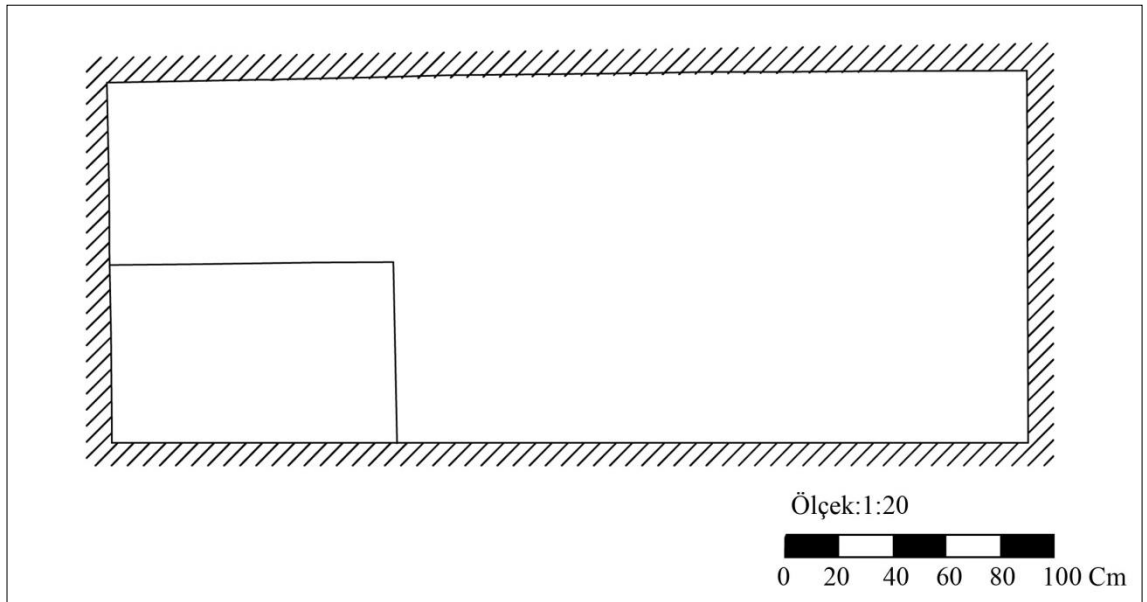
Hoyran 2 Nolu Kaya Mezarı, Plan

LEVHA X

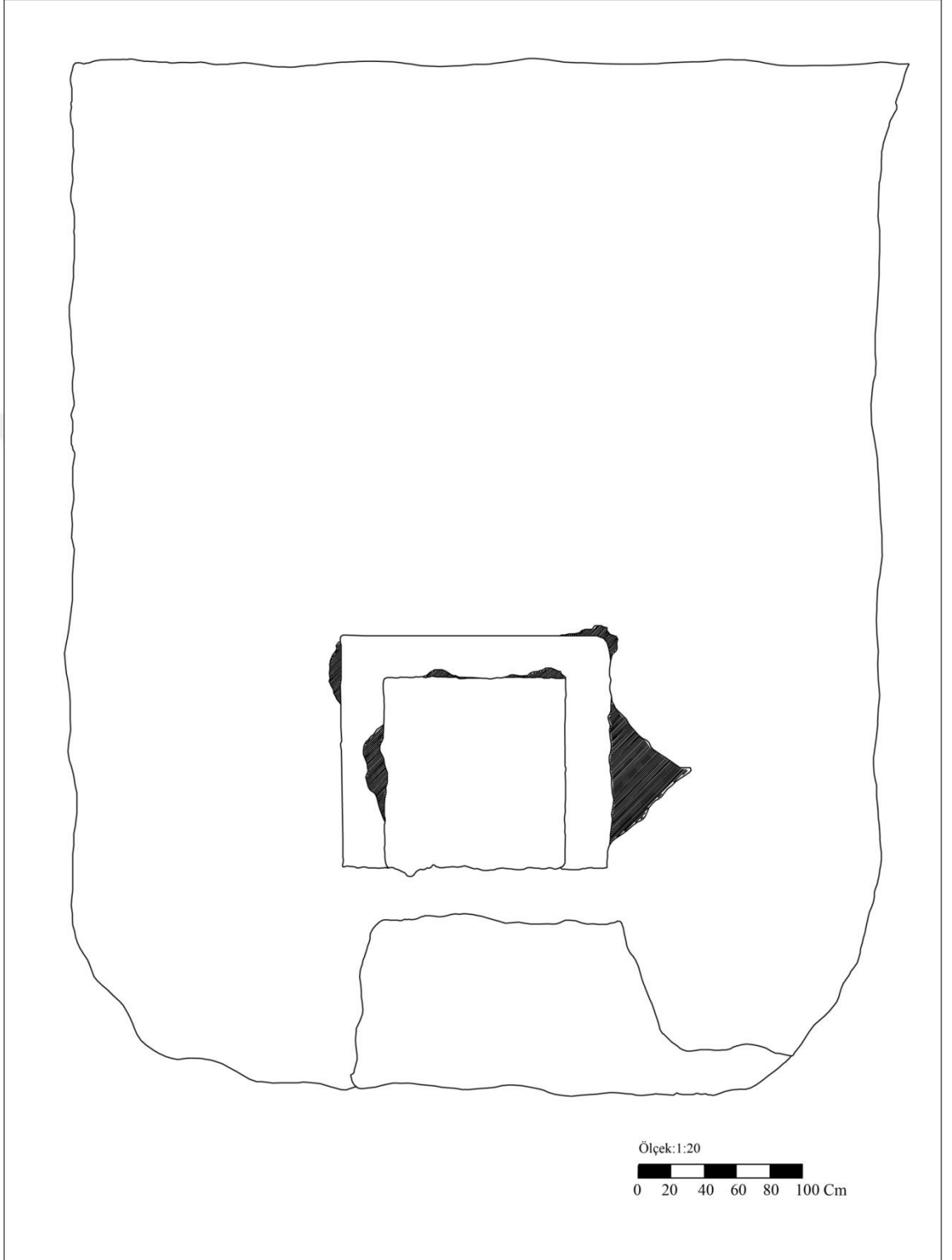

Hoyran 2 Nolu Kaya Mezarı, Batı Cephe

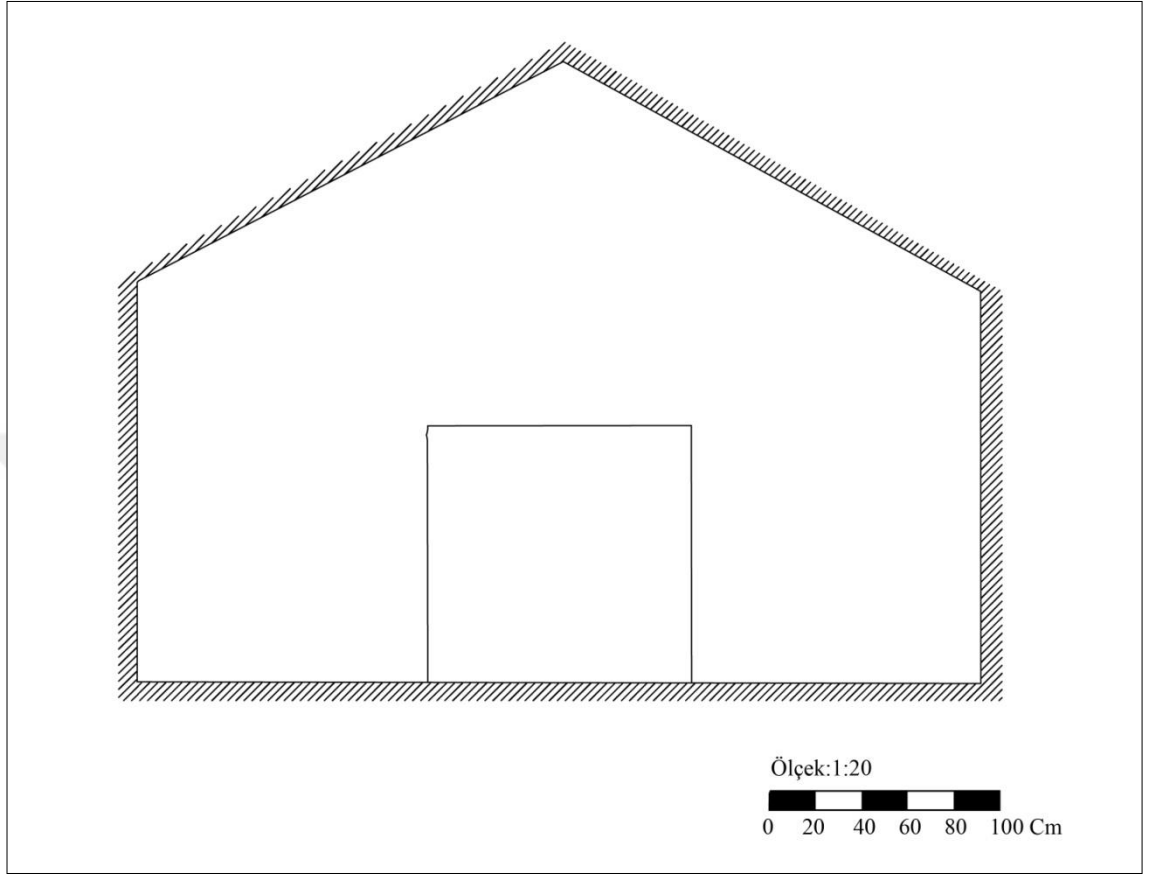
LEVHA XI

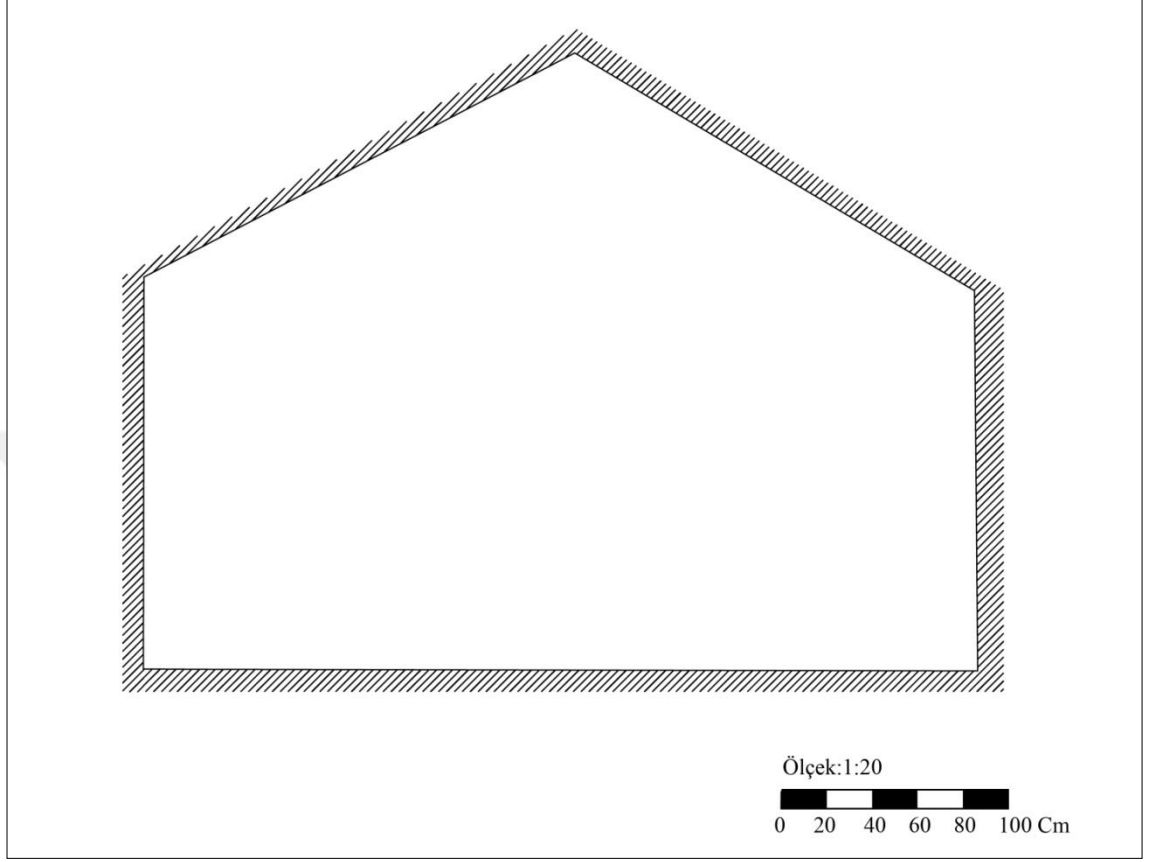
Hoyran 2 Nolu Kaya Mezarı, Doğu Cephe

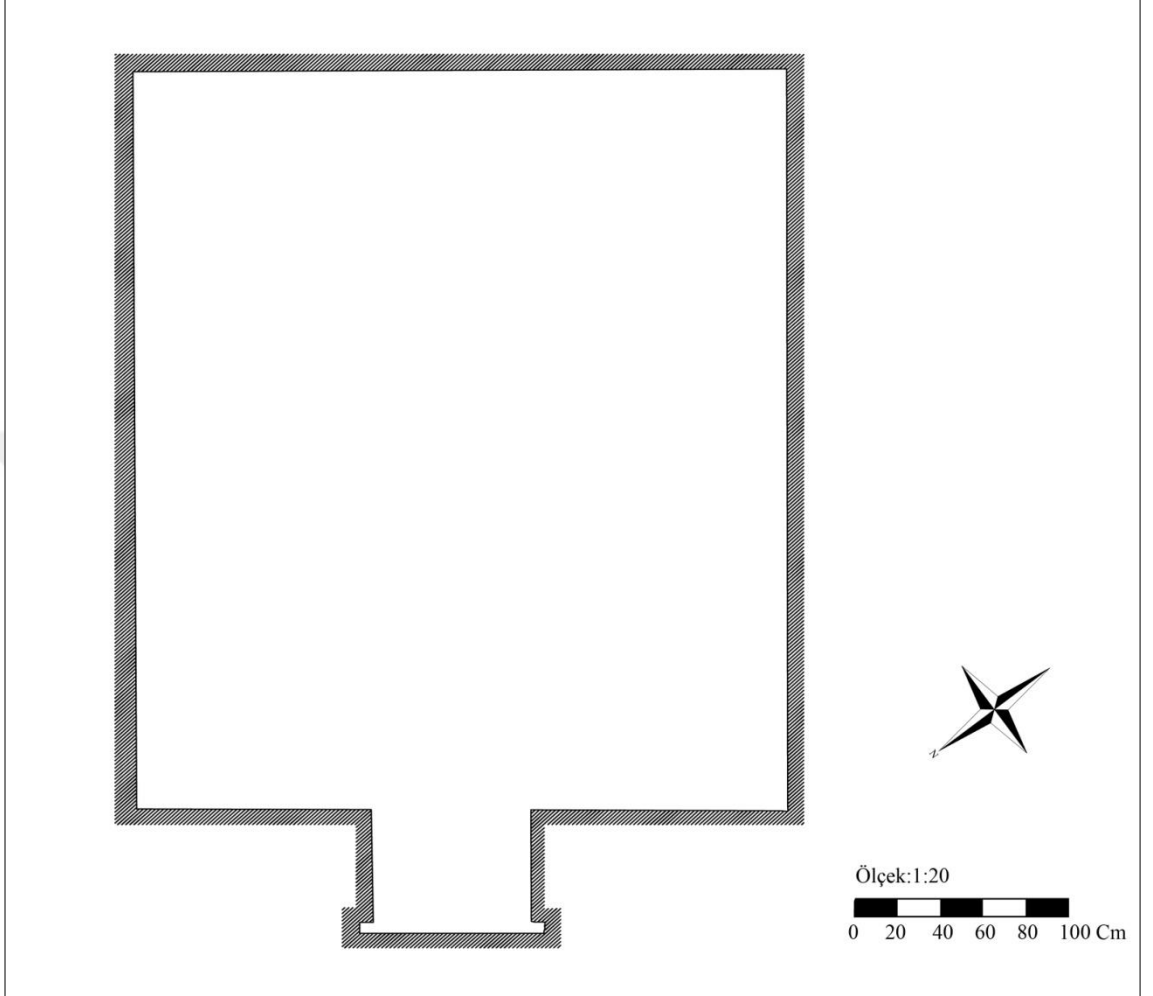
Hoyran 3 Nolu Kaya Mezarı, Dış Cephe

Hoyran 3 Nolu Kaya Mezarı, Güney İç Cephe

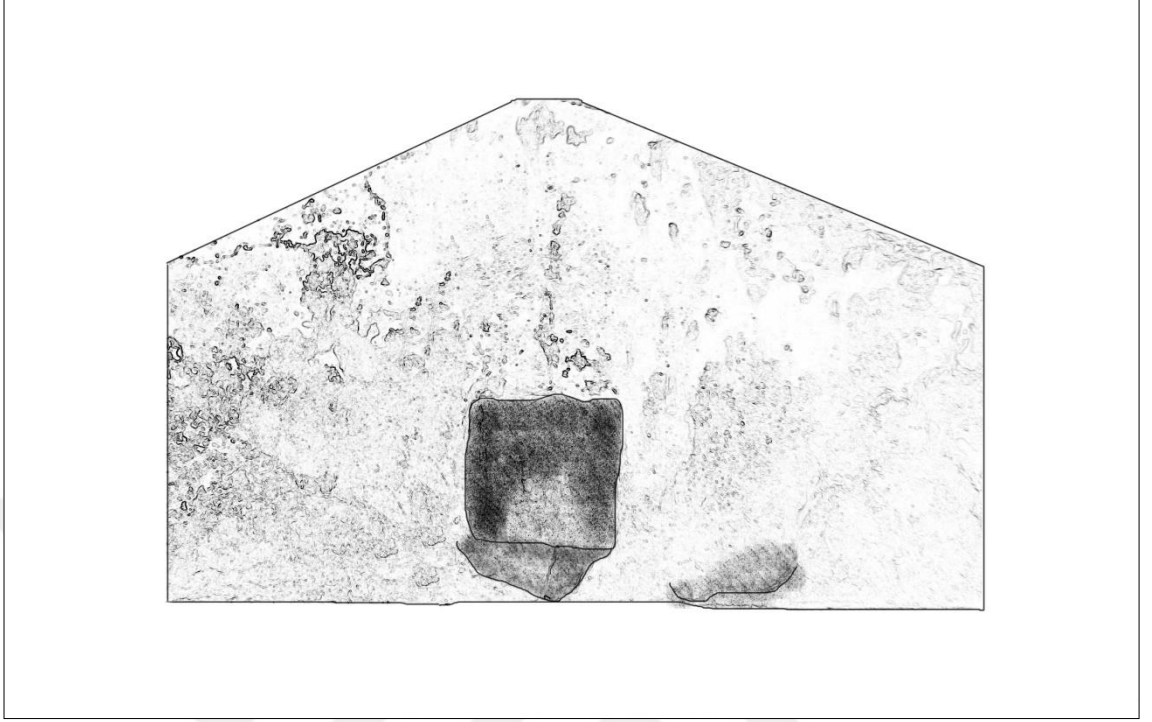

Hoyran 3 Nolu Kaya Mezarı, Kuzey İç Cephe

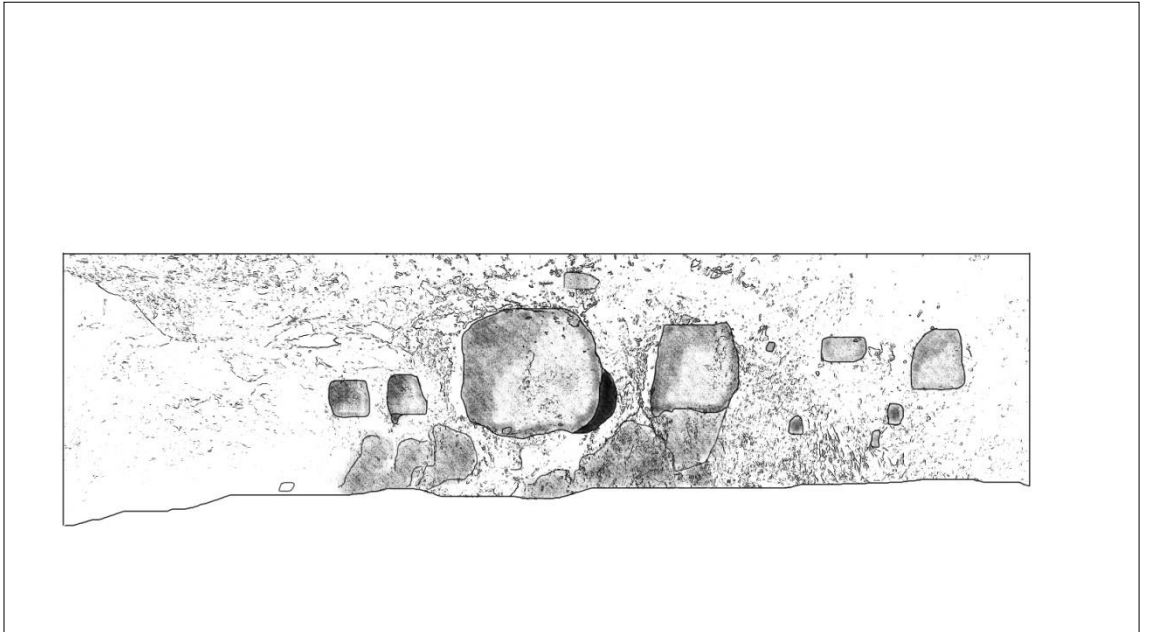
Hoyran 3 Nolu Kaya Mezarı, Plan

LEVHA XVI

Hoyran 5 Nolu Kaya Mezarı, Doğu İç Cephe

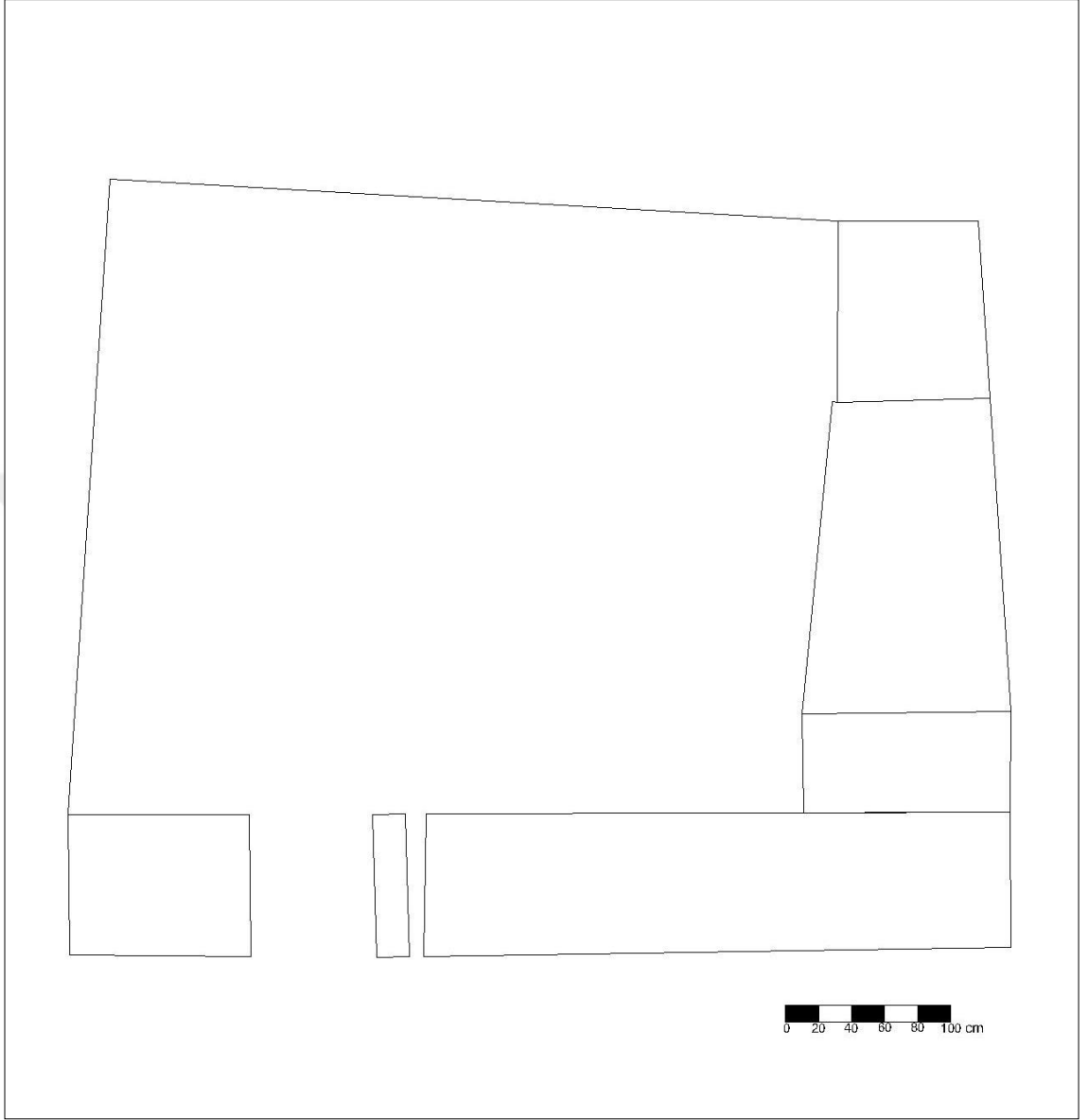
LEVHA XVII

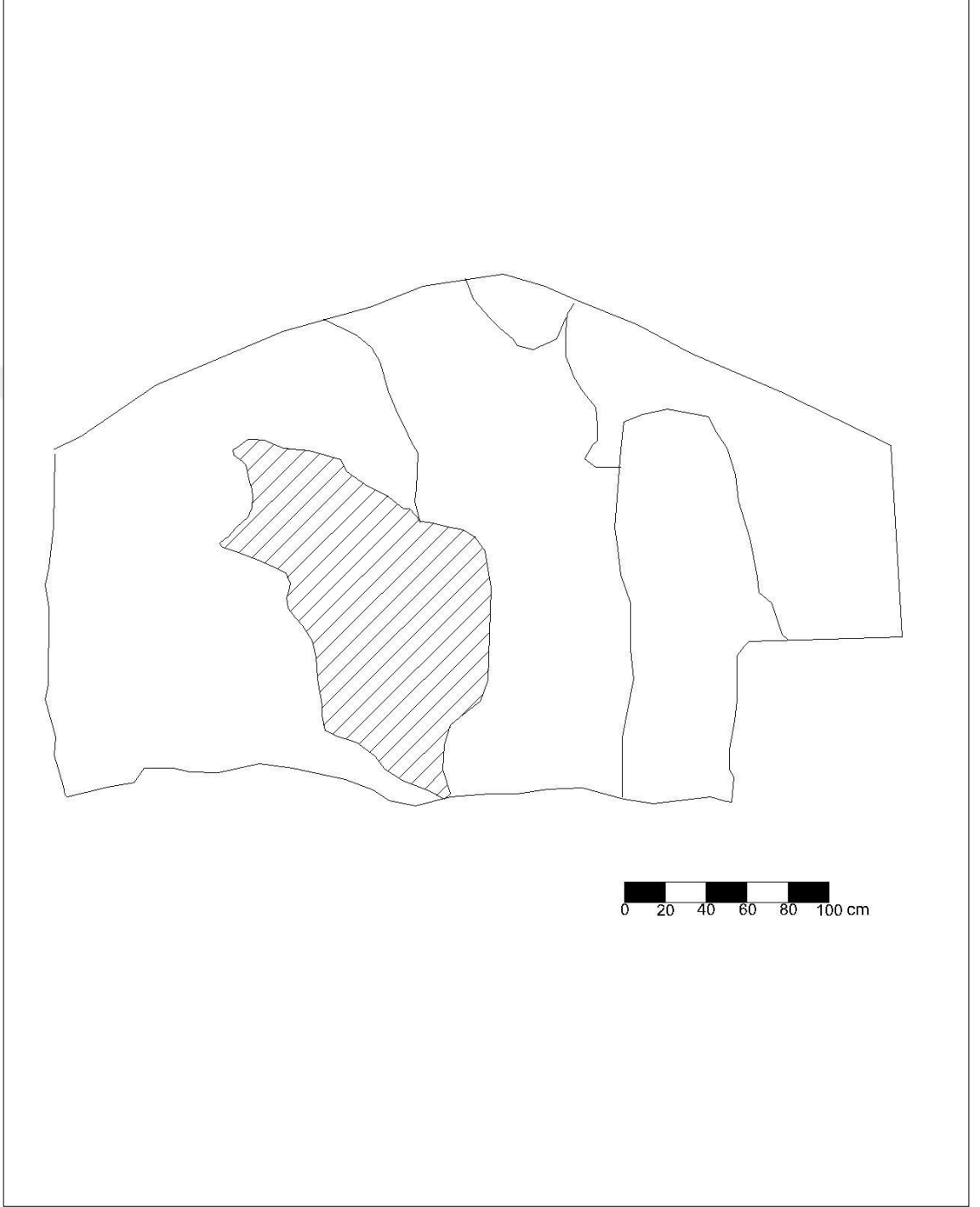
Hoyran 5 Nolu Kaya Mezarı, Kuzey İ Cephe

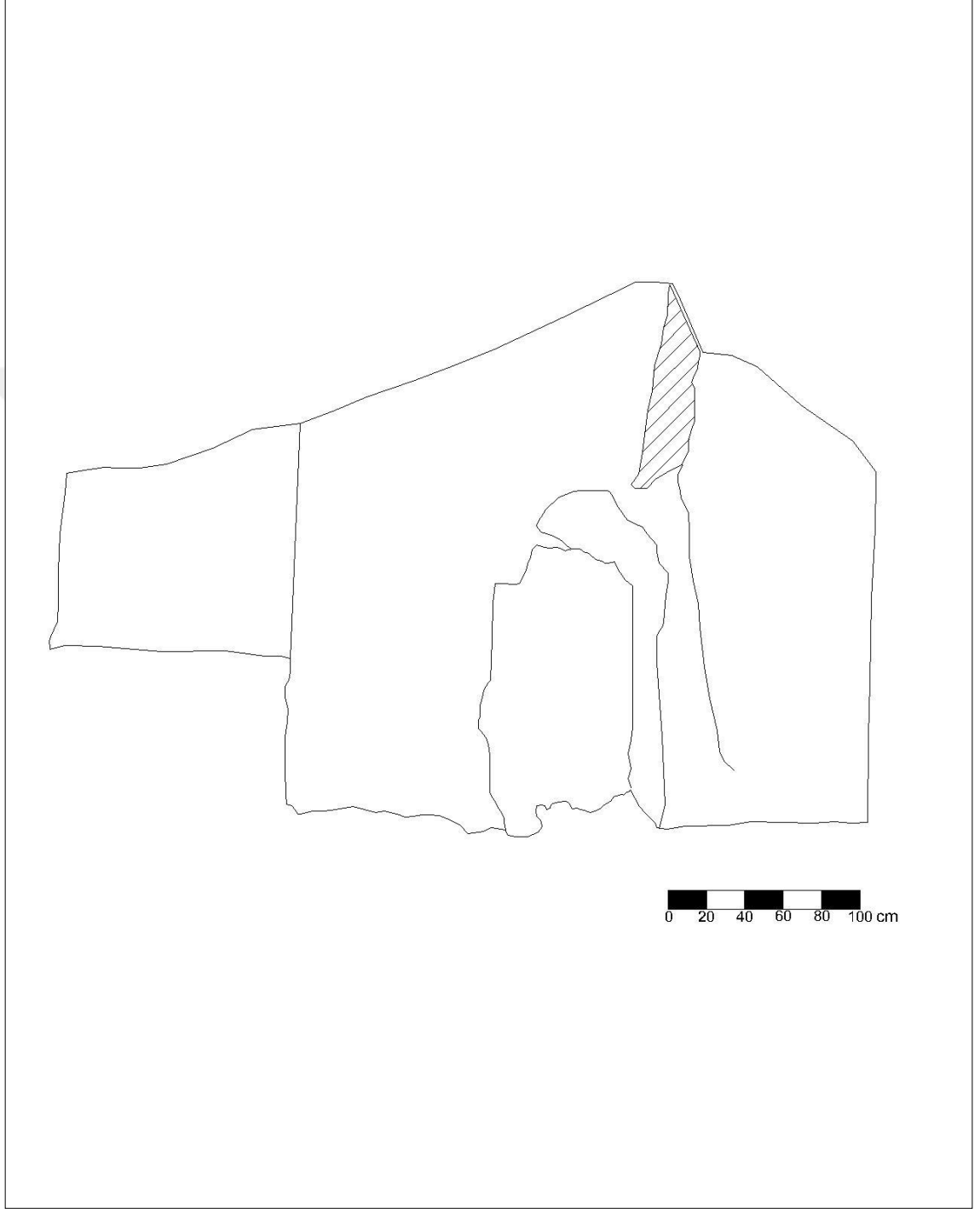
Hoyran 5 Nolu Kaya Mezarı, Güney İç Cephe

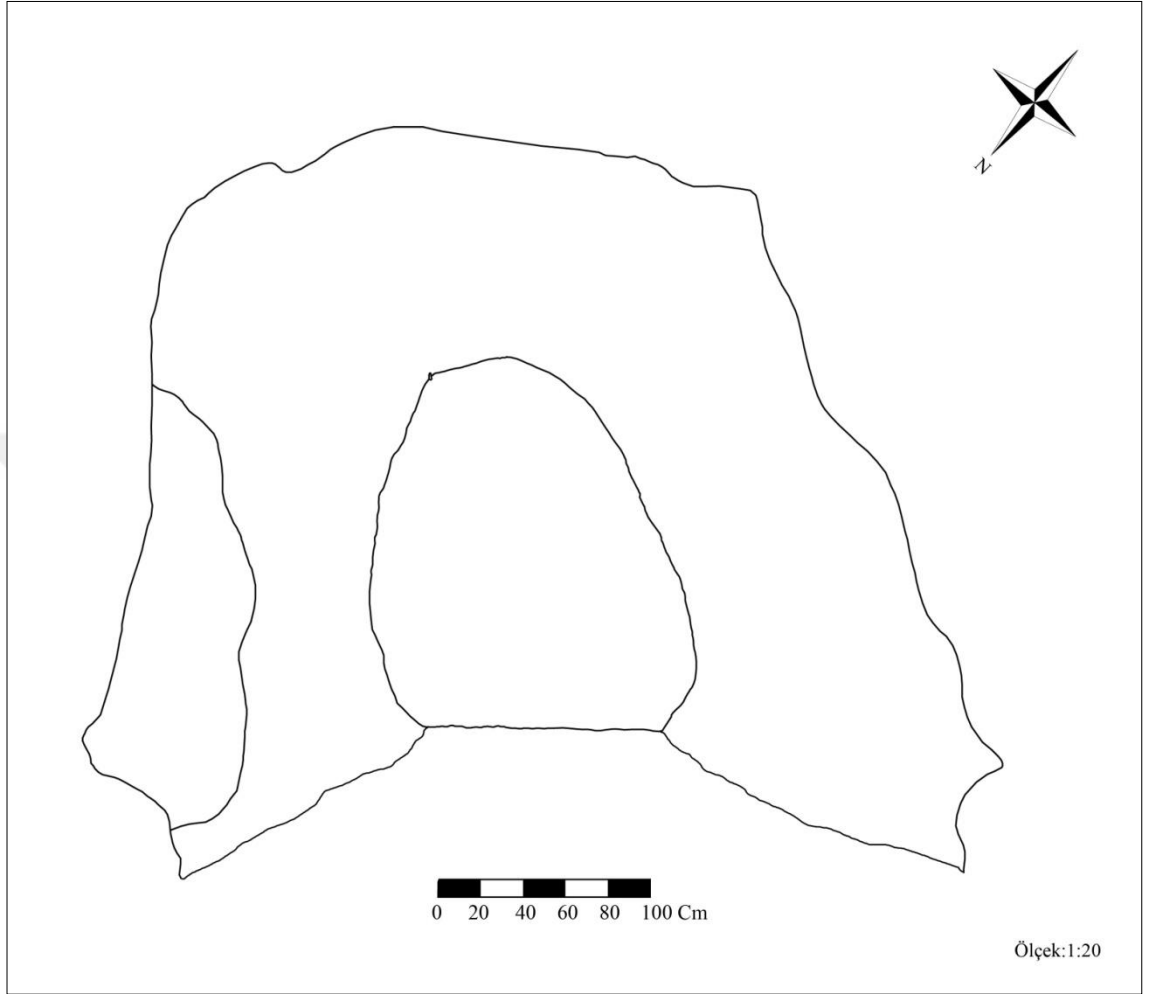
Hoyran 6 Nolu Kaya Mezarı, Plan

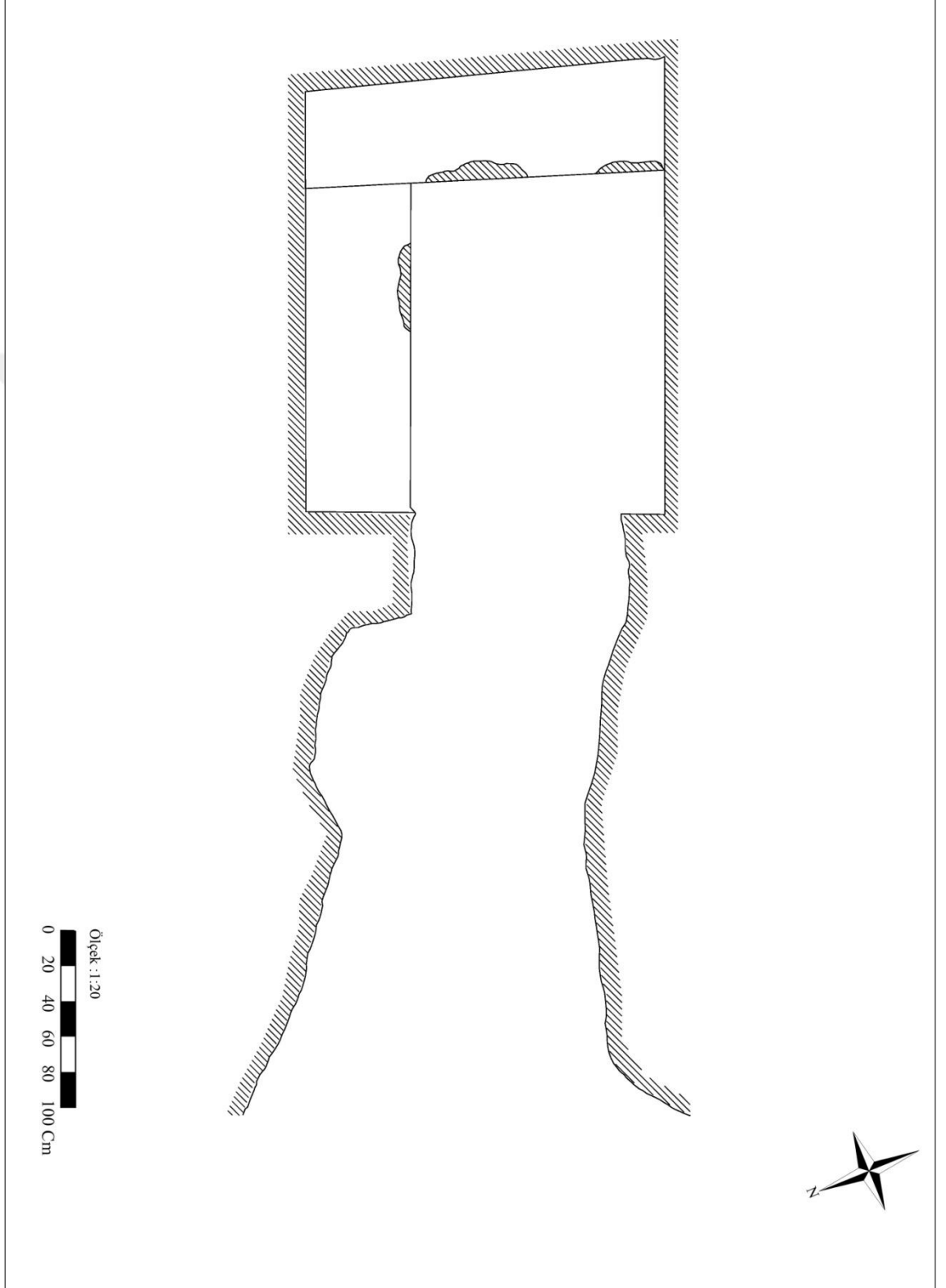
Hoyran 6 Nolu Kaya Mezarı, Güney İç Cephe

Hoyran 6 Nolu Kaya Mezarı, Kuzey İç Cephe

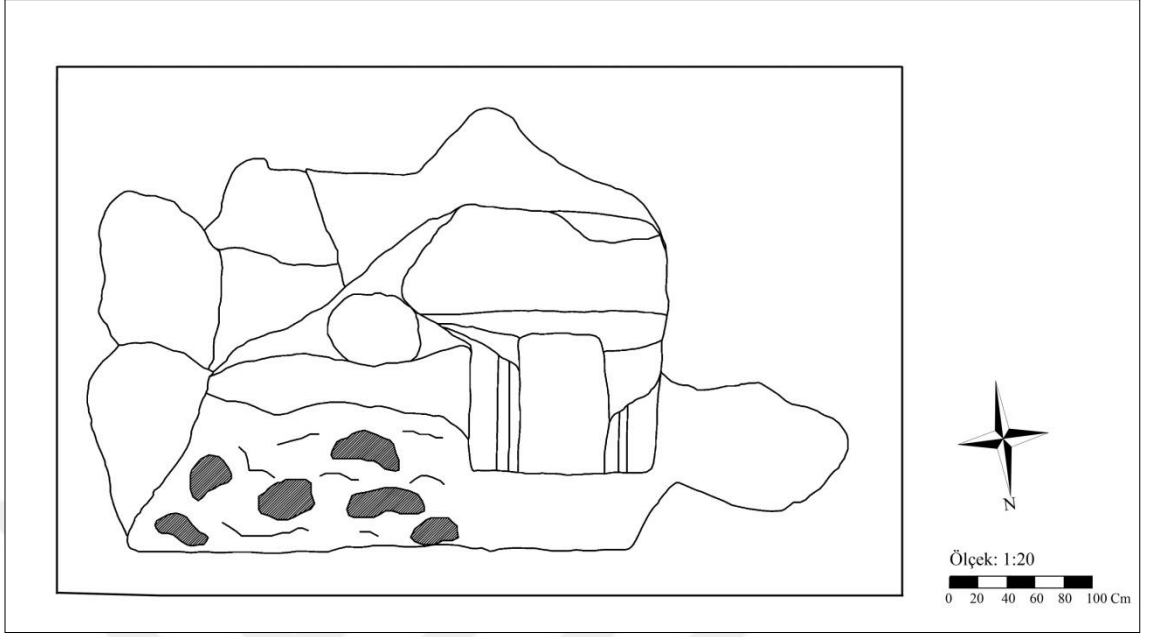

Kumdanlı Kaya Mezarı, Dış Cephe

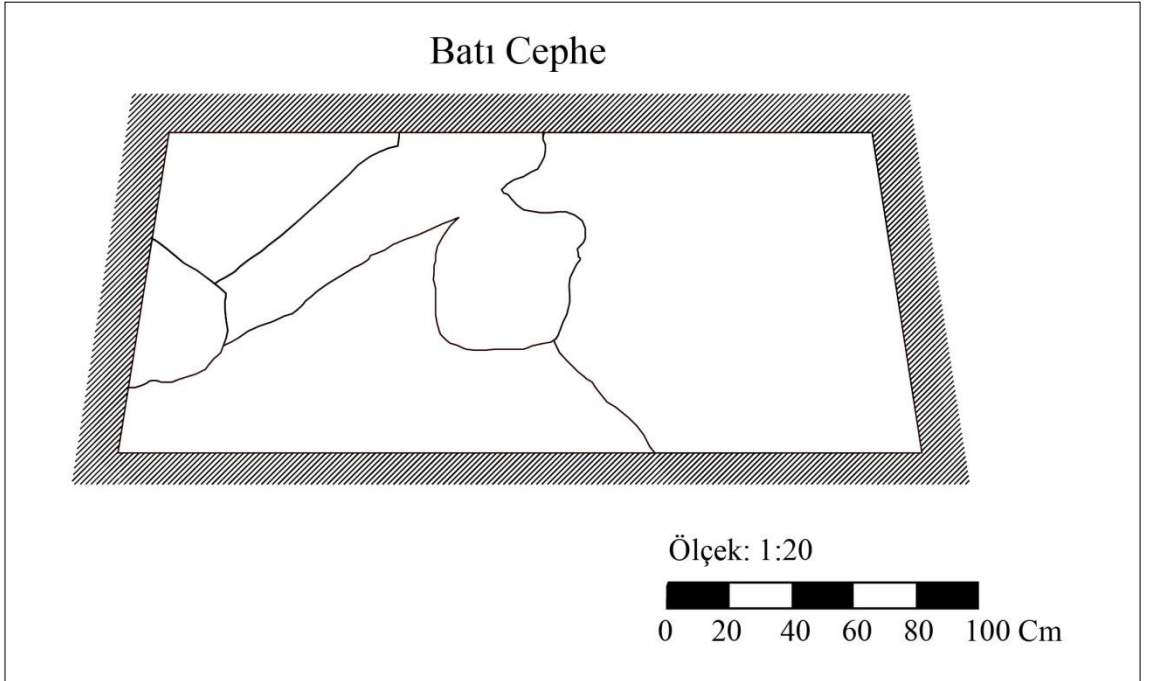
Kumdanlı Kaya Mezarı, Plan

LEVHA XXIV

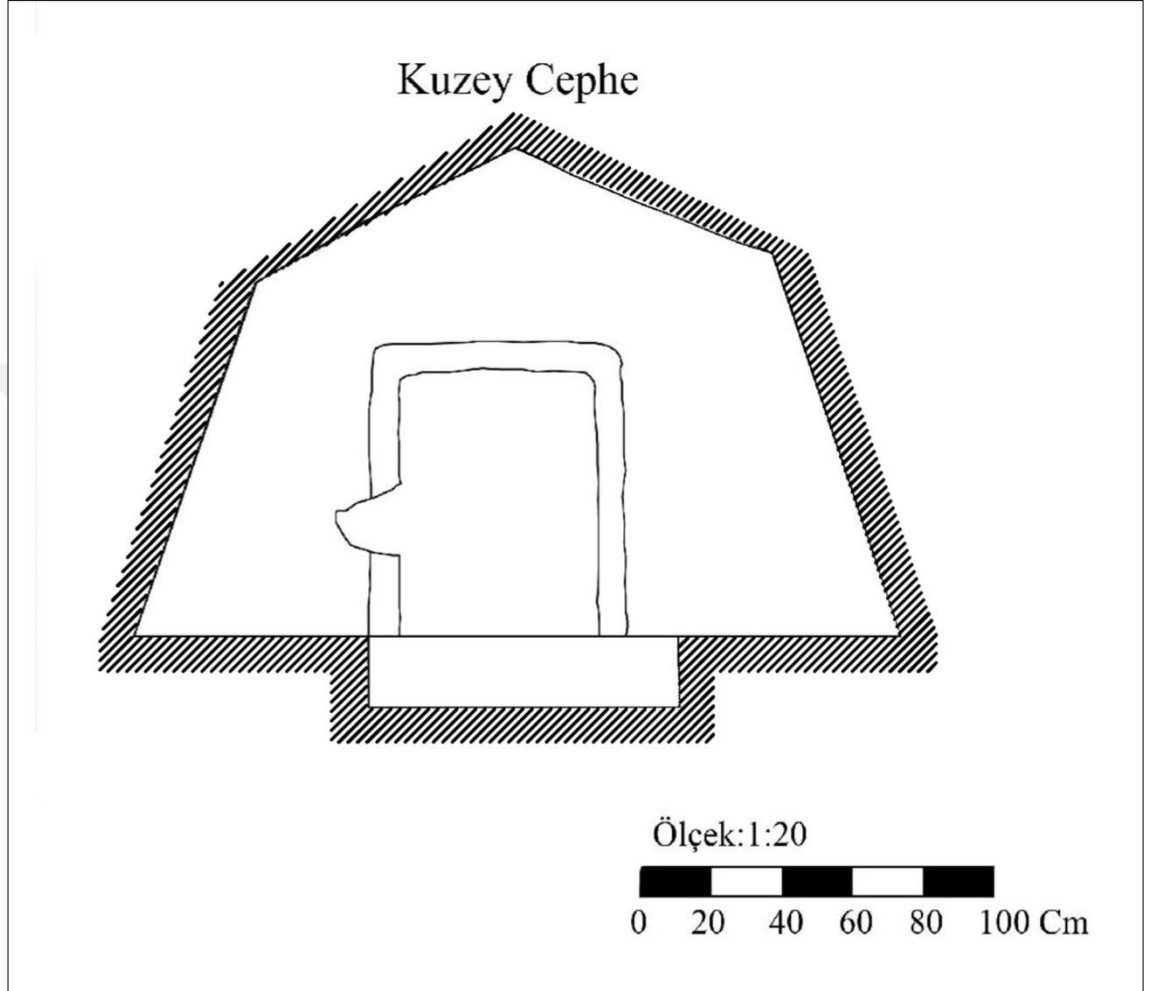

Akçaşar – Göynücek Kaya Mezarı, Dış Cephe

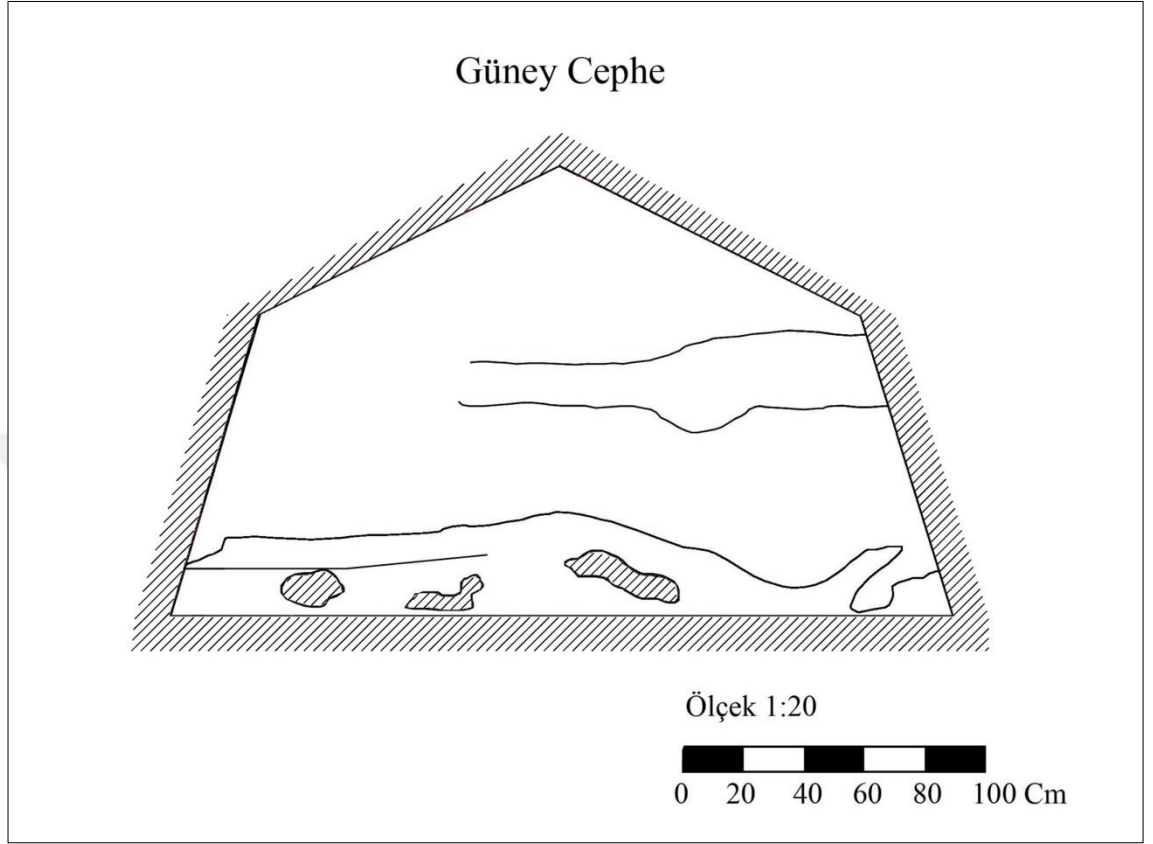
LEVHA XXV

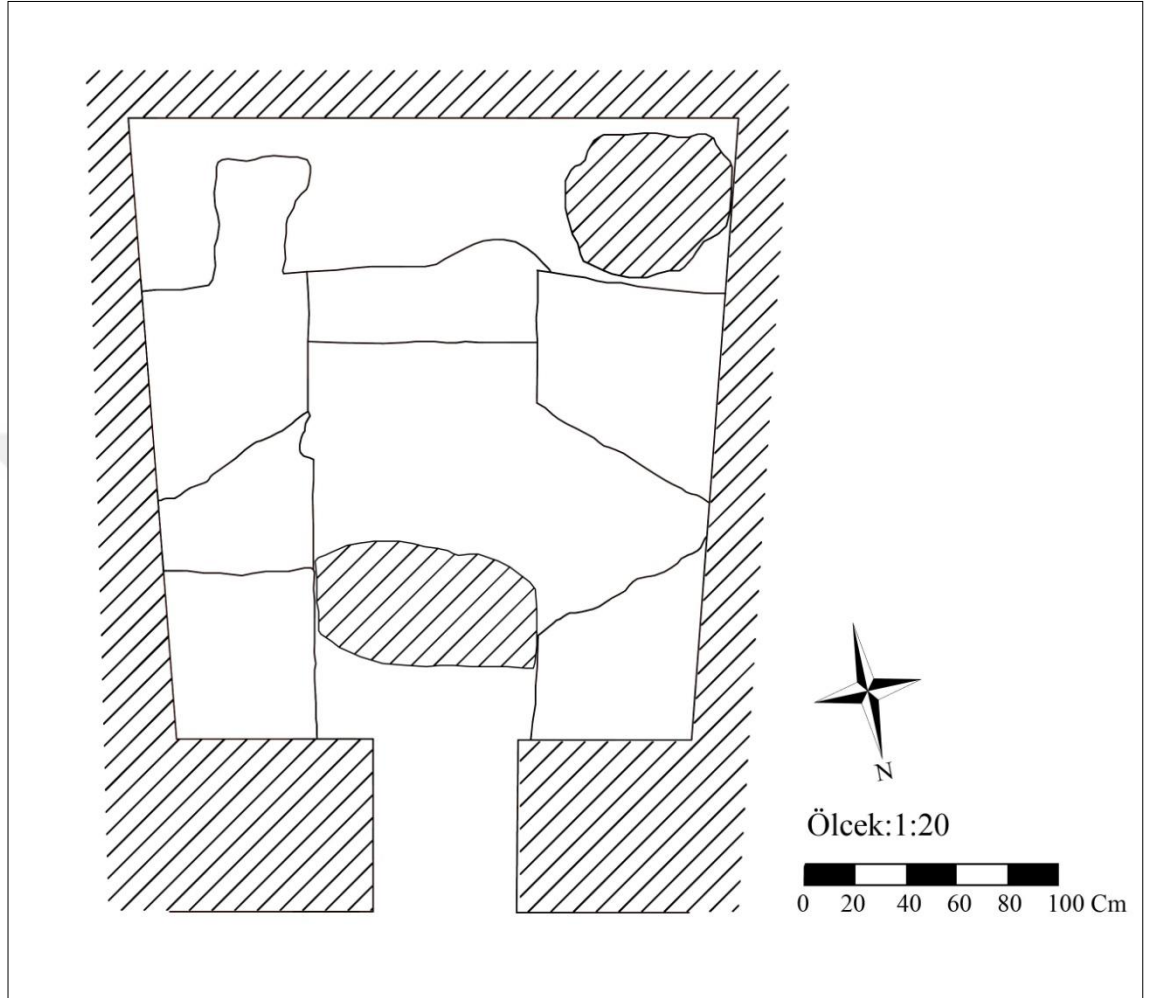
Akçaşar – Göynücek Kaya Mezarı, Batı Cephe

Akçaşar – Göynücek Kaya Mezarı, Kuzey Cephe

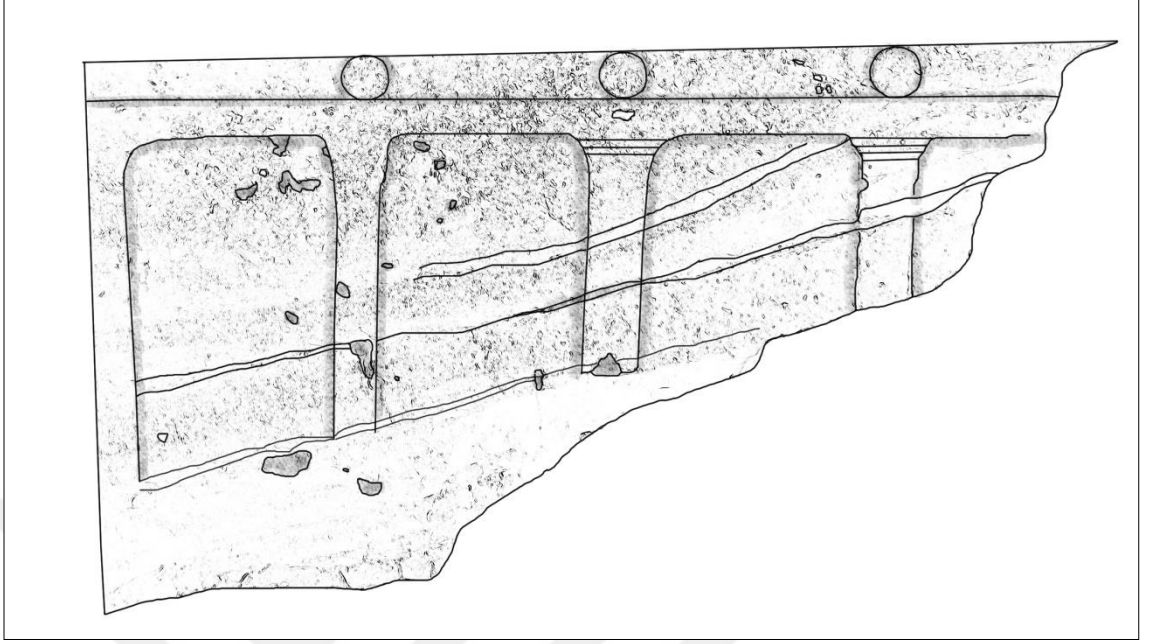

Akçaşar – Göynücek Kaya Mezarı, Güney Cephe

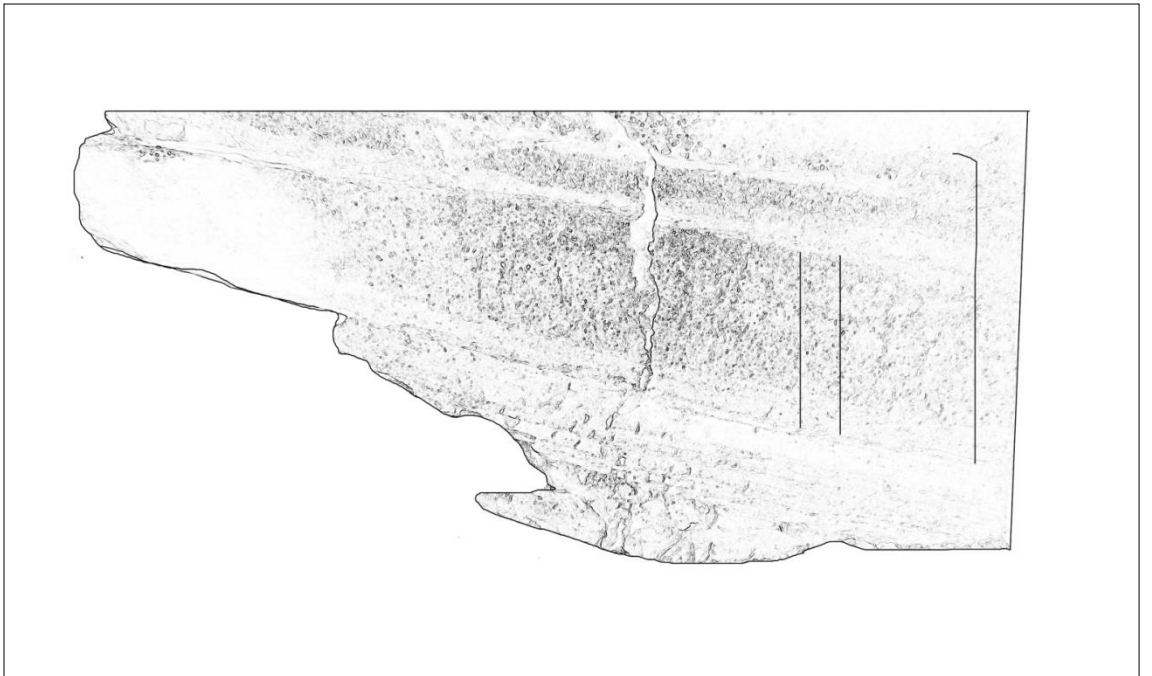
Akçaşar – Göynücek Kaya Mezarı, Plan

LEVHA XXIX

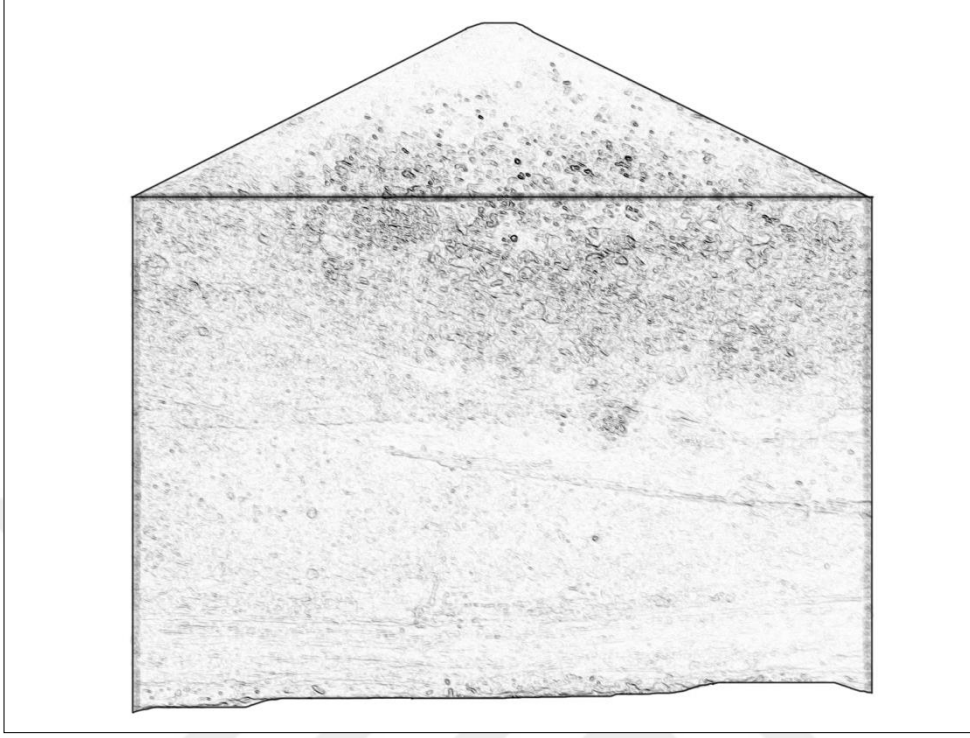
Sağır Köyü 1 Nolu Kaya Mezarı, Batı İç Cephe

LEVHA XXX

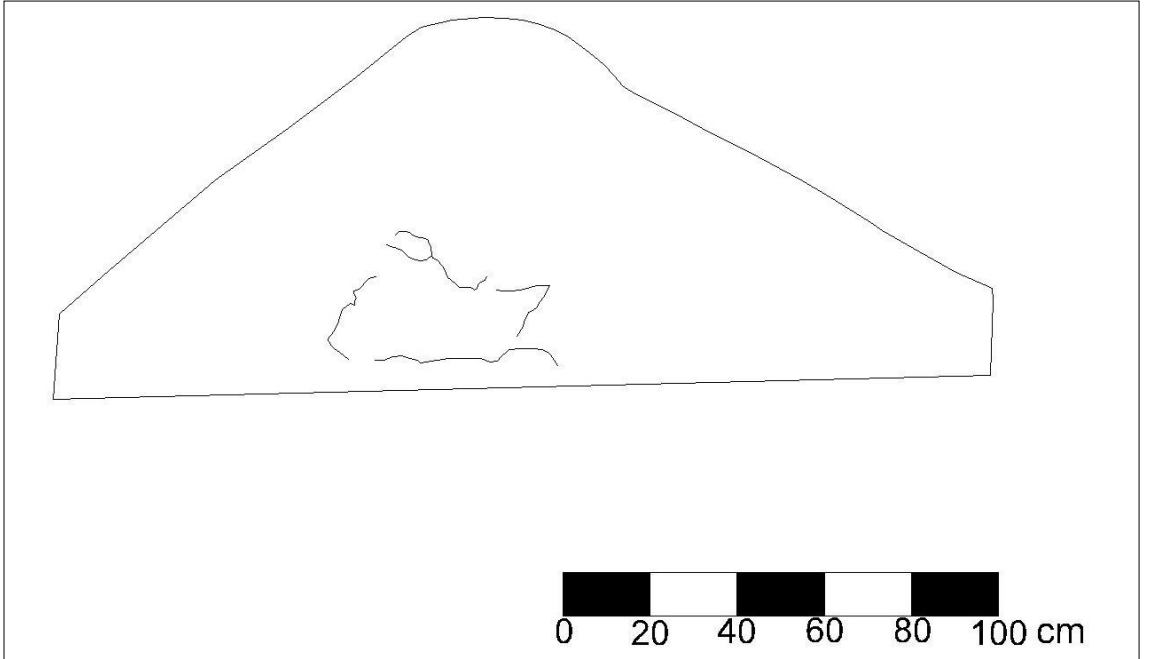
Sağır Köyü 1 Nolu Kaya Mezarı, Doğu İç Cephe

LEVHA XXXI

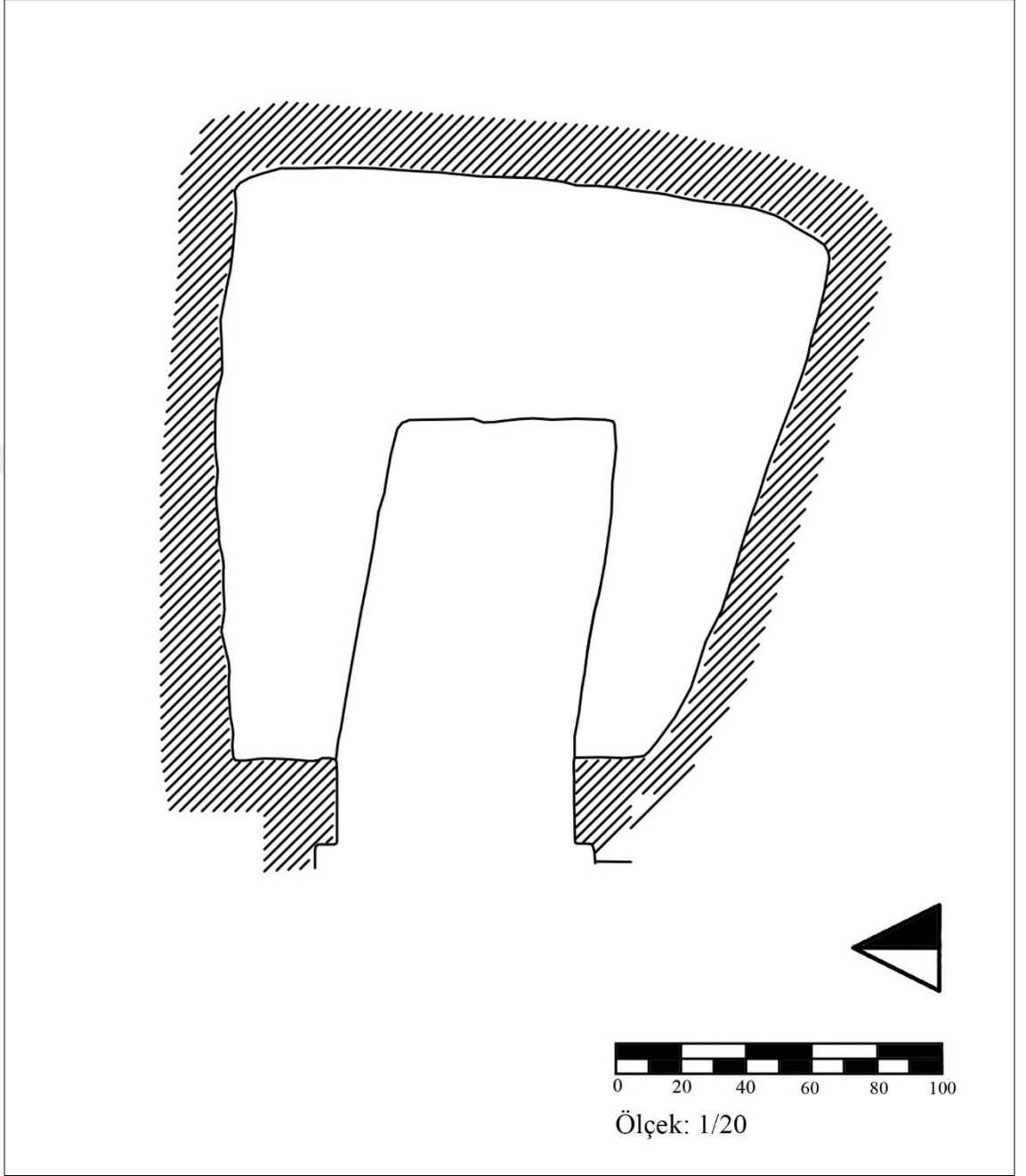

Sağır Köyü 1 Nolu Kaya Mezarı, Güney İç Cephe

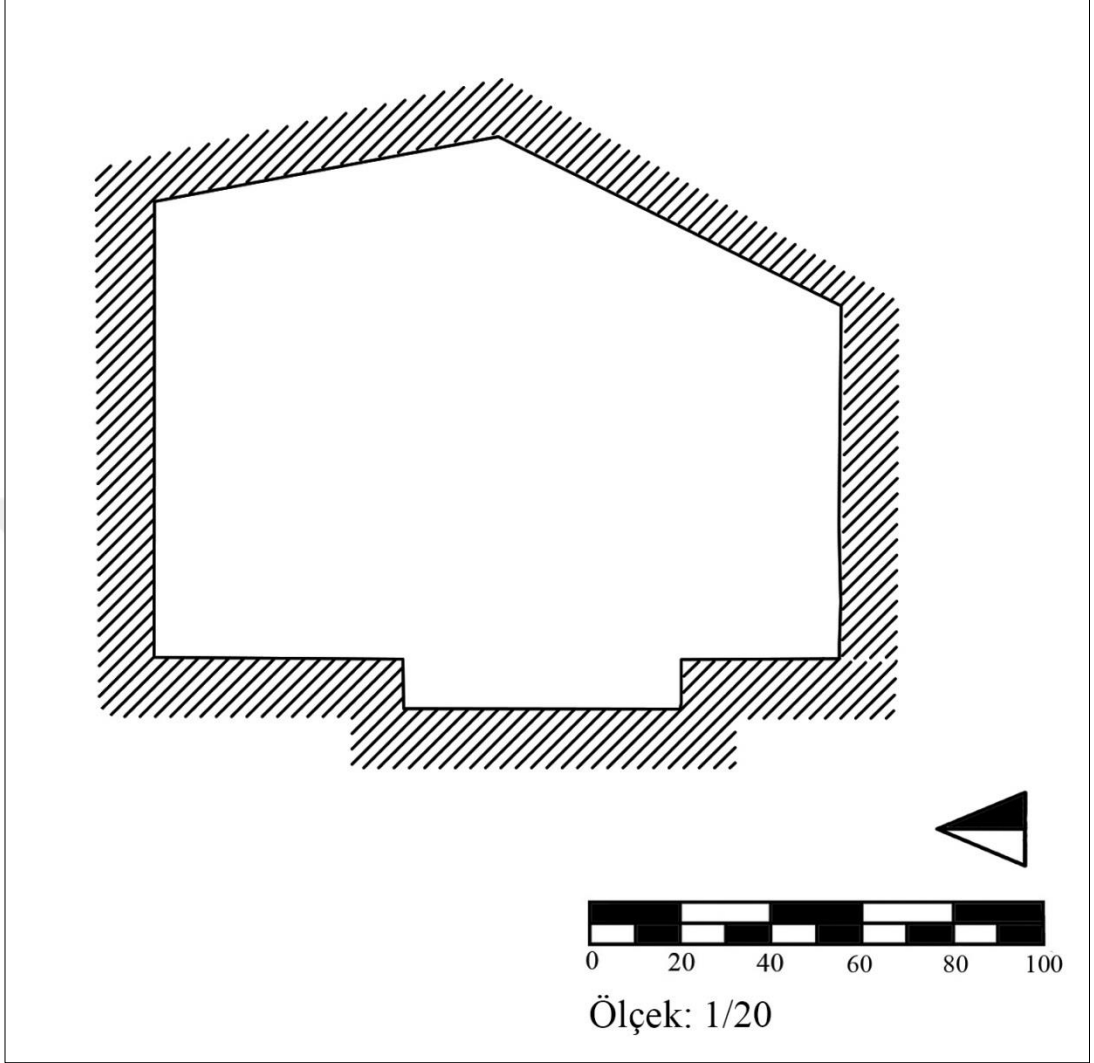
LEVHA XXXII

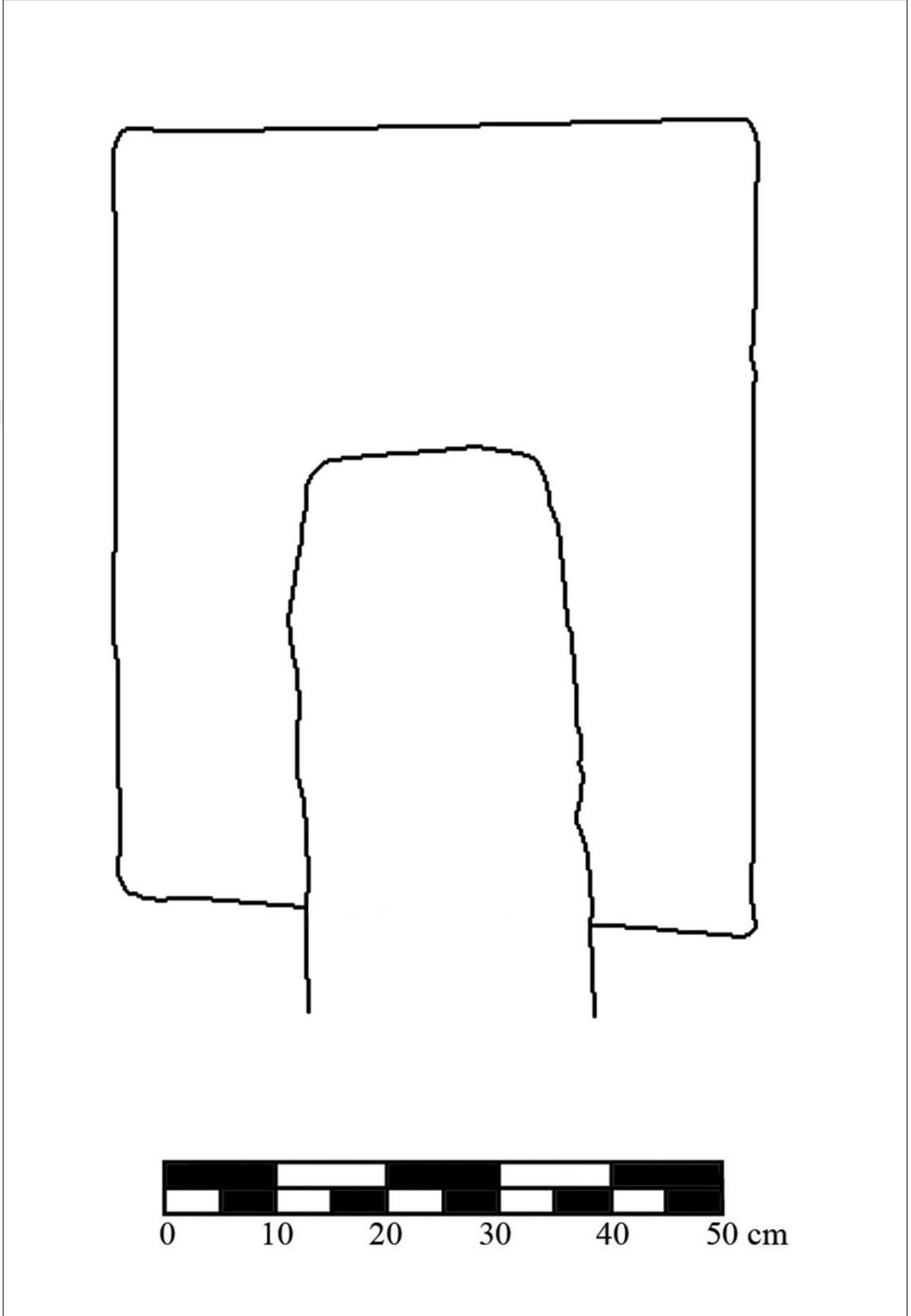
Sağır Köyü 2 Nolu Kaya Mezarı, İç Görünü

Çakırçal Köyü Kaya Mezarı, Plan

Çakırçal Köyü Kaya Mezarı, Kesit

RESİMLER LİSTESİ

- Resim 1** : Günümüz Göller Bölgesi
- Resim 2** : Pisidia Bölgesi ve Komşuları
- Resim 3** : Hoyran Nekropolü Genel Görünümü
- Resim 4** : Göl Seviyesinden Hoyran 1 Nolu Üçgen Alınlıklı Kaya Mezarı
- Resim 5** : Hoyran 1 Nolu Üçgen Alınlıklı Mezarı
- Resim 6** : Üçgen Alınlıklı Mezarın İç Görünüşü Ve Apsis
- Resim 7** : Hoyran 1 Nolu Üçgen Alınlıklı Kaya Mezarı
- Resim 8** : Hoyran Üçgen Alınlıklı Mezarın Apsisindeki Duvar Resimleri
- Resim 9** : Hoyran Üçgen Alınlıklı Mezar İçindeki Ölü Kültü İle İlişkili Niş
- Resim 10** : Hoyran 2 Nolu Kaya Mezarı
- Resim 11** : Hoyran 2 Nolu Mezarın Cephesi Ve Girişi
- Resim 12** : Hoyran 2 Nolu Mezarın İç Görünüşü Ve Klinesi
- Resim 13** : Hoyran 2, 3, 4 Nolu Kaya Mezarlarının Genel Görünüşü
- Resim 14** : Hoyran 3 Nolu Kaya Mezarı Giriş Kapısı
- Resim 15** : Hoyran 3 Nolu Kaya Mezarı İç Görünüşü
- Resim 16** : Hoyran 3 Nolu Kaya Mezarı İç Görünüşü
- Resim 17** : Hoyran 4 Nolu Kaya Mezarı İle Birlikte Diğer Mezarların Konumu
- Resim 18** : Hoyran 4 Nolu Kaya Mezarı Giriş Kapısı Görünüşü
- Resim 19** : Hoyran Üçgen Alınlıklı Mezarı İle Birlikte Hoyran 5 Nolu Mezarın Genel Görünüşü
- Resim 20** : Hoyran 5 Nolu Mezarın Giriş Kapısı Ve Cephesi
- Resim 21** : Hoyran 5 Nolu Mezarın İç Görünüşü
- Resim 22** : Hoyran 5 Nolu Kaya Mezarından Hoyran Gölünün Görünüşü
- Resim 23** : Hoyran 5 Nolu Kaya Mezarı İçindeki Nişler
- Resim 24** : Hoyran 5 Nolu Kaya Mezarın Güney Cephesindeki Hatıl Yuvaları

- Resim 25** : Hoyran 5 Nolu Kaya Mezarı Önündeki Basamak İzleri Ve Hoyran Gölü
- Resim 26** : Hoyran 5 Nolu Kaya Mezarı İçindeki Çamur Sıva İzleri
- Resim 27** : Hoyran 6 Nolu Kaya Mezarı
- Resim 28** : Hoyran 6 Nolu Kaya Mezarı Dış Cephe Görünüşü
- Resim 29** : Hoyran 6 Nolu Kaya Mezarı İç Görünüşü Ve Klinesi
- Resim 30** : Hoyran 6 Nolu Kaya Mezarı Klinesi
- Resim 31** : Hoyran 6 Nolu Kaya Mezarı Giriş Kapısı İle Birlikte Klinesi
- Resim 32** : Hoyran 6 Nolu Kaya Mezarından Hoyran Gölü Ve Limneia Adası
- Resim 33** : Kumdanlı Kaya Mezarı Genel Görünüş
- Resim 34** : Kumdanlı Kaya Mezarı İç Görünüş Ve Klineleri
- Resim 35** : Kumdanlı Kaya Mezarı Önündeki Dromos İzleri
- Resim 36** : Sağır 1 Nolu Kaya Mezarı Dış Cephesi Ve Genel Görünüş
- Resim 37** : Sağır 1 Nolu Kaya Mezarı İç Genel Görünüş
- Resim 38** : Sağır 1 Nolu Kaya Mezarı Batı Cephesi Görünüşü, Plasterler Ve Pisidia Kalkanları
- Resim 39** : Sağır 1 Nolu Kaya Mezarı Doğu Cephesi Görünüşü, Plasterler Ve Pisidia Kalkanları
- Resim 40** : Sağır Kaya Mezarlarından Sağır Köyü Yerleşkesi
- Resim 41** : Sağır Köyü 2 Nolu Kaya Mezarı, Dış Görünüş
- Resim 42** : Sağır 2 nolu kaya mezarı, İç görünüş ve ahşap kabartma izleri
- Resim 43** : Sağır 2 nolu kaya mezarı iç detaylar, Ahşap kabartma izleri
- Resim 44** : Sağır 2 nolu kaya mezarı iç detaylar, Ahşap kabartma izleri
- Resim 45** : Yukarı Kaşıkara Kaya Mezarı, Genel Görünüş
- Resim 46** : Yukarı Kaşıkara Kaya Mezarı, Giriş Kapısı
- Resim 47** : Yukarı Kaşıkara Kaya Mezarı, İç görünüş
- Resim 48** : Yukarı Kaşıkara Kaya Mezarı, Hareket Çukuru ve klineler
- Resim 49** : Akçaşar/Göynücek Kaya Mezarı, Dış Genel Görünüş

- Resim 50** : Akçaşar/Göynücek Kaya Mezarı, Giriş Kapısı
- Resim 51** : Akçaşar/Göynücek Kaya Mezarı, İç Görünüş
- Resim 52** : Akçaşar/Göynücek Kaya Mezarı, Giriş Kapısı İçten Görünüş
- Resim 53** : Akçaşar/Göynücek Kaya Mezarı, Klineler Ve Hareket Çukuru
- Resim 54** : Sücüllü Kaya Mezarı Cephesi ve Giriş Kapısı
- Resim 55** : Sücüllü Kaya Mezarı İç Görünüş
- Resim 56** : Çakırçal Kaya Mezarı Giriş Kapısı
- Resim 57** : Çakırçal Köyü Kaya Mezarı, İç Görünüş
- Resim 58** : Çakırçal Kaya Mezarının Üzerinde Yer Aldığı Kaya Bloğu
- Resim 59** : Çakırçal Kaya Mezarı Girişinden Çakırçal, Yarikkaya Köyü ve Sağır Kalesi
- Resim 60** : Yalvaç İlçesinde Kaya Mezarları Bulunan Yerleşimler

RESİMLER

Resim.1 Günümüz Göller Bölgesi

Resim 2. Pisidia Bölgesi ve Komşuları

Resim 3. Hoyran Nekropolü Genel Görünümü

Resim 4. Göl Seviyesinden Hoyran 1 Nolu Üçgen Alınlıklı Kaya Mezarı

Resim 5. Hoyran 1 Nolu Üçgen Alınlıklı Mezarı

Resim 6. Üçgen Alınlıklı Mezarın İç Görünüşü ve Apsis

Resim 7. Hoyran 1 Nolu Üçgen Alınlıklı Kaya Mezarı

Resim 8. Hoyran üçgen alınlıklı mezarın apsisindeki Duvar Resimleri

Resim 9. Hoyran Üçgen alınlıklı mezar içindeki ölü kültü ile ilişkili niş

Resim 10. Hoyran 2 Nolu Kaya Mezarı

Resim 11. Hoyran 2 Nolu mezarın cephesi ve girişı

Resim 12. Hoyran 2 Nolu mezarın iç görünüşü ve klinesi

Resim 13. Hoyran 2, 3, 4 Nolu Kaya mezarlarının genel görünüşü

Resim 14. Hoyran 3 nolu kaya mezarı giriş kapısı

Resim 15. Hoyran 3 nolu kaya mezarı iç görünüşü

Resim 16. Hoyran 3 nolu kaya mezarı iç görünüşü

Resim 17. Hoyran 4 nolu kaya mezarı ile birlikte diğerk mezarların konumu

Resim 18. Hoyran 4 nolu kaya mezarı giriş kapısı

Resim 19. Hoyran Üçgen alınlıklı mezarı ile birlikte Hoyran 5 nolu mezarın görünüşü

Resim 20. Hoyran 5 nolu mezarın giriş kapısı ve cephesi

Resim 21. Hoyran 5 nolu mezarın iç görünüşü

Resim 22. Hoyran 5 nolu kaya mezarından Hoyran gölünün görünüşü

Resim 23. Hoyran 5 nolu kaya mezarı içindeki nişler

Resim 24. Hoyran 5 nolu kaya mezarının güney cephesindeki hatıl yuvaları

Resim 25. Hoyran 5 nolu kaya mezarı önündeki basamak izleri ve Hoyran Gölü

Resim 26. Hoyran 5 nolu kaya mezarı içindeki çamur sıva izleri

Resim 27. Hoyran 6 nolu kaya mezarı

Resim 28. Hoyran 6 nolu kaya mezarı dış cephe görünüşü

Resim 29. Hoyran 6 nolu kaya mezarı iç görünüşü ve klinesi

Resim 30. Hoyran 6 nolu kaya mezarı klinesi

Resim 31. Hoyran 6 nolu kaya mezarı giriş kapısı ile birlikte klinesi

Resim 32. Hoyran 6 nolu kaya mezarından Hoyran Gölü ve Limneia Adası

Resim 33. Kumdanlı Kaya mezarı Genel Görünüş

Resim 34. Kumdanlı Kaya mezarı iç görünüş ve klineleri

Resim 35. Kumdanlı kaya mezarı önündeki Dromos izleri

Resim 36. Sağır 1 Nolu Kaya mezarı Dış cephesi ve Genel Görünüş

Resim 37. Sağır 1 nolu kaya mezarı İç genel görünüşü

Resim 38. Sağır 1 Nolu kaya mezarı batı cephesi görünüşü, Plasterler ve Pisidia Kalkanları

Resim 39. Sağır 1 nolu kaya mezarı doğu cephesi görünüşü, Plasterler ve Pisidia Kalkanları

Resim 40. Sağır kaya mezarlarından Sağır Köyü Yerleşkesi

Resim 41. Sağır Köyü 2 nolu kaya mezarı, Dış görünüş

Resim 42. Sağır 2 nolu kaya mezarı, İç görünüş ve ahşap kabartma izleri

Resim 43. Sağır 2 nolu kaya mezarı iç detaylar, Ahşap kabartma izleri

Resim 44. Sağır 2 nolu kaya mezarı iç detaylar, Ahşap kabartma izleri

Resim 45. Yukarı Kaşıkara Kaya Mezarı, Genel Görünüş

Resim 46. Yukarı Kaşıkara Kaya Mezarı, Giriş Kapısı

Resim 47. Yukarı Kaşıkara Kaya Mezarı, İç görünüş

Resim 48. Yukarı Kaşıkara Kaya Mezarı, Hareket Çukuru ve klineler

Resim 49. Akçaşar/Göynücek Kaya Mezarı, Dış Genel Görünüş

Resim 50. Akçaşar/Göynücek Kaya Mezarı, Giriş Kapısı

Resim 51. Akçaşar/Göynücek Kaya Mezarı, İç Görünüş

Resim 52. Akçaşar/Göynücek Kaya Mezarı, giriş kapısı içten görünüş

Resim 53. Akçaşar/Göynücek Kaya Mezarı, Klineler ve Hareket çukuru

Resim 54. Süçüllü Kaya Mezarı Cephesi ve Giriş Kapısı

Resim 55. Süçüllü Kaya Mezarı İç Görünüş

Resim 56. Çakırçal Kaya Mezarı Giriş Kapısı

Resim 57. Çakırçal Köyü Kaya Mezarı, İç Görünüş

Resim 58. Çakırçal Kaya Mezarının Üzerinde Yer Aldığı Kaya Bloğu

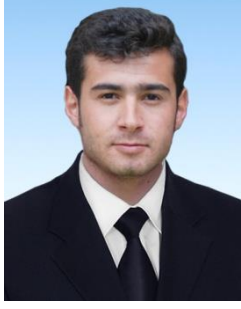

Resim 59. Çakırçal Kaya Mezarı Girişinden Çakırçal, Yarikkaya Köyü ve Sağır Kalesi

Resim 60. Yalvaç İlçesinde Kaya Mezarları Bulunan Yerleşimler

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER:

Adı ve SOYADI : Hakan ALPASLAN

Doğum Tarihi : 25. 01. 1988

Doğum Yeri : SİVAS-GÜRÜN

Medeni Hali : Bekâr

İlgi Alanları: Yunan ve Roma Mimarisi, Antik Dönem Şehir Planlamacılığı, Frig ve Hitit Uygarlıkları, Kaya Mezarları, Mimarlık Tarihi, Bizans Mimarisi

ÖĞRENİM DURUMU :

Derece	Alan	Üniversite	Yıl
Lisans	Klasik Arkeoloji	Süleyman Demirel Üniversitesi	2007 – 2011
Yüksek Lisans	Klasik Arkeoloji	Süleyman Demirel Üniversitesi	2011- 2015

PROJELER

111B034	Eğitmen	TÜBİTAK Arkeo-Çocuk	15.08.2011 06.07.2012	39.867.00
3784-YL2- 13	Yardımcı Personel	SDÜ-BAP 3784-YL-2	28.11.2013 18.11.2014	7.500,00

Yabancı Diller ve Düzeyi:

- Almanca Başlangıç Seviyesi
- İngilizce Başlangıç Seviyesi

İş Deneyimi:**Kazı ve Yüzey Araştırmaları:**

- **2008, 2009, 2010, 2011** Antiokheia Kazıları Öğrenci olarak
- **2012, 2013,2014, 2015** Antiokheia Kazıları Bilimsel Üye
- 2010 Yılı ocak ve şubat aylarında Antalya merkezde bulunan, Attaleia(Antalya) antik kentine ait olduğu düşünülen ve Antalya Müze Müdürlüğü tarafından çalışmaları gerçekleştirilen Doğu Garajı nekropol alanı kurtarma kazısı.
- 2013 Yılı 19 Ağustos - 27 Eylül tarihleri arasında Almanya/Marburg Philipps Üniversitesi Mersin / Tarsus ilçesinde Arkeolojik Yüzey Araştırması.

Yüksek Öğrenim Deneyimi:**2014-2015 Yalvaç Meslek Yüksek Okulu Turizm Rehberliği Bölümü**

- Arkeoloji I-II
- Mitoloji
- Anadolu Uygarlıkları ve Tarihi
- Sanat Tarihi

2014-2015 Yalvaç Teknik Bilimler Meslek Yüksek Okulu Mimari Restorasyon Bölümü

- Mimarlık ve Sanat Tarihi
- Eski Anadolu Mimarisi
- Malzeme Bilgisi